

ปีที่ ๑๕ | ๑๘๔ | กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

สารพิมพ์

สารพิมพ์ปัญญา สร้างสรรค์ นัยบายสาธารณะ

มรดก 'ประเวศ วะสี'
ปัญญาที่แท้ทางทะเลลึกสรรพปัญญา

WWW.NATIONALHEALTH.OR.TH

สารบัญ

ฉบับ ๑๘๔ | กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

- ๕ **คุยกับเลขา**
ศ. นพ.ประเวศ วะสี
จินตนาการใหม่ คิดใหญ่
มองไกล ใจกว้าง
ทำทุกอย่างเพื่อเพื่อนมนุษย์
- ๘ **เรื่องจากปก**
มรดก 'ประเวศ วะสี'
ปัญญาที่แกงทะเลสุรรพปัญหา

- ๒๒ **บทความพิเศษ**
แต่ท่านอาจารย์ ประเวศ วะสี
โดย นพ.วิชัย โชควิวัฒน์
- ๒๘ **บทความพิเศษ**
วันสถาปนา ๑๙ ปี สช.
รำลึกมรดกทางปัญญา
'นพ.ประเวศ'

- ๕๘ **สัมภาษณ์พิเศษ**
การเดินทางของชีวิตที่สอดรับ
กับบรรทัดประวัติศาสตร์สาสุขไทย
ของ 'หมอประเวศ-หมออำพล'
- ๖๖ **สัมภาษณ์พิเศษ**
เรื่องเล่าจากลูกศิษย์
๒๐ ปีกับผู้เป็นแรงบันดาลใจ
'สังคมสุขภาวะดี'
คือปลายทางที่อยากเห็น

- ๗๔ **สัมภาษณ์พิเศษ**
สานต่อ 'จิตอาสา-สันติสุข'
สืบต่อ 'แนวคิดอาจารย์'
ต้องเปิดกว้างวิพากษ์วิจารณ์ได้
- ๘๒ **คลิปดีที่ต้องดู**
การตายดี...ที่บ้าน
ของ นพ.ประเวศ วะสี

คุยกับเขา

นายแพทย์สุเทพ เพชรมาก

ศ. นพ.ประเวศ วะสี จินตนาการใหม่ คิดใหญ่ มองไกล ใจกว้าง ทำทุกอย่างเพื่อเพื่อนมนุษย์

ผมโชคดีอย่างที่สุดที่ได้เป็นลูกศิษย์อาจารย์ประเวศ ตั้งแต่เป็นนักศึกษาแพทย์ที่ศิริราชกระทั่งปัจจุบัน อาจารย์ประเวศเป็นแพทย์รุ่นพี่ศิริราช รุ่น ๖๐ ผมเป็นรุ่นน้องศิริราชรุ่น ๙๓ นึกถึงสมัยรับน้องข้ามฟาก อาจารย์ รุ่นพี่หลายท่านมารับน้อง บางท่านอายุกว่า ๘๐ แทนตัวเองว่าพี่ แต่ นศพ. ก็จะเรียกว่า อาจารย์ ด้วยวัยต่างกันรุ่นลูกหลาน

สมัยเรียนแพทย์เห็นความทุ่มเทมุ่งมั่นตั้งใจความเก่ง ของอาจารย์ประเวศที่พยายามให้อาจารย์แพทย์ที่ศิริราชทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ทั้งการสอน การวิจัย การรักษาดูแลผู้ป่วย และเป็นแบบอย่างที่ดี

ผมได้เรียนกับอาจารย์ประเวศไม่ก็คาบ แต่สัมผัสได้ถึงความเป็นครูที่ยิ่งใหญ่ ไม่ได้สอนแค่ความรู้ แต่สอนให้คิด สร้างแรงบันดาลใจ ไม่ใช่แค่

ตรวจรักษาโรค ให้รู้จักดูแลทั้งคนและสังคม

ครูปกติทั่วไปได้แค่บอกเล่า
ครูที่ดีทำหน้าที่อธิบาย
ครูที่เหนือกว่าใช้วิธีแสดงให้เห็น
ส่วนครูที่ยิ่งใหญ่นั้นสร้าง “แรงบันดาลใจ” -

The mediocre teacher tells. The good teacher explains. The superior teacher demonstrates. The great teacher inspires.

William Arthur Ward

อาจารย์ประเวศเป็นครูที่ยิ่งใหญ่ ไม่ใช่แค่สอนหรือเป็นแบบอย่างให้เห็น แต่สร้างแรงบันดาลใจให้ทุกคนใช้ศักยภาพทั้งหมดที่มีอยู่

อาจารย์ประเวศเป็นครูที่ยิ่งใหญ่ ไม่ใช่แค่สอนหรือเป็นแบบอย่างให้เห็น แต่สร้างแรงบันดาลใจให้ทุกคนใช้ศักยภาพทั้งหมดที่มีอยู่ ทำความดีเพื่อเพื่อนมนุษย์ ลูกศิษย์ของอาจารย์ไม่ใช่มีเฉพาะที่ศิริราชหรือมหาวิทยาลัยมหิดล แต่มีอยู่ทั่วแผ่นดินไทย

ทำความดีเพื่อเพื่อนมนุษย์ ลูกศิษย์ของอาจารย์ไม่ใช่มีเฉพาะที่ศิริราชหรือมหาวิทยาลัยมหิดล แต่มีอยู่ทั่วแผ่นดินไทย

ผมเรียนจบแล้วมาทำงานโรงพยาบาลชุมชน ไม่ค่อยได้เจอท่านโดยตรง ได้ติดตามอ่านจากข้อเขียนของท่าน จากเส้นทางชีวิตในหมอชาวบ้าน คอลัมน์ในหนังสือพิมพ์ บทความที่เกี่ยวกับการปฏิรูปประเทศในหลายๆ ด้าน ปฏิรูประบบสุขภาพ ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปการเมือง ปฏิรูปกฎหมาย ปฏิรูปสังคม ปฏิรูปศาสนา ปฏิรูปวัฒนธรรม ปฏิรูปเศรษฐกิจ เสนอทางออกแก้วิกฤติชาติในหลายๆ เหตุการณ์ และหนังสือหลายๆ เล่ม เช่น สาธารณสุขกับพุทธธรรม พุทธธรรมกับสังคม วิธีแก้เชิงสร้างสรรค์ การพัฒนาพลังสร้างสรรค์องค์กรสุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม สุขภาวะสร้างได้มีปัญญาภิบาลทุก(ษ์)โรค ยุทธศาสตร์เขี่ยคนสังคมไทยออกจากโครงสร้างมรณะ ยุทธศาสตร์สังคมเข้มแข็ง (ยุทธศาสตร์พลัง

แผ่นดิน) ฯลฯ

เมื่อมีโครงการป้องกันและควบคุมโรคธาลัสซีเมีย จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นโครงการแรกของประเทศไทยในการควบคุมป้องกันโรคธาลัสซีเมียในระดับชุมชน ในพ.ศ. ๒๕๓๖ ได้มีโอกาสพบกับอาจารย์ประเวศ เมื่อท่านไปเยี่ยมพื้นที่ และในการประชุมวิชาการโรคธาลัสซีเมียประจำปี

อาจารย์ประเวศพูดถึงโครงการนี้หลายครั้งหลายวาระ ยิ้มและเล่าอย่างสนุก โครงการธาลัสซีเมียที่พัทลุงมีผลสำเร็จสำคัญอย่างหนึ่งคือหมอมสุเทพ ได้ภรรยา

เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๗ ได้มีโอกาสไปเยี่ยมอาจารย์ที่บ้าน แม่เคลื่อนไหวไม่ค่อยสะดวก แต่ความจำสติปัญญา ยังไม่พร่องแม้แต่น้อย อาจารย์ยังพูดถึงโครงการธาลัสซีเมียจังหวัดพัทลุง และเอ่ยชื่อ นามสกุล ภรรยาผมได้อย่างถูกต้อง แม้ว่าจะไม่ได้เจอกันเลยในรอบยี่สิบปี

เวทีสามพราน ซึ่งประชุมต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ปี ๒๕๒๙ ที่โรงแรมโรสทาร์ตัน สามพราน นครปฐม เป็นที่ได้มีโอกาสไปচারจ์แบตเพิ่มพลังเติมอาหารสมอง เป็นโอกาสที่ผมได้ไปพบอาจารย์ประเวศอยู่บ้าง และเมื่อมารับตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ก็ได้รับพร คำชี้แนะในการทำงานตลอดเวลา ลายมืออาจารย์อ่านยากขึ้น แต่ยังทรงพลังทั้งความรัก ความตั้งใจ และปัญญาความรู้ที่ส่งมอบให้ต่อเนื่อง

เวทีสามพรานได้ขับเคลื่อนการปฏิรูประบบสุขภาพของประเทศ ไม่ใช่แค่เรื่องของมดหมอหมูกายารักษาโรคในโรงพยาบาล แต่สุขภาพเชื่อมโยงเป็นองค์รวมทั้ง กาย ใจ สังคม และปัญญา ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของตนเองและชุมชน ในองค์กรและภาคส่วนต่างๆ มาทำงานร่วมหนุนเสริมกันกับที่กระทรวงสาธารณสุขได้ทำอยู่แล้ว เกิดองค์กรต่างๆ ขึ้น

- พ.ศ. ๒๕๓๔ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ
- พ.ศ. ๒๕๓๖ สวรส. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
- พ.ศ. ๒๕๔๔ สสส. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
- พ.ศ. ๒๕๔๕ สปสช. สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ
- พ.ศ. ๒๕๕๐ สช. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
- พ.ศ. ๒๕๕๑ สพฉ. สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ
- พ.ศ. ๒๕๕๒ สรพ. สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล

อาจารย์ประเวศให้เขียนเรื่องขบวนการแพทย์ชนบท เสนอรับรางวัลแมกไซไซ เพื่อให้คนไทยทุกภาคส่วนและชาวโลกได้เรียนรู้ว่า การทำความดีให้ประชาชนทั้งประเทศมีวิธีการอย่างไร **“การเดินทัพทางไกล (๕๐ ปี) เพื่อคนจน จากชุมชนสู่นโยบาย A Long March for the Poor from Community to Policy”** ส่งไปได้รับรางวัลในปี ๒๕๖๗ คณะของเราได้เดินทางไปกรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

Rural Doctors Movement 2024 Ramon Masaysay Award

In recognition of their historic and continuing contribution to their people's health and perhaps just as importantly, to their recognition and fulfillment as citizens with basic rights. By championing the rural poor, the movement made sure to no one behind as the nation marches forward to greater economic prosperity and modernization.

ที่ Ramon Masaysay Center มีจัดแสดงผู้เคยได้รับรางวัลรามอนแมกไซไซทั้งหมดตั้งแต่แรก ในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ มีภาพอาจารย์ประเวศปรากฏอยู่ เป็นบุคคลที่ได้รับรางวัลแมกไซไซในปี ๑๙๘๑ (พ.ศ. ๒๕๒๔)

ผลงาน คำกล่าว บทความ หนังสือมากมาย กล่าวกันไม่จบสิ้น ลองสรุปเป็นคำสำคัญสั้นๆ ให้จำได้

- P** P⁴ Participatory Public Policy Process หรือ พียอกกำลังสี่ เป็นกระบวนการประชาธิปไตยที่ทุกฝ่ายในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และขับเคลื่อนนโยบายไปสู่ความสำเร็จ เน้นที่การมีส่วนร่วม (Collaboration) ไม่ใช่ confrontation แบบการเมือง
- R** Realization มุ่งการปฏิบัติ ทำให้เป็นจริง การทำให้สำเร็จ เปลี่ยนการเรียนรู้ที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง เป็นเอาชีวิตเป็นตัวตั้ง
- A** Action การปฏิบัติโดยไม่เรียนรู้ไม่สำเร็จ การเรียนรู้แต่ทางทฤษฎีก็ไม่สำเร็จ ต้องเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Participatory Interactive Learning Through Action: PILA) จึงจะสำเร็จ
- W** Well-being สุขภาวะในทุกช่วงของชีวิต อุดมการณ์สูงสุดคือสุขภาพที่สมบูรณ์ของมนุษยชาติทั่วโลก (Complete well-being of mankind around the world)
- A** AIC การพัฒนาพลังสร้างสรรค์องค์กร คิดวางแผนร่วมกัน ๓ ช่วง ช่วงซาบซึ่งคุณค่า A=Appreciation ทุกคนได้พูดถึงความคิดและจินตนาการของแต่ละคน ช่วงปฏิสัมพันธ์ I=Influence ช่วงควบคุมไปสู่การกระทำ C=Control เป็นการให้สมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวา ทำงานร่วมกันด้วยความรัก เห็นคุณค่าของกันและกัน แก้ปัญหาทุกๆ ให้ลุล่วงได้
- S** Spirituality มิติภายในของมนุษย์ที่ลึกที่สุด ภาวะภายในที่พ้นจากอัตตา เป็นรากฐานของสุขภาวะและสังคมที่ดี เมตตา เสียสละ ทำเพื่อส่วนรวม แสดงออกถึงความดีงาม
- E** Equity ความเป็นธรรม ต้องทำให้ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงชีวิตที่ดีอย่างแท้จริง มีศักดิ์ศรีและโอกาส ความเป็นธรรมต้องแก้ที่โครงสร้าง ไม่ใช่แค่ปัจเจก ใช้พลังคุณธรรมจริยธรรม พลังของความดีงาม ให้ความสำคัญกับคนยากคนจน กลุ่มเปราะบาง ผู้ด้อยโอกาส
- W** Wisdom ความสามารถในการเห็นตามความเป็นจริง รู้ทั่ว รู้เท่าทัน ประกอบด้วย ๓ มิติ ทั้งความรู้ คุณธรรม และการลงมือทำ เข้าใจเหตุปัจจัยเชื่อมโยงกัน ไม่ใช่เพียงความรู้หรือความฉลาดเชิงสติปัญญา แต่เป็นคุณสมบัติที่ลึกและกว้างกว่านั้น เป็นพลังที่เชื่อมโยง “ความจริงของชีวิต” เข้ากับ “การกระทำที่ถูกต้องดีงาม”
- A** Aspiration ความหวัง ความใฝ่ฝันเพื่อมวลมนุษยชาติ เพื่อไปสู่จุดหมายที่สำคัญยิ่งใหญ่มากๆ ความรู้มีข้อจำกัด ไม่มีพลังส่งมากพอ ต้องเอาความใฝ่ฝันหรือจินตนาการนำ Imagination is more important than knowledge มนุษย์ทั้งหมดพันทุกร่วมกันได้ สุขภาพเป็นอุดมการณ์ใหม่ของคนชาติ
- S** System Thinking คิดมองเป็นระบบ รู้เข้าใจโครงสร้าง คิดแบบองค์รวม ทำแบบบูรณาการ มีการจัดการที่ดี ทำสิ่งที่เป็นไปได้ ให้เป็นไปได้ เครื่องมือขับเคลื่อนเรื่องยาก ด้วยหลักทฤษฎีสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ทำ ๓ องค์ประกอบเชื่อมโยงกันคือการสร้างความรู้ การเคลื่อนไหวสังคม และเชื่อมโยงการเมือง
- I** INN โครงสร้างใหม่ในการปลดปล่อยชีวิตไปสู่อิสรภาพ ศักยภาพ และความสุข I = Individual แต่ละบุคคลลงมือทำเองได้ N = Nodes รวมตัวกันเป็นกลุ่ม ทำเรื่องดีๆ ที่กลุ่มสนใจร่วมกัน และ N = Networks มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย

ช่วยกันคิดปรับปรุงใส่เพิ่มเติมเสริมต่อได้จะครับ

เชื่อมั่นว่าอุดมการณ์ ปณิธาน ปัญญา ความรู้ แรงบันดาลใจ จากอาจารย์ประเวศ เป็นมรดกให้ลูกศิษย์และคนรุ่นหลังได้นำไปใช้ต่อไปอย่างไม่รู้ที่สิ้นสุด เกิดประโยชน์กับเพื่อนมนุษย์ ช่วยให้โลกนี้ดีขึ้น ช่วยให้มนุษยชาติได้พบศานติสุข ดังที่อาจารย์มุ่งหวังตั้งใจ 🙏

มรดก

‘ประเวศ วะสี’

ปัญญาที่แกงทะเล สรรพปัญญาหา

การปาฐกถาพิเศษในแต่ละวาระของ ศ. นพ.ประเวศ วะสี เต็มไปด้วยปัญญา อันหมายถึงองค์ความรู้ในชั้นละเอียดที่เพียบพร้อมสำหรับแทงตลอดทุกสรรพปัญหา ผ่านการลำดับและถ่ายทอดออกมาเป็นระบบ ผู้ฟังสามารถเข้าถึงและนำไปปรับใช้ได้จริง

องค์ความรู้ที่แทงตลอดนั้น เป็นผลมาจากการมีทฤษฎีชี้นำที่ถูกต้อง และประสบการณ์ที่สั่งสมผ่านการลงมือทำตลอดทั้งชีวิตของอาจารย์

นิตยสารสถานพลังฉบับนี้ คัดสรร ๒ ปาฐกถาสำคัญของ ศ. นพ.ประเวศ หนึ่งในวาระ ๑๕ ปี พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่เสมือนหนึ่งการวางรากฐานที่เข้มแข็งให้กับสังคม และอีกหนึ่งคือในวาระส่งท้ายสถานการณ์โควิด ๑๙ อันเป็นการชี้ให้เห็นถึงศักยภาพที่แท้จริงในตัวมนุษย์ และความมหัศจรรย์ในการรวมกลุ่มเพื่อข้ามผ่านปัญหาด้วยความตั้งมั่น

...๑...

พลังภาคี สร้างสังคมสุขภาวะ เมื่อ ‘นวัตกรรมทางสังคม’ สำคัญกว่า ‘เทคโนโลยี’

นิยามของ “พลังภาคี” ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญในการดำเนินงานขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ถูกถอดความให้เข้าใจและเห็นภาพได้อย่างชัดเจน จากการปาฐกถาพิเศษหัวข้อ “๑๕ ปีพลังภาคีสร้างสังคมสุขภาวะ” ในเดือน ต.ค. ๒๕๖๕ โดย ศ. นพ.ประเวศ วะสี ซึ่งได้ตอกย้ำถึงหัวใจในสร้างสังคมสุขภาวะ ที่จะต้องมีพลังของ “ภาคี” อันเป็นการรวมตัว ร่วมคิด-ร่วมทำ ของทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามาทำงานร่วมกัน

ราชภานุโสโธท่านนี้มองว่า ภาคีถือเป็นการ “นวัตกรรมทางสังคม” ที่เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนสังคมให้เกิดความสมดุล ซึ่งช่วง ๑๕ ปีที่ผ่านมา ภาคประชาชนได้สร้างนวัตกรรมทางสังคมขึ้นมาผ่านสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ที่เป็นอีกเครื่องมือภายใต้ “พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐” ซึ่งมีส่วนสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทย

“นวัตกรรมทางสังคมจะมีความสำคัญในอนาคต เพราะเป็นเครื่องมือที่จะขับเคลื่อนให้เกิดความสมดุลระหว่างผู้คน ธรรมชาติ และสังคม ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาวะของประชาชนแบบองค์รวม เป็นสิ่งที่เราต้องให้ความสำคัญมากกว่านวัตกรรมทางเทคโนโลยี” ศ. นพ.ประเวศ เริ่มต้นขมวดถึงความสำคัญให้ทุกคนเข้าใจ

จากการแพทย์-สุขภาพ สู่นิยามใหม่ของ ‘สุขภาวะ’

สำหรับการพัฒนาการแพทย์ของประเทศไทย ศ. นพ.ประเวศ ได้ให้นิยามว่าเป็นมหากาพย์แห่งการสาธารณสุขและสุขภาพของไทย โดยได้เล่าย้อนกลับไปถึงในปี ๒๕๓๑ ที่เกิดการแพทย์ในประเทศไทย มีการสร้างโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเป็นการแพทย์สมัยใหม่ก่อนที่อีก ๕๐ ปีต่อมา จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒

ในปี ๒๕๔๔ ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นของกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) และเริ่มมีโครงสร้างบริการสุขภาพตามมา

“ผมอายุ ๑๐ ขวบ อยู่โรงเรียนต่างจังหวัด ทั้งจังหวัดไม่มีแพทย์เลย ใครไ้ตั้งก็เสียชีวิตเลย นั่นคือสภาพการณ์ในปี ๒๕๔๔” ศ. นพ.ประเวศ กล่าว

อย่างไรก็ตาม ในปี ๒๕๓๕ ได้เกิดกระบวนการคิดการมองเป็น “ระบบสุขภาพ” ที่จะทำให้ประชาชนมีสุขภาพดีอย่างถ้วนหน้า เกิดการวิจัยระบบสาธารณสุข เกิดโรงพยาบาลจังหวัด โรงพยาบาลอำเภอทุกแห่ง รวมทั้งมีสถาบันการวิจัยที่เป็นสมัยใหม่มากขึ้น

“ในขณะนั้นมีการตีความสุขภาพกันใหม่ ว่า สุขภาพไม่ได้หมายถึงเรื่องของร่างกาย อาการเจ็บป่วย หรือมดหมอหยูกยาเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงสุขภาวะที่สมบูรณ์ ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา เพื่อตั้งให้ทุกฝ่ายมาเกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายการศึกษา การปกครอง การเมือง หรือเรียกได้ว่าสุขภาพคือทั้งหมด” ศ. นพ.ประเวศ อธิบาย

ขณะเดียวกัน ศ. นพ.ประเวศ ได้ อ้างอิงต่อถึงองค์การอนามัยโลก (WHO) ที่ ระบุถึง ๕ ปัจจัยหลักเพื่อสุขภาพที่ดีถ้วนหน้า ซึ่งได้ผ่านการคิดร่วมกันจากทั่วโลก คือ ๑. พฤติกรรมสุขภาพดี ๒. สิ่งแวดล้อมดี ๓. ชุมชนเข้มแข็งดี ๔. ระบบบริการสุขภาพดี และ ๕. นโยบายสาธารณะดี

ในส่วนของปัจจัยข้อที่ ๕ นี้เอง ที่ อาจเป็นเรื่องยากที่สุดของปัจจัยเพื่อ สุขภาพดีถ้วนหน้า เพราะการทำงานนโยบาย สาธารณะนั้นอาจเรียกได้ว่าเป็น “ปัญญา สูงสุดของชาติ” อันเป็นการกำหนด ทิศทางของประเทศ ซึ่งหากทำได้ก็คือ “วัฒนธรรม” แต่หากนโยบายไม่ดีก็คือ “หายนะ” และบทเรียนจากหลายประเทศ ก็เคยสะท้อนมาให้เราเห็นแล้วว่า การล่ม สลายเนื่องจากสงคราม หรือการล้มละลาย ทางเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลมา จากนโยบายที่กำหนดประเทศ

“สช. จึงเกิดขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ ตรงนี้ โดยตลอดระยะเวลา ๑๕ ปีที่ผ่านมา สช. ได้จัดงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ เป็น ประจำทุกปี อันเป็นกระบวนการที่นำพาให้ คนทุกภาคส่วน มาสังเคราะห์นโยบาย และ มีฉันทมติร่วมกัน อันเป็นการริเริ่มการสร้า งนโยบายจากประชาชน และคิดว่า ประเทศไทยเป็นที่แรกในโลกที่ทำเรื่องนี้ซึ่ง เป็นกระบวนการทางปัญญาของสังคม ที่ จะทำให้แก้ปัญหาได้ทุกอย่าง เพราะเกิด จากความร่วมมือของทุกภาคส่วน” ศ. นพ.ประเวศ ฉายภาพ

สังคมสุขภาวะ: คือ สิ่งสูงสุดของ มนุษย์ ในอนาคต จะต้องใช้หลักการ อยู่ร่วมกันอย่าง สมดุล ระหว่างคน และธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งอยู่อย่างเป็นธรรม ในสังคม

รวมพลังภาคี ‘สร้างสังคมสุขภาวะ’ คือสิ่งสูงสุดของมนุษย์

ศ. นพ.ประเวศ กล่าวต่อไปถึงความหมายของคำว่า “ภาคีสร้างสังคม สุขภาวะ” ซึ่งจะพบว่าเป็นคำที่มีความหมายยิ่งใหญ่ เป็นสิ่งสูงสุดของ มนุษยชาติ ที่หมายถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลและมีความเป็นธรรมอย่าง ถูกต้อง โดยคำว่าภาคีสังคมสุขภาวะนี้เอง จะเป็นกุญแจสร้างประเทศ และ สร้างโลก เพื่อให้ทุกพื้นที่เรียกได้ว่าเป็น “แผ่นดินसानติสุข” คือการอยู่ร่วมกัน อย่างเป็นธรรมในทุกมิติ

“สังคมสุขภาวะ คือ สิ่งสูงสุดของมนุษย์ในอนาคตจะต้องใช้หลักการ อยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ระหว่างคนและธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งอยู่อย่าง เป็นธรรมในสังคม” ศ. นพ.ประเวศ ให้คำจำกัดความ

ราษฎรอาวุโส ท่านนี้วิเคราะห์อีกว่า ปัญหาใหญ่ของทั่วทั้งโลกใน ปัจจุบันพบว่ามีความขัดแย้ง ขาดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมดุล ส่งผล ให้เสียความสมดุลอย่างรุนแรงในทุกมิติ ทั้งเรื่องธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งสาเหตุเนื่องมาจากทั่วโลกไม่เห็นความสำคัญ ของสังคมสุขภาวะ หรือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นเป้าหมาย แต่กลับใช้ หลักความมั่งคั่ง ร่ำรวย เป็นสิ่งกำหนดทิศทางอนาคต

“หลายประเทศในโลกมีแนวทางพัฒนาประเทศด้วยความมั่งคั่ง ไม่ได้เอาความสมดุลของการอยู่ร่วมกันมาเป็นที่ตั้ง อย่างเช่นสหรัฐอเมริกา มีความขัดแย้งเกิดขึ้นเพราะเกิดความเหลื่อมล้ำ การพัฒนาเป็นประโยชน์ต่อประชาชนแค่ ๑% ทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เกิดการแบ่งขั้วอย่างรุนแรง เสี่ยงต่อการเกิดสงครามกลางเมือง” ศ. นพ.ประเวศ ระบุ

ในส่วนของประเทศไทย ศ. นพ.ประเวศ มองว่าอีกหนึ่งกับดักที่ทำให้ประเทศยังทำอะไรไม่สำเร็จ อาจเนื่องมาจากวิถีคิด ด้วยปัจจุบันเราขาดการคิดเชิงระบบและโครงสร้าง ซึ่งมหาวิทยาลัยทั่วประเทศควรสร้างพลังปัญญาที่สำคัญให้กับนักศึกษา เพราะที่ผ่านมาเราเน้นด้านเทคนิค แต่ยังขาดการคิดเชิงระบบและการจัดการ ที่จะเป็หัวใจของการวางระบบในการแก้ไขปัญหาของสังคม โดยเฉพาะมิติทางสุขภาวะที่จะรู้ถึงโครงสร้างของปัญหา เครื่องมือ และวัตถุประสงค์ของสิ่งที่จะพัฒนาเพื่อองค์กรวม

ศ. นพ.ประเวศ ยังกล่าวด้วยว่า การมาร่วมกันสร้างองค์รวมของระบบสุขภาพ จะช่วยสร้างให้เกิดคุณสมบัติใหม่อันมหัศจรรย์จึงอยากฝาก สช. และสังคม ให้มาร่วมกันเป็นภาคีเครือข่ายสร้างสังคมสุขภาวะที่จะช่วยให้สุขภาพกาย สุขภาพใจ สุขภาพสังคม และสุขภาพทางปัญญา ของพวกเราทุกคนดียิ่งขึ้น อันจะทำให้องค์รวมของสุขภาพดีตามไปด้วย และทำให้แผ่นดินไทยกลายเป็นแผ่นดินศานติสุข

“ที่ผ่านมาเราลงทุนสร้างระบบเพื่อนำไปสู่สังคมสุขภาวะกันมานานแล้ว เหมือนกับการหว่านพืชกันไว้ ถึงเวลาที่พวกเราควรเข้ามาเก็บเกี่ยว เข้ามาเป็นภาคีเครือข่าย ต่อยอดให้เป็นสุขภาพองค์รวมอย่างทุกมิติ ด้วยการมาร่วมสร้างสังคมสุขภาวะให้เกิดขึ้นได้จริง และมีความยั่งยืนซึ่งต้องฝาก สช. และทุกคนในประเทศไทยเพราะเกี่ยวข้องกันทั้งหมด ในการสร้างสังคมสุขภาวะให้ประเทศไทยเป็นแผ่นดินศานติสุขอย่างแท้จริง” ศ. นพ.ประเวศ แสดงใจความที่ท้าทาย

...๒...

พลังพลเมือง ที่ตื่นรู้ และ กัมมันตะ

ทำให้ประเทศไทย ติดปีกบิน ได้อย่างมหัศจรรย์

อีกหนึ่งปัญญาที่ ศ. นพ.ประเวศ วัชชี แสดงผ่านการปาฐกถาพิเศษหัวข้อ “พลังพลเมืองหัวใจเพื่อเพื่อนมนุษย์ กู้วิกฤตโควิด ๑๙” ในช่วงเดือน พ.ย. ๒๕๖๔ ได้ชี้ชัดลงไปว่า “พลังพลเมืองที่ตื่นรู้” และ “กัมมันตะ” คือสิ่งที่ทำให้ประเทศไทยขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง

ศ. นพ.ประเวศ เริ่มต้นปาฐกถาพิเศษด้วยการให้หลักคิดว่า “ไม่ว่าจะมีเรื่องเลวร้ายอะไรเกิดขึ้น เราจะต้องหาทางเอากำไรจากมันเสมอ ซึ่ง ณ วันนี้ คือการหาทางเอากำไรจากการระบาดของโควิด ๑๙

สำหรับกำไรที่สูงสุดนั้นคือ “ปัญญา” คือการทำให้เราฉลาดขึ้น ซึ่งไม่ว่าอะไรจะเกิดกับเรา หากทำให้เราฉลาดขึ้นย่อมเป็นกำไร

ที่สำคัญ เช่นเดียวกับโควิด ๑๙ ที่ไม่ว่าความเลวร้ายอันตรายของมันจะใหญ่หลวงเท่าไรก็ตาม แต่ก็ได้นำมาซึ่งสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นกับสังคมไทย นั่นคือการกระตุ้นจิตสำนึกที่อยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน

“จิตสำนึกที่อยู่ในตัวมนุษย์เป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ เหมือนพลังนิวเคลียร์ที่ซ่อนอยู่ข้างในตัวเรา ดังที่พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงใช้คำว่าระเบิดออกจากข้างใน เป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ในความเป็นมนุษย์”

ศ. นพ.ประเวศ กล่าวว่ ประเทศไทยเรามีทรัพยากรต่างๆ มากมาย ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม หรือทรัพยากรมนุษย์ต่างๆ หากแต่ประเทศไทยกลับติดอยู่ในสภาวะวิกฤตอย่างเรื้อรัง ที่ทำอย่างไรก็ยังไม่ก้าวข้ามไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็น “วิกฤตการเมือง” ที่ผ่านมามีเกือบร้อยปีแต่ยังพัฒนาประชาธิปไตยไม่สำเร็จ และยังไม่เห็นเค้าลางที่จะนำไปสู่จุดลงตัวได้อย่างไร

“เราแก้ไขปัญหา ๓ อย่างนี้ไม่สำเร็จ เพราะเราไม่เข้าใจประเด็นสำคัญว่าอะไรที่จะทำให้ดีขึ้น เศรษฐกิจเราทุ่มลงเงินไปเท่าไรก็ไม่สำเร็จ การเมือง เราทำรัฐธรรมนูญไปกว่า ๒๐ ฉบับแล้วก็ไม่สำเร็จ หรือศีลธรรมเรามีพระสอนเท่าไรก็ไม่สำเร็จ”

ศ. นพ.ประเวศ ระบุว่า ปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้ชาติหลุดพ้นออกจากวิกฤตนั้นคือ “พลังพลเมืองที่ตื่นรู้” ซึ่งประเทศไทยเรามีคนที่หวังดี อยากให้เกิดสิ่งดีๆ ขึ้นกับบ้านเมืองอยู่มาก ฉะนั้นถ้าเราจับประเด็นและขับเคลื่อนจุดนี้ได้ เราจะสามารถแก้ปัญหาของประเทศไทยได้ทั้งหมด ไม่เพียงเฉพาะโควิด ๑๙ แต่ยังรวมถึงปัญหาเรื่องอื่นๆ โดยเราต้องถือโอกาสที่โควิด ๑๙ นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาของประเทศ

ราชภานุโอรุโธรายนี้มองว่า เนื่องจากไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคที่อุดมสมบูรณ์ อยู่ในพื้นที่จำเพาะ อากาศไม่หนาวจัด ไม่มีภัยพิบัติ แผ่นดินไหว หรือพายุรุนแรง สภาพแบบนี้ทำให้คนไทยเป็นคนใจดี สบายๆ แต่ขณะเดียวกันด้วยความสบายเพราะไม่มีอันตรายอะไรทำให้ไม่ต้องคิด ไม่ต้องวางแผน ไม่ต้องเตรียมอะไรล่วงหน้า ก็ทำให้คนไทยตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ตื่นรู้ไม่ตื่นตัว ซึ่งเป็นทวิลักษณ์ หรือลักษณะสองด้านของสรรพสิ่ง ที่มีข้อดีก็ต้องมีข้อเสีย

“แต่ขณะนี้เหตุการณ์เปลี่ยนไปแล้ว ไม่เหมือนเดิม สังคมมีความซับซ้อน เกิดความโกลาหล เกิดวิกฤตได้เป็นประจำ และสังคมที่ซับซ้อนนี้ก็ยังจัดการยาก การใช้เครื่องมือเก่าๆ อย่างอำนาจ เงิน หรือความรู้สำเร็จรูปที่ตายตัวแบบเดิมก็ไม่ได้ผลอีกต่อไป”

นพ.ประเวศ ให้นิยามว่า คลื่นวิกฤตลูกที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นคลื่นวิกฤตที่ยากที่สุด เพราะไม่มีใครเข้าใจมัน ซึ่งหากเรารู้ว่าศัตรูคือใครเรายังกำหนดยุทธศาสตร์ที่จะเอาชนะได้ หากในสังคมปัจจุบันเราไม่รู้

ว่าศัตรูคือใคร เพราะสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นซับซ้อนมาก และดีหรือไม่ดีศัตรูอาจเป็น “ตัวเราเอง” คือความอ่อนแอของเราเอง

ดังนั้นการจับจุดเหล่านี้ให้ได้ เพื่อใช้โควิด ๑๙ มาช่วยเรา นั่นก็คือผลพวงจากการระบาดที่ทำให้ผู้คนล้มตาย ใช้ชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก ซึ่งได้ไปกระตุ้น “เมล็ดพันธุ์แห่งความดี” ที่มีอยู่ในหัวใจของมนุษย์ทุกคน

ศ. นพ.ประเวศ อธิบายว่า มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดีอยู่ในหัวใจ นั่นคือมนุษย์มีโครงสร้างในสมองที่เรียกว่า Social Brain เมื่อเห็นใครมีความทุกข์ยาก ก็จะเกิดความเห็นใจ (empathy) อยากช่วยเหลือ อยากทำความดี (altruism) ซึ่งเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ในตัวทุกคน หากแต่ที่ผ่านมามีอาชญากรรมและโดนสิ่งต่างๆ มา

บั้งเอาไว้ ไม่ว่าจะเรื่องวิชาการ กฎหมายกฎระเบียบ หรือมายาคติต่างๆ มาบดบังจนมองไม่เห็นเมล็ดพันธุ์แห่งความดีนี้

“อย่างระบบราชการเป็นระบบอำนาจควบคุม มีกฎหมายกฎระเบียบ ประกาศ คำสั่งต่างๆ กว่า ๑.๓ แสนฉบับ ที่มีตัวตนทำให้คนกระดิกไม่ได้ เพราะไม่กล้าทำผิดระเบียบราชการทุกคนก็จะตั้งอยู่ในที่ของตัวเอง ไม่กล้าออกจากกรอบ แต่เมื่อโควิดมาระบาดคราวนี้ได้ทำให้เกิดบิกแบงหรือการระเบิดตูมใหญ่ของจิตสำนึก เมื่อเห็นเพื่อนมนุษย์เกิดความทุกข์ยาก และกฎหมายกฎระเบียบอะไรก็ไม่สำคัญเท่าชีวิตเพื่อนมนุษย์ ฉะนั้นคนจึงออกนอกกรอบเพื่อช่วยเหลือกัน”

ท่านอาจารย์ ยังยกตัวอย่างถึงสิ่งที่เราได้เห็นผู้คนปรับตัว เช่น แพทย์เฉพาะทางที่กล้าออกจากกรอบเดิมของตัวเองแล้วมาร่วมบริการปฐมภูมิ หรือนักธุรกิจ ข้าราชการ มาทำเรื่องกองทุน ซื้ออาหารแจกคน และอีกสารพัดอย่าง เหล่านี้เป็นสิ่งยิ่งใหญ่ที่สุดที่เกิดขึ้นจากโควิด คือการเกิดบิกแบงของคนไทย หัวใจเพื่อเพื่อนมนุษย์

มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดีอยู่ในหัวใจ
นั่นคือมนุษย์มีโครงสร้างในสมองที่เรียกว่า **Social Brain** เมื่อเห็นใครมีความทุกข์ยาก ก็จะเกิดความเห็นใจ (empathy) **อยากช่วยเหลือ** **อยากทำ ความดี (altruism)** ซึ่งเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ในตัวทุกคน หากแต่ที่ผ่านมามองซ่อนอยู่ลึกและโดนสิ่งต่างๆ มาบั้งเอาไว้ ไม่ว่าจะเรื่องวิชาการ กฎหมายกฎระเบียบ หรือมายาคติต่างๆ มาบดบังจนมองไม่เห็นเมล็ดพันธุ์แห่งความดีนี้

“มันทำให้เราก้าวข้ามกรอบรวมถึงอุปสรรคทุกชนิด ที่ป้องกันคนไทยไม่ให้มีศักยภาพ เหมือนกับติดคุกที่มองไม่เห็น แต่พอเรากระตุ้นจิตสำนึกนี้แล้วเหมือนได้ออกจากคุก ถูกปล่อยเป็นอิสระ ดังนั้นพลังพลเมืองที่ตื่นรู้นี้ มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้เรารู้ว่ามาภาคคิดต่างๆ ไม่ใช่ความจริง แต่ความจริงคือเรามีหัวใจเพื่อเพื่อนมนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีและคุณค่า แล้วเราก็อยากทำอะไรดีๆ ให้เกิดขึ้น”

นพ.ประเวศ กล่าวไว้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้มีค่ายิ่ง เราจึงต้องเห็นคุณค่าและนำ

มาขยายผล ซึ่งหากเรามีพลังพลเมืองที่ตื่นรู้และแผ่ด้วยกัมมันตะ หรือ Active Citizen เกิดขึ้นทั่วประเทศ ก็จะเป็นคำตอบที่ทำให้เราก้าวข้ามวิกฤตทุกอย่าง ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และศีลธรรม

สำหรับพลังพลเมืองที่ตื่นรู้และกัมมันตะ คือการที่คนไทยทุกคนไม่หลับใหล มีสำนึกในศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ ทั้งของตนเองและของเพื่อนมนุษย์ทุกคน เมื่อมีสำนึกนี้ก็จะทำให้เราสามารถทำอะไรดีๆ เพื่อเพื่อนมนุษย์ไม่ได้คำนึงถึงฐานะ การศึกษา ตำแหน่ง

หน้าที่การงาน แต่มีอิสระ มีความสุข รวมถึงรู้สึกมีศักยภาพในตัว ที่จะทำอะไรดีๆ เพื่อผู้อื่น เมื่อรวมคนไทยทุกคนก็จะมีพลังที่ยิ่งใหญ่ที่จะทำอะไรก็ได้

ขณะเดียวกันยังต้องมีการรวมตัวเป็นกลุ่ม เพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ซึ่งตรงกับหลักธรรมะ “อธิปไตยธรรม” โดยร่วมกันเรียนรู้และการปฏิบัติในสถานการณ์จริง ไม่ใช่การเรียนโดยการท่องหนังสือ ที่ระบบการศึกษาไทยทำมากกว่าร้อยปี หรือความรู้ที่เป็นวิชาสำเร็จรูปที่ไม่มีพลังและใช้ไม่ได้ผลในสังคมที่ซับซ้อน

ศ. นพ.ประเวศ ยกงานวิจัยอังกฤษของ โรเบิร์ต แซมเบอร์ ที่หาคำตอบว่าทำไมการพัฒนาบนโลกนี้จึงไม่ได้ผล ซึ่งเขาสรุปว่าเป็นเพราะมีการ “ใช้ความรู้ โดยไม่เรียนรู้” นั่นคือการใช้ความรู้สำเร็จรูปเนื่องจากสิ่งต่างๆ มีความซับซ้อนและยาก จึงต้องเรียนรู้เข้าไปในสถานการณ์จริง และการเรียนรู้คนเดียวก็จะไม่สำเร็จ เพราะยังมีคนหรือองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวที่จะต้องมาร่วมเรียนรู้ด้วย เป็นการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ หรือ Interactive Learning Through Action

“ถ้าคนเราอยู่เดี่ยวๆ จะไม่รู้เรื่องอะไร เหมือนกับคนโง่ แต่ถ้ามารวมตัวเป็นกลุ่ม มีการเรียนรู้ร่วมกัน มันจะเกิดอัจฉริยภาพขึ้นหรือเรียกว่า Group Genius ฉะนั้นการมาเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ จะทำให้ทุกคนกลายเป็นคนเก่งร่วมกัน เกิดนวัตกรรม อัจฉริยภาพ

กลุ่ม หรือ Collective Wisdom ที่จะกลายเป็นพลังมหาศาลและฝ่าความยากทุกชนิดให้ไปสู่ความสำเร็จได้ แล้วสุดท้ายที่จะเกิดขึ้นคือทุกคนมีความสุข ประดุจบรรลุนิพพาน”

ศ. นพ.ประเวศ ยังมองอีกว่า ปัจจุบันเรามีเครื่องมืออยู่เยอะ ทั้งจากหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) หรือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และอื่นๆ ที่ช่วยกันสร้างขึ้นมา ซึ่งหากร่วมกันขับเคลื่อนไปพร้อมกับทำความเข้าใจเรื่องพลังพลเมืองตื่นรู้และกัมมันตะ เราจะสามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง ไม่ว่าจะลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมทำให้ไทยเป็นประเทศที่งดงาม ประสบความสำเร็จ มีสมรรถนะสูงหรือเจริญไปสู่สังคมศรัทธาระยะได้

“คนไทยเป็นคนดี อย่าไปเข้าใจผิดว่าเป็นคนไม่ดี หลายเรื่องเราดีกว่าชาติตะวันตก แต่สิ่งที่เราขาดคือการคิดเชิงระบบและการจัดการ ซึ่งจะทำให้เรามีพลังที่จะขับเคลื่อน โดยถ้าเราออกแบบระบบประเทศไทยให้ดี และประกอบโครงสร้างให้ครบ ก็จะทำให้ประเทศไทยติดปีกบินได้อย่างมหัศจรรย์ ฉะนั้นเราอย่าได้ท้อถอย ถึงแม้มีวิกฤตอย่างไรอย่าหมดหวัง อย่าไปเกลียดประเทศไทย แต่เราจับประเด็นให้ได้ มาช่วยกันนำพาประเทศไทยไปข้างหน้าให้ได้” ศ. นพ.ประเวศ ทิ้งท้าย

แต่ท่านอาจารย์ ประเวศ วะสี

... บพ.วิชัย ไชกวีวัฒน์

ในที่สุด ท่านอาจารย์ประเวศ วะสี ก็ได้ละสังขารจากโลกนี้
ไปในวัย ๙๓ ปี ๓ เดือน ๕ วัน เมื่อวันที่เสาร์ที่ ๑๐ มกราคม
พ.ศ. ๒๕๖๙ เวลา ๒๐.๕๓ น.

ท่านอาจารย์ประเวศ คือ อภิปราชบัณฑิตแห่งสยามประเทศ
โดยแท้

บิดาท่านอาจารย์ประเวศ เป็นชาวบ้านปากกาญจนบุรี ท่าน
มีชีวิตฝืนความยากลำบาก และเจริญเติบโตผ่านระบบการศึกษา
เข้ามาเรียนในโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา โดยต้องมาอาศัยกินอยู่
หลังนอนที่โรงเรียนพณิชยการพระนคร โดยใช้โต๊ะนักเรียนมา
เรียงต่อกันเป็นเตียงนอน และเรียนจนจบแพทย์ ได้ทุน
อานันทมหิดลไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ
โดยระหว่างศึกษาในสหรัฐซึ่งคนอเมริกันมีความขยัน
ขันแข็งในการทำงานมาก ตามหลัก “จริยธรรมของชาว
คริสต์นิกายโปรเตสแตนต์” (Protestant Ethics)
ศาสตราจารย์ชาวอเมริกันที่ดูแลอาจารย์ประเวศ
บันทึกไว้ว่า ทุกเช้าเมื่อไปถึงที่ทำงานแต่เช้า ก็พบว่า
อาจารย์ประเวศ ไปทำงานก่อนแล้ว และตอน
ค่ำเมื่อกลับจากที่ทำงานก็ยังเห็นในห้องท่าน
อาจารย์ประเวศยังเปิดไฟทำงานอยู่เสมอ เมื่อ
จบการศึกษา คนทั่วไปจะมีบทความวิชาการ
ตีพิมพ์ด้วยความยากลำบากเพียงหนึ่ง
บทความ แต่อาจารย์ประเวศ มีบทความตีพิมพ์
ในวารสารชั้นนำถึง ๔ บทความ

ผลงานของท่านอาจารย์ประเวศ ในฐานะลูกชาวบ้านป่า คนหนึ่ง สร้างคุณูปการให้แก่ประเทศไทย และประชาชน คนไทยมาได้มากมายเช่นนี้ เป็นหน้าที่ของพวกเรา และรุ่นต่อๆ ไป จะต้องสืบสานต่อไป

เมื่อกลับมาประเทศไทย ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร สร้างตึกอานันทราช เพื่อให้เป็นทั้งที่ทำงาน ศึกษาวิจัย บริการผู้ป่วย และสอนนักศึกษา แพทย์รวมทั้งแพทย์ประจำบ้าน

ไม่นานชื่อเสียงของอาจารย์ ก็เป็นที่เลื่องลือทั้งด้านความรู้ทางวิชาการ การอุทิศตนเอาใจใส่ดูแลรักษาผู้ป่วย การทำหน้าที่ครูแพทย์ และการรักษาเกียรติศักดิ์แห่งวิชาชีพ จนเป็นที่ยอมรับนับถือและเคารพยกย่องจากคณาจารย์และนักศึกษาแพทย์ และเป็นผู้ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ถวายปริญญาบัตรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อพระราชทานแก่บัณฑิตแพทย์ที่จบการศึกษา

หลังจากนั้นอาจารย์ประเวศ ก็เริ่มขยายบทบาทจากหน้าที่ของครูแพทย์ โดยเริ่มทำการปฏิรูประบบบริหารของศิริราช ร่วมกับอาจารย์หัวก้าวหน้าหลายท่าน ขจัดกาทุจริตคอร์รัปชัน ทำให้โรงพยาบาลที่มีสภาพเป็น “น้ำบ่อทราย” มีเงินบริจาคไหลเข้าจากผู้มีจิตศรัทธา แต่ “ขาดทุนอย่างต่อเนื่อง” ให้กลับมามีผลกำไร และคณาจารย์รุ่นต่อๆ มา ได้เอาใจจริงเอาใจกับเรื่องนี้ จนศิริราชและมหาวิทยาลัยมหิดลเป็นมหาวิทยาลัยที่มีความมั่งคั่งที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศ ต่อจากนั้นอาจารย์ประเวศ ก็ขยายวงออกไปปฏิรูปการศึกษา

แพทยศาสตร์ และแพทยสภา ทำให้มีระบบการฝึกอบรมแพทย์เฉพาะทาง เพื่อแก้ปัญหา “แพทย์ไปนอก” ซึ่งนอกจากจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้แล้ว ยังทำให้ประเทศไทยสามารถสร้างแพทย์ผู้เชี่ยวชาญขึ้นในประเทศได้จำนวนมาก โดยลงทุนต่ำกว่าส่งไปเรียนเมืองนอกหลายเท่า เมื่อเกิดกรณีตึกโรงแรมรอยัลพลาซ่าถล่มที่นครราชสีมา แพทย์ไทยสามารถมุดลงไปตัดขาคนไข้ที่ติดอยู่ใต้ตึก โดยหมอดมยาเข้าไปดมยาทางอิกูโมงค์หนึ่ง ในสภาพที่คนเจ็บอยู่ในท่าคว่ำหน้า สามารถผ่าตัดสำเร็จช่วยชีวิตคนไข้ไว้ได้ แม้เมื่อผ่าตัดเสร็จคนไข้จะช็อกที่ปากหลุม ก็แก้ไขได้ สามารถนำส่งโรงพยาบาลมาราชนครราชสีมา และต่อมาส่งต่อไปรักษาที่โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดชได้

ระบบการแพทย์และสาธารณสุขของประเทศไทยที่สามารถพัฒนาเป็นเมดิคัลฮับ สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำให้ประเทศ ส่วนหนึ่งได้อานิสงส์มาจากระบบการสร้างผู้เชี่ยวชาญที่เริ่มต้นจากเมื่อราว ๕๐ ปีมาแล้ว

หลังจาก “ปฏิรูประบบการแพทย์” โดยมีการ “วิพากษ์” เรื่องจริยธรรมในวงการแพทย์อย่างเป็นระบบ โดยการนำเสนอบทความชุด “บันทึกเวชกรรมไทย” แล้ว ท่านอาจารย์ประเวศเห็นว่าระบบ “การแพทย์” เป็นเพียงระบบย่อยของ “ระบบสาธารณสุข” ท่านจึงขยายบทบาทเข้ามาร่วมงานกับ “นัก

สาธารณสุข” คนสำคัญๆ เช่น นายแพทย์สมบุญ วัชรวิทย์ นายแพทย์ไพโรจน์ ینگานนท์ นายแพทย์อมร นนทสูต นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช ฯลฯ ทำให้ได้เรียนรู้ “โลกกว้าง” ของระบบสาธารณสุข โดยพบว่าบรรดานักสาธารณสุข “หัวก้าวหน้า” เหล่านั้นยังมี “บารมี” ไม่พอ จึงต้องเสาะหาผู้มี “บารมี” ดังกล่าวมาเป็น “หัวขบวน” ซึ่งพบว่าคือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เสมอ พริ่งพวงแก้ว ผู้ร่วมกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม และหลวงนิธย์ เวชวิศิษฐ สร้างโรงพยาบาลจังหวัดจนครบทุกจังหวัด และสร้างโรงเรียนพยาบาลขึ้นจำนวนมาก จนผลิตพยาบาลออกไปประจำได้ทั่วประเทศ ท่านจึงได้ไปเชิญเชิญให้มาร่วม “ขบวนการ”

ขณะเดียวกันท่านก็ได้เขียน “คัมภีร์” การปฏิรูประบบสาธารณสุขขึ้นเล่มหนึ่งชื่อ “สาธารณสุขเพื่อมวลชน” ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ในชุด “รักเมืองไทย” ในโอกาสครบรอบ ๘๐ ปี ชาตกาลของพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ พร้อมกับหนังสือสำคัญอีกเล่มหนึ่งเล่ม คือ “พุทธธรรม” ของ “พระศรีวิสุทธิโมลี” ซึ่งปัจจุบันคือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

การเข้าสู่วงการสาธารณสุขของท่าน อาจารย์ประเวศ เกิดขึ้นในระยะเวลาเดียวกันกับการก่อตัวของ “ขบวนการแพทย์ชนบท” ซึ่งทุกคนเคารพรักท่านอาจารย์ประเวศ ทั้งด้านสติปัญญาความรู้

ความสามารถ และคุณธรรมจริยธรรมอันสูงส่งงดงามของท่าน บารมีของท่านอาจารย์ประเวศ มีส่วนสำคัญทำให้ “ผู้ใหญ่” ในกระทรวงสาธารณสุข มีความ “เข้าใจ” และ “ไว้วางใจ” คนหนุ่มสาว “ไฟแรง” และหลายคนมี “ความร้อนแรง” ทั้งคำพูดท่าที จนถูกกล่าวหาว่าเป็น “พวกอั้งยี่” ผลคือ สามารถฉีกกำลังคนต่างรุ่นต่างแนวคิดให้มาร่วมกันทำงาน ก่อให้เกิดการ “ปฏิรูประบบสาธารณสุข” ทำให้เกิดโครงการพัฒนาโรงพยาบาลอำเภอ โครงการก่อสร้างโรงพยาบาลอำเภอครบทุกอำเภอ โครงการสร้างสถานอนามัยครบทุกตำบล การรณรงค์ต่อต้านบุหรี่ ระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล ฯลฯ

การปฏิรูประบบสาธารณสุข ซึ่งต่อมาขยายขอบเขตเป็นการปฏิรูประบบ “สุขภาพ” ต้องเผชิญปัญหาอุปสรรคมากมาย แต่ด้วย ปัญญา บารมีของท่านอาจารย์ประเวศ ทำให้สามารถฟันฝ่าและก้าวข้ามวิกฤตเหล่านี้มาได้ด้วยดี เช่น **ประการแรก** เมื่อฝ่ายการเมืองใช้อำนาจ “ยุบ” คณะกรรมการระบอดิทยาแห่งชาติ องค์กอร์ดังกล่าวก็สามารถ “เกิดใหม่” เป็นมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ **ประการที่สอง** เมื่อกลุ่มแพทย์ชนบท

ทำท่าจะ “แตกคอ” กัน สร้างความวิตกให้แก่ นายแพทย์สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ จึงขอให้ท่าน อาจารย์ประเวศ มาช่วยเป็น “กาวใจ” โดยให้ อาจารย์เรียกแต่ละคนมา “ปรับความเข้าใจกัน” แต่ อัจฉริยภาพของท่านอาจารย์ประเวศ เห็นว่า การ เรียกมาคุยปรับความเข้าใจกัน ไม่มีทางเกิดผล สำเร็จ จึงแนะนำให้มาตั้งกลุ่มร่วมกันคิด ร่วมกัน ทำงาน โดยให้ **หลักอภิธานิยธรรม** และ **หลัก กัลยาณมิตร** ทำให้กลุ่มแพทย์ชนบทที่มาประชุม กันเป็นประจำทุกเดือนที่สามพราน สามารถเป็น “ขุมความคิด” (Think Tank) สร้างการเปลี่ยนแปลง ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนได้ มากมายยาวนานถึง ๓๗ ปี โดยท่านอาจารย์ประเวศ มานั่งหัวโต๊ะ เป็นประธานทุกเดือน ไม่เคยขาด ได้ ร่วมคิด ร่วมหาข้อสรุป และกำหนดแนวทางการ ขับเคลื่อนต่างๆ อย่างได้ผลสืบมา

จากแวดวงสาธารณสุข ท่านอาจารย์ประเวศ มีบทบาทในการเสนอความคิดเห็นทางการเมือง อย่างกล้าหาญมาอย่างต่อเนื่องในฐานะ “ราษฎร อาวุโส” ทำให้อาจารย์ตกเป็น “เป้า” และสุมเสียงต่อ อันตรายอย่างมาก ครั้งหนึ่งถึงขั้นมีคนเอา “หัวหมา” ไปโยนเข้าในรั้วบ้าน พร้อมข้อความสั้นๆ ว่า “คราว นี้หัวหมา คราวหน้าหัวมึง” แต่อาจารย์ก็ยังคง “ยืน เต็มโดยทำทนาย” มาโดยตลอด จนกระทั่งเมื่อ ร.ต.ฉลาด วรฉัตร ประกาศจะอดข้าวจนตายที่หน้า รัฐสภา “ถ้าไม่มีรัฐธรรมนูญที่เขียนโดยประชาชน” ครั้งนั้น ท่านอาจารย์มารุต บุญนาค ประธานสภา ผู้แทนราษฎรได้แสดงภาวะผู้นำโดยการประกาศ แต่งตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย” มีท่าน อาจารย์ประเวศ เป็นประธาน ทำให้ท่านถูกวิจารณ์ โดยบางคนว่า “ไปปรับใช้ประชาธิปไตยทำไม” แต่ท่าน อาจารย์หาได้ “หัวนั้หัวนั้ในโลกธรรม” จาก “เสียงนก

เสียงกา” เหล่านั้นไม่ จึงเดินหน้าใช้เวลา ๓ ปี ขับ เคลื่อนอย่างเป็นระบบ จนเกิด “รัฐธรรมนูญฉบับ ประชาชน” พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่เป็นรัฐธรรมนูญที่ดีที่สุด ฉบับหนึ่งของประเทศ นำเสียดายที่รัฐธรรมนูญฉบับ นี้มีอายุแค่ ๙ ปี ก็ถูกฉีกทิ้ง และกลายมาเป็นฉบับ พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่เป็นมรดกบาปของประชาชนคนไทย มาจนกระทั่งทุกวันนี้

ผลงานของท่านอาจารย์ประเวศ ในฐานะ ลูกชาวป่าคนหนึ่ง สร้างคุณูปการให้แก่ประเทศชาติ และประชาชนคนไทยมาได้มากมายเช่นนี้ เป็น หน้าที่ของคนรุ่นเรา และรุ่นต่อไป จะต้องสืบสาน ต่อไป

เมื่อสมเด็จพระบรมราชชนก พระบิดา แห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทยสวรรคต เมื่อ วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ท่านได้สร้าง คุณูปการให้แก่วงการแพทย์ไว้มากมาย พระ ราชโอรสองค์สำคัญของพระองค์ท่าน ที่จารึกไว้ ณ ฐานพระราชานุสาวรีย์ของพระองค์ท่านในกระทรวง สาธารณสุข มีข้อความว่า

**ขอให้ถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง
ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง
ลาก ทรัพย์ และเกียรติยศ จะตกมาแก่ท่านเอง
ถ้าท่านทรงธรรมะแห่งอาชีพไว้ให้บริสุทธิ์**

สองปีเศษหลังจากสมเด็จพระบรมราช ชนกสวรรคต ท่านอาจารย์ประเวศก็ถือกำเนิดขึ้น เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ และท่านคือ แบบอย่างของผู้ที่เดินตามรอยพระยุคลบาท และ พระราชาของสมเด็จพระบรมราชชนก โดยแท้ ขอให้ดวงวิญญาณของอาจารย์จงไปสู่สุคติ ในสรวงสวรรค์ ☸

สถาปนา ๑๙ ปี สช.

รำลึกมรดกทางปัญญา
'นพ.ประเวศ'

เมื่อวันที่ ๖ มี.ค. ๒๕๖๙ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) จัดงานเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาครบรอบ ๑๙ ปี สช. และ ร่วมรำลึกอาจารย์ ประเวศ วะสี “มรดกความคิด ก้าวสู่ อนาคตสุขภาพไทย” โดยกิจกรรมในช่วงเช้ามีการทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ พร้อมจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับเกียรติประวัติ ชีวิต และผลงานของ นพ.ประเวศ อาทิ ของใช้ส่วนตัว ผลงานเขียนและคลังความรู้ ฯลฯ

นพ.สุเทพ เพชรมาก เลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) บอกว่า การจัดงานในปี ๒๕๖๙ ซึ่งตรงกับวาระ ๑๙ ปี สถาปนา สช. ถือเป็นวาระพิเศษในการรำลึกถึง นพ.ประเวศ และสิ่งที่ นพ.ประเวศ ได้ทำมาตลอดหลายทศวรรษ จนทำให้คนจำนวนมากได้ใช้เป็นหลักคิดและเกิดเป็นแรงบันดาลใจ ซึ่งหลังจากนี้ สช. จะร่วมกับภาคีเครือข่าย และลูกศิษย์ของ นพ.ประเวศ เพื่อคิดว่าจะช่วยกันสืบสานต่อแนวคิด นพ.ประเวศ ต่อไปได้อย่างไร นอกจากนี้ ภายในงานยังได้รับเกียรติจากผู้หลักผู้ใหญ่ในแวดวงสุขภาพ ซึ่งล้วนแต่เป็นลูกศิษย์ของ นพ.ประเวศ ร่วมบอกเล่าประสบการณ์และถ่ายทอดมรดกความคิด-ปัญญาที่ นพ.ประเวศ ฝากไว้ให้กับแผ่นดินไทย

รศ. นพ.สุรเกียรติ์ อชานานุภาพ อดีตประธานมูลนิธิหมอชาวบ้าน และ บรรณาธิการสำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน

ผมโชคดีมากที่ได้ทำงานกับอาจารย์ประเวศ วัระสี เรื่องหมอชาวบ้าน ซึ่งจะครบ ๔๗ ปี ในเดือนเมษายน ๒๕๖๙ นี้พอดี ฉบับแรกออกเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ นับเป็นเส้นทางเดินที่ยาวไกลมาก เกินครึ่งชีวิตของผม

ผมรู้จักอาจารย์ตั้งแต่เป็นนักศึกษาแพทย์ปีที่ ๖ ที่รามธิบดี ซึ่งขณะนั้นผมได้ทำวารสาร “นักศึกษาแพทย์สัมพันธ์” ของศูนย์นิสิตนักศึกษาแพทย์แห่งประเทศไทย (ศนพท.) ในปี ๒๕๑๓ ก็ได้มีโอกาสเชิญอาจารย์มาพูดคุย ผมได้จดบันทึกและถอดเรื่องเป็นบทนำ - “แพทย์กับลักษณะของปัญญาชน” (ตีพิมพ์ในวารสารฯ ฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๓) ซึ่งเนื้อหาโดยสรุปได้สอนให้แพทย์มีจิตสาธารณะ และพูดถึงการปรับหลักสูตรแพทย์ให้เหมาะสมกว่าเดิม

๔๗ ปี ที่ผมรับใช้ช่วยอาจารย์ทำงาน ออกนิตยสารทุกเดือน อาจารย์มีคอลัมน์ประจำ ๒ คอลัมน์ ได้แก่ คอลัมน์ “คุยกับผู้อ่าน” ซึ่งเป็นบทบรรณาธิการ และคอลัมน์ “บนเส้นทางชีวิต” ซึ่งเป็นคอลัมน์หลัก เขียนทุกเดือน ไม่เคยเว้น

เมื่อเดือนที่แล้วได้รับต้นฉบับบทความคอลัมน์ “บนเส้นทางชีวิต” จาก รศ. พญ.จันทพงษ์ วัระสี ซึ่งอาจารย์เขียนฝากไว้เมื่อ ๑๕ ปีที่แล้ว ตอนที่อาจารย์มีอายุ ๗๙ ปี บทความอันนับว่าเป็น “บนเส้นทางชีวิตบทสุดท้าย” นี้ใช้ชื่อว่า “คำอำลา” ได้ตีพิมพ์ในนิตยสารหมอชาวบ้าน ฉบับเดือนมีนาคม ๒๕๖๙ เป็นข้อคิดจากประสบการณ์ชีวิต ๑๐ ข้อ ที่อาจารย์ฝากไว้ในคำอำลา โดยสรุปดังนี้

๑ การเกิดมาในโลกนี้ ต้องช่วยให้โลกดีขึ้น

๒ ความใฝ่ฝันหรือจินตนาการ จินตนาการสำคัญกว่าความรู้ ให้กล้าฝัน กล้าจินตนาการใหญ่ วางเป้าหมายชีวิตใหญ่ๆ เพื่อคนอื่น

๓ ความเพียรยังให้ถึงสูงและความมึนงง ให้ความเพียรพยายาม ยืนหยัด มุ่งมั่นทำงานต่างๆ ให้สำเร็จแล้วจะมีความสุข

๔ ปัญญาจากฐานความจริงของชีวิตและการอยู่ร่วมกัน ใช้ปัญญาที่มีฐานจากความจริงของชีวิต และการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

๕ การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive Learning through Action) ซึ่งจะทำให้เกิดปัญญาจากฐานความจริงของชีวิตและการอยู่ร่วม

๖ การสร้างภูมิคุ้มกันจากความเสื่อม โดยเฉพาะคนที่มีความสำเร็จ อย่างประมาท จะทำให้ความสำเร็จพาไปสู่ความล้มเหลว ด้วยความประมาท ด้วยความหยิ่งผยอง ด้วยอหังการ ด้วยตัณหา มานะ ทิฐิ อาจารย์เตือนตรงนี้ไว้ว่า “ยิ่งสำเร็จ ยิ่งต้องระวัง” จึงต้องมีภูมิคุ้มกันตรงนี้ ผมตีความว่า ภูมิคุ้มกันนี้ก็คือการมีสติในทุกย่างก้าวนั่นเอง

๗ ปัญหาเชิงโครงสร้าง ให้เข้าใจโครงสร้างหรือระบบสังคมในแต่ละที่ แต่ละแห่ง ถ้าโครงสร้างไม่ดี ต่อให้อบรมธรรมชาติธรรม ศีลธรรม หรือสอนว่าคอร์รัปชันไม่ใช่อะไร เมื่ออยู่ในโครงสร้างนั้น ก็หนีไม่พ้นที่จะตกเข้าไปในหลุมพรางหรือหลุมดำนั้นได้ เราจึงต้องมีปัญญาเชิงโครงสร้าง ซึ่งผมตีความว่า คือการคิดเชิงระบบ (system thinking) นั่นเอง

๘ การออกจากมายาคติ มายาคติมีหลายเรื่อง อาจารย์ยกตัวอย่าง ๓ เรื่องที่สำคัญ ได้แก่ (๑) การให้ความสำคัญกับความรู้ในตำรามากกว่าความรู้ในตัวคน อาจารย์อธิบายว่าสองอย่างนี้ต่างกันอย่างไร ถ้าเราเคารพความรู้ในตัวคน ทุกคนจะมีศักดิ์ศรี มีความมั่นใจที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ (๒) การให้ความสำคัญกับความเป็นทางการ (formal) มากกว่าความไม่เป็นทางการ (informal) หากเราเน้นความเป็นทางการมากก็จะนำไปสู่มายาคติข้อที่ ๓ คือ เน้นรูปแบบมากกว่าสาระ (๓) การให้ความสำคัญกับรูปแบบมากกว่าสาระ ซึ่งเป็นสิ่งที่พบเห็นทั่วไปในสังคมไทย ที่ติดรูปแบบ ติดความเป็นทางการ ผมถือว่าคำสอนเรื่อง “การออกจากมายาคติ” นี้ เป็นคำเตือนที่สำคัญ

๙

INN - โครงสร้างใหม่ ในการปลดปล่อยชีวิตสู่อิสรภาพ ศักยภาพ และความสุข คือ I=Individual, N=Nodes, N=Networks

90

จุดเปลี่ยนอารยธรรม จุดเปลี่ยนของอารยธรรมจาก ๕๐๐ ปีที่โลกตะวันตกที่มีความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และมีอารยธรรมนั้นเป็น**อารยธรรมแห่งการแย่งชิง** (สงครามอ่าวที่เกิดขึ้นในเวลานี้คือตัวอย่างที่ชัดเจน) ให้เปลี่ยนเป็น**อารยธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล** อยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์อย่างเกื้อกูลกัน อยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ให้เราอยู่ได้ ให้โลกนี้สวยงามขึ้น

นี่คือสิ่งที่อาจารย์ได้สอนมาตลอด และได้ตกผลึกอีกครั้งหนึ่ง ผมเรียกว่าเป็นมรดกทางปัญญาที่อาจารย์มอบให้แก่แผ่นดิน

นับว่าเป็นความภูมิใจของผมที่นิตยสารหมอชาวบ้านสามารถยืนหยัดมาได้จนได้ลง “บนเส้นทางชีวิตบทสุดท้าย” ของอาจารย์ที่ได้เขียนฝากไว้เมื่อ ๑๕ ปีมาแล้ว

นี่คือสิ่งที่เรียนรู้จากอาจารย์โดยสรุปอย่างน้อย ๑๐ ข้อนี้และอื่นๆ เมื่อเข้านี้ระหว่างเดินชมนิทรรศการ ได้เห็นอยู่ป้ายหนึ่งที่เรากล่าวกันว่า มีข้อความเป็นลายมือของอาจารย์ ประเด็นที่เขียนว่า “*การงานอะไรๆ ก็สามารรถทำได้ด้วยการเจริญสติได้*” ซึ่งเมื่อเจริญสติแล้วก็จะทำให้ทำการนั้นๆ ดีขึ้น ... สติจึงเป็นที่ต้องการในงานทั้งปวง” ซึ่งเป็นสิ่งที่เราเห็นและซึมซับจากอาจารย์มาตลอด

อาจารย์เป็นนักเรียนรู้ตลอดกาล ทุกครั้งที่ได้ฟังได้อ่านของอาจารย์ เรามักจะได้อะไรใหม่ๆ อยู่เสมอ **อาจารย์เป็นนักถ่ายทอดที่สุดยอด โดยพาทำ พาคิด และพาเรียน** นั่นแหละคือ “**การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ**” ที่อาจารย์กล่าวเน้นเสมอ

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการก้าวสู่อนาคตสุขภาพไทยนั้น ผมเห็นว่าสิ่งที่สามารถจะนำมาใช้ในการพัฒนาระบบสุขภาพ มีอยู่ ๒ ข้อใหญ่ๆ

ข้อแรก : ความใฝ่ฝันใหญ่ จินตนาการใหญ่ในเรื่องสุขภาพ

นิตยสารหมอชาวบ้านเล่มแรกๆ อาจารย์ก็ได้เน้นว่า สุขภาพ คือ สุขภาวะ หมายถึง **ความปกติสุขทางกาย จิต สังคม และปัญญา** อาจารย์ใช้คำว่าปัญญาแทนจิตวิญญาณ (ฝรั่งใช้คำว่า spiritual เมื่อแปลเป็นไทย ทำให้คนงงมากระหว่างคำว่า “จิต หรือ mental” กับ “จิตวิญญาณ หรือ spiritual”) อาจารย์ใช้คำว่า **สุขภาวะทางปัญญา** หมายถึง การเรียนรู้จนเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สมบูรณ์

สุขภาวะ ๔ มิติดี้นี้ควรนำไปใช้ขับเคลื่อนงาน ไม่ใช่ยึดมั่นเฉพาะทางกายหรือการไม่เจ็บป่วยเท่านั้น ทางจิตก็เป็นเรื่องใหญ่มาก (ความเครียดในสังคมมีทุกหย่อมหญ้า) ทางสังคม (การอยู่ร่วมกัน) และทางปัญญา

(การเรียนรู้) ก็เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง **องค์กรและบุคคลต่างๆ ที่ทำงานด้านนี้ ต้องตีความว่าเราจะพัฒนาสุขภาพให้ครบทั้ง ๔ มิติดี้อย่างไร**

หมอชาวบ้านตีความ คำว่า “**หมอชาวบ้าน**” (ซึ่งมีคำว่า “หมอ” กับ “ชาวบ้าน”) เป็น ๒ นัย

นัยแรก คือทำชาวบ้านให้เป็นหมอนัยที่สอง คือทำหมอให้เป็นชาวบ้าน ซึ่งขอไม่อธิบายในที่นี้

ตีความโดยรวมๆ ก็คือ ทำอย่างไรให้เกิด Health literacy ให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ ดูแลตนเองได้ ตอนนี้มีกระแสเรื่องของการมีอายุยืน อยู่ยาว อยู่ดี Longevity และ wellness เกิดขึ้นอย่างมาก

หมอชาวบ้านได้ทำเรื่องนี้มาเกือบ ๕๐ ปี คือ ทำอย่างไรให้มีสุขภาพที่ดีทั้ง ๔ มิติ โดยการ “**ทำชาวบ้านให้เป็นหมอ และทำหมอให้เป็นชาวบ้าน**” ส่งเสริมให้หมอตีตติน เข้าใจ เข้าถึงประชาชน นำประชาชนพัฒนาสุขภาพตัวเอง ถ่ายทอดความเป็นเจ้าของในการดูแลสุขภาพตนเองให้กับประชาชน ซึ่งต้องทำอยู่นอกโรงพยาบาลเป็นส่วนใหญ่ นั่นคือเรื่องของระบบปฐมภูมิ และเรื่องของ self care

ระบบสุขภาพแบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ (๑) Self care ประชาชนดูแลตนเอง (๒) Primary care ระบบบริการสุขภาพปฐมภูมิที่มีฐานอยู่ในชุมชน (๓) Hospital care การบริการที่โรงพยาบาล สิ่งที่ยังต้องทำการพัฒนาต่อเพื่อให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นคือ Primary care หน่วยบริการในชุมชน และ Self care ของประชาชน

อันนี้พึ่งเป็นภาพความใฝ่ฝันหรือจินตนาการใหญ่ร่วมกันของหมู่คนที่สนใจ

สังคม สนใจความสุขของประชาชน ซึ่งต้องร่วมกันทำอย่างต่อเนื่อง ต้องทำไปอีกหลายปี ด้วยความเพียรพยายาม

ข้อที่สอง : แนวปฏิบัติ

ผมขอเน้น ๓ ข้อย่อย ได้แก่

๑. การเจริญสติ ซึ่งเป็นเรื่องที่อาจารย์ทำให้ดูและสอนว่า เราต้องเจริญสติในทุกย่างก้าว ทำทุกวัน ไม่ใช่ปลีกวิเวกไปอยู่วัด แล้วทิ้งสติไว้ที่วัด อย่างเช่น เวลาฟังคนต้องฟังด้วยสติ กินข้าว เคี้ยวอาหาร ดื่มน้ำ ก็ต้องทำด้วยสติ

สติ ผมขอแปลเป็นภาษาง่ายๆ ว่า คือการทำจิตให้มีลักษณะ ๕ อย่าง (๑) **นิ่ง** - มีสมาธิ ไม่สาดสาย (๒) **ช้า** - ไม่ด่วนตัดสินใจ (๓) **ใส** - ใจโล่งๆ เป็นกลาง (๔) **ตื่น** - ตื่นตัว ไม่หลับ ไม่เผลอ และ (๕) **รู้** - เกิดการรับรู้อย่างลึกซึ้ง คิดเห็นตรงตามความเป็นจริง

อาจารย์ประเวศ ไปบรรยายที่สวนโมกข์กรุงเทพ เมื่อ ๓-๔ ปีก่อน บรรยายอยู่ ๑๔ ตอน เตือนละ ๒ ครั้ง เมื่อกลางปีที่แล้วหมอชาวบ้านได้นำบทบรรยายมาพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือชื่อ “**พุทธวิธี (ทางลัด) สร้างสุข (ที่นี่ เดียวนี้)**” คือ เน้นให้มีสติรู้ตัวอยู่ที่นี้ เดียวนี้ อยู่กับปัจจุบัน ขณะ ฝากทุกคนลองฝึก ไม่ยาก ขอให้ฝึกไปเรื่อยๆ โดยไม่ต้องหวังผล (หวังผล มันจะทุกข์) ขอให้ฝึกไปเรื่อยๆ แล้ววันหนึ่งถึงเวลาก็จะแบ่งบานเอง

๒. การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ

หลังจากเกษียณเมื่อปี ๒๕๕๐ ผมได้มีโอกาสไปฝึกอบรมเครือข่ายในพื้นที่ระดับตำบลและระดับอำเภอที่ร่วมกันทำงานพัฒนาสุขภาพในชุมชน ผู้รับการอบรมมาจาก ๓ ภาคส่วน ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาค

ประชาชน โดยให้แนวคิด “การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive Learning through Action)” ที่อาจารย์ประจำเขตบอกไว้เมื่อ ๓๐-๔๐ ปีมาแล้ว

ตอนเริ่มต้นใหม่ๆ เราไม่รู้ชัดหรือกว่าควรมีกระบวนการอย่างไร เราค่อยๆ เรียนรู้จากประสบการณ์กับทีมที่ทำเรื่องนี้มาด้วยกัน ซึ่งทำการอบรมกับคนกลุ่มต่างๆ มานาน ๑๐ กว่าปี จนได้ข้อสรุปที่เป็น package ของการฝึกอบรม โดยเน้นทั้งทักษะชีวิตและทักษะการทำงานอาชีพอย่างไม่แยกส่วน โดยเริ่มต้นให้มีทักษะชีวิต

ที่สำคัญคือ ให้มีสติในการฟังคน ให้รู้ว่าเรามีสมอง ๓ ส่วน สมองตะกวด (ทำหน้าที่ด้านสัญชาตญาณ) เพื่อการอยู่รอด สมองสุนัข (ทำหน้าที่ด้านอารมณ์) เพื่อการอยู่ร่วมกัน สมองมนุษย์ (ทำหน้าที่ด้านสติ ปัญญา รู้ตน รู้คน รู้คิด) เพื่ออยู่อย่างมีความหมาย (คือ อยู่เย็น เป็นประโยชน์) เรานำความรู้เรื่องสมองกับธรรมชาติ ไปตัดแปลงใช้ในการจัดอบรม และติดตามผลการนำไปใช้ประโยชน์ของผู้เข้ารับการอบรมอย่างต่อเนื่อง

เราได้จัดกระบวนการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการและไม่ติดรูปแบบ ไม่จัดที่นั่งแบบห้องเรียน มีแต่เก้าอี้นั่งหรือไม่กั้นพื้น ล้อมวงแบบสบายๆ ทุกคนรู้สึกมีส่วนร่วม มีพลัง

ชาวบ้านและ อสม. ที่แรกเกรงกลัวเรา ไม่กล้าพูด พอเห็นเราใช้กระบวนการและบรรยากาศแบบนี้ ครั้งต่อไปก็กล้าพูดและพูดได้ดีกว่าพวกเขา (พวกเขาอาจจะพูดมากไปด้วยซ้ำ) น่าสนใจว่า วิธีเรียนแบบนี้ ส่งเสริมให้ทุกคนใส่ใจเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยเป็นการให้เกียรติ เคารพฟังกัน แม้

กับคนเล็กคนน้อย

ทุกคนสะท้อนว่า พวกเขา**มีสติ**นิ่งลง เกิดการ**รู้ตน รู้คน** (คือรู้จักคนอื่น) **รู้คิด** (คือคิดเป็นระบบ คิดบวก คิดให้อภัย คิดดัดแปลงวิธีทำให้ดีขึ้น) ที่สำคัญคือ **ควบคุมตน** คือควบคุมอารมณ์ตัวเองได้รู้ว่าโกรธ (เพราะสมองสุนัขทำงาน) ก็จะหายโกรธ (เพราะสมองมนุษย์ทำงานแทน)

การเรียนรู้แบบนี้เห็นผลการเปลี่ยนแปลงเกิดการพัฒนาดน พัฒนาทีมและเครือข่ายที่ทำงานด้วยกัน (เป็น team work ที่ดี) และพัฒนางานที่ยากๆ ได้

๓. โครงสร้าง INN (Individual-Nodes-Networks) ซึ่งอาจารย์เลียนแบบโครงสร้างสมองที่ทำงานแบบเชื่อมโยงจากเซลล์สมองเดี่ยวๆ (individual) เป็นกลุ่มเซลล์สมอง (nodes) และเครือข่ายเซลล์สมอง (networks) อาจารย์เน้นว่าในการทำงานในสังคมต้องใช้โครงสร้าง INN

อาจารย์เขียนอยู่บนหนึ่งในหนังสือพุทธวิธี (ทางลัด) สร้างสุข (ที่นี่และเดี๋ยวนี้) ว่าในชุมชนเล็กๆ และในหน่วยงานย่อยๆ ขอให้มีการเชื่อมเซลล์สมอง ๓-๕ คน ที่มีจิตสาธารณะ มีใจอยากทำงานเพื่อขับเคลื่อนสิ่งดีๆ ให้กับสังคม ให้รวมตัวกันเป็น Nodes เป็นกลุ่มเซลล์สมองที่ไม่เป็นทางการ ไม่ติดรูปแบบ หมั่นพบปะพูดคุย เรียนรู้ที่จะขับเคลื่อนงานด้วยกันให้ได้ผล

ดังนั้นการทำงานในระบบสุขภาพ ต้องใช้อย่างน้อย ๓ ข้อ นั่นคือ “**ต้องหมั่นเจริญสติในทุกย่างก้าว ต้องเรียนรู้ในการปฏิบัติร่วมกัน และต้องใช้โครงสร้าง INN และสร้างกลุ่มเซลล์สมองขึ้นเต็มแผ่นดิน**”

พ.อ.อำนวยการ จินดาวัฒน์
อดีตนายก อบจ. ราชบุรี
ปี ๒๕๕๑-๒๕๕๙
และอดีตนายก อบจ. ราชบุรี

ผมได้เขียนใน Facebook สั้นๆ หลังจากทีอาจารย์ท่านสิ้นแล้ว ว่า นอกจากพ่อแม่บังเกิดเกล้าแล้ว ผู้มีพระคุณสูงสุดในชีวิตของเรา (ซึ่งหมายถึง ผมและครอบครัว) ก็คือ ท่านอาจารย์หมอบุญเลิศ วะสี ท่านเป็นผู้นำทางชีวิตการทำงานให้กับเราในการทำคุณประโยชน์แก่สังคมและดำเนินชีวิตมาถึงทุกวันนี้ แม้วันที่ผมเคยผิดพลาดชั่วชีวิตตกถนน อาจารย์ก็เป็นบุคคลสำคัญท่านหนึ่ง ที่ช่วยเหลือให้ผมตั้งหลักขึ้นใหม่ จนมาได้ถึงทุกวันนี้

ตลอด ๕๐ ปีที่ผ่านมา ผมได้เรียนรู้ หล่อหลอมความคิด ปัญญา และการปฏิบัติจากอาจารย์มากมาย แต่ก็ทำได้เพียงบางส่วนเล็กน้อยเท่านั้น งานที่อาจารย์สั่งไว้ยังไม่สำเร็จ และยังไม่ได้ทำอีกมาก ผมโชคดีอย่างยิ่งในชีวิต ที่ได้มีโอกาสพบและทำงานกับอาจารย์ประจำเขต วะสี กัลยาณมิตรผู้ใหญ่ของผม

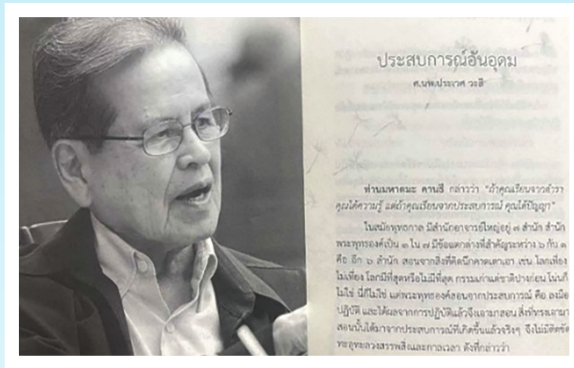
มีหนังสือสองเล่มที่ผมจะอ้างถึง เล่มแรกชื่อ “บนเส้นทางชีวิต”

หนังสือ “บนเส้นทางชีวิต” ตีพิมพ์ในนิตยสาร “หมอชาวบ้าน” ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๓๐ เป็นการเล่าเรื่องราวชีวิต การงาน และการต่อสู้ของท่านตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยทำงาน เพื่อเป็นกรณีศึกษาและบทเรียน มีทั้งหมด ๙๑ ตอน ๘๐๐ กว่าหน้า ผมฝากพวกเราหากมีโอกาสอยากให้อ่าน เพราะเป็นหนังสือที่มีคุณค่าอย่างมาก

“ประสบการณ์อันอุดม” เป็นคำนิยามของอาจารย์ที่ได้กรุณาเขียนไว้ให้ผมในหนังสืออีกเล่มหนึ่ง เมื่อครั้งที่ผมพันวาระการทำงานจาก สข. โดยคำนิยามนั้น อาจารย์อ้างถึงท่านมหาตมะ คานธี ที่กล่าวว่า “ถ้าคุณเรียนรู้จากตำรา คุณได้ความรู้ แต่ถ้าคุณเรียนรู้จากประสบการณ์ คุณได้ปัญญา”

อาจารย์ประเวศได้กล่าวไว้ว่า “ปัญญาใหญ่กว่าความคิด ความคิดเป็นเสี้ยวหนึ่งของปัญญา ความรู้ก็เป็นเสี้ยวหนึ่ง แต่มีคุณความดี ความจริงและอีกหลายๆ เรื่องรวมอยู่” ซึ่งในหนังสือบนเส้นทางชีวิต ของอาจารย์ประเวศ วะสี นั้นอุดมไปด้วยปัญญาโดยแท้

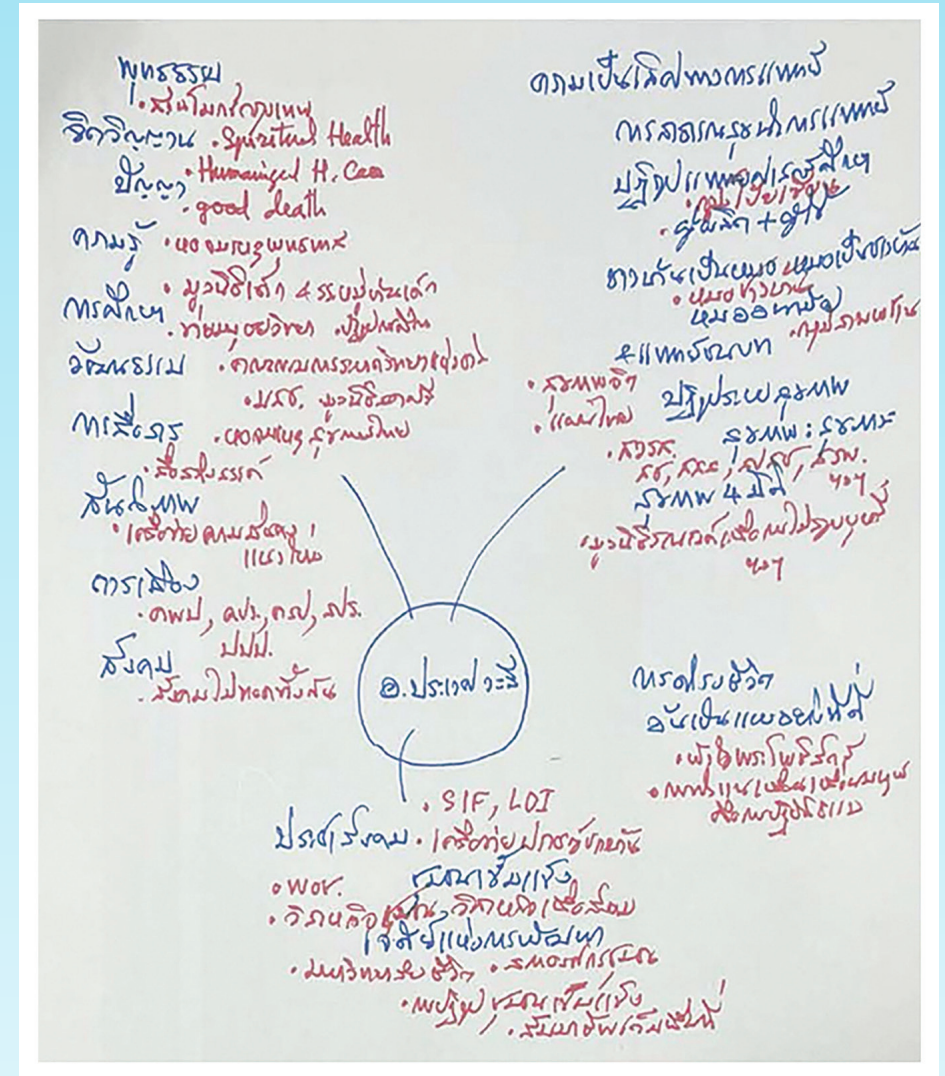
วันสถาปนาครบรอบ ๑๙ ปี สข. นี้ ผมขอนำเสนอ ๓ เรื่องสำคัญ **เรื่องที่ ๑** อาจารย์ประเวศ วะสี กับงานเพื่อเพื่อนมนุษย์และโลก **เรื่องที่ ๒** กำเนิดปัญหาจากอาจารย์ และ **เรื่องที่ ๓** ถอดรหัส: อาจารย์ประเวศ วะสี กับการปฏิรูประบบสุขภาพ

เรื่องที่ ๑
อาจารย์ประเวศ วะสี
กับงานเพื่อเพื่อนมนุษย์
และโลก

ผมลองสังเคราะห์งานของอาจารย์ประเวศเท่าที่พอทราบ และเขียนออกมาคร่าว ๆ ได้ดังนี้

ตามที่ครูบาอาจารย์แนะว่า “เวลาเราจะมองอะไร ให้มองภาพใหญ่ๆ รวบยอดให้ได้” จาก Mind map จะเห็นว่าอาจารย์ประเวศทำอะไรบ้าง จากความตั้งใจในการเรียนแพทย์ จนมีความเป็นเลิศทางวิชาการด้านโลหิตวิทยา จากที่อาจารย์เห็นความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรม

ปัญหาทางสังคมมากมายที่การแพทย์จัดการไม่ได้ จนเริ่มขยับมาทำเรื่องสาธารณสุข พยายามผลักดันปฏิรูประบบการแพทย์ เกิดหมอชาวบ้าน แพทย์ชนบท ปฏิรูประบบสุขภาพ-สุขภาพะ วัฒนธรรม การศึกษา การสื่อสาร การเมือง สันติภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องพุทธธรรม ที่อยู่ในกระแสเลือด อยู่ในวิถีคิด การทำงานและการปฏิบัติทั้งชีวิตของอาจารย์

มีเครือข่าย มีผู้คนที่มาทำงานร่วมกันขับเคลื่อนงานทั้งในเรื่องสังคม ชุมชน เข้มแข็ง ประชาสังคม ขยายลึกลงไปสู่ฐานราก เพราะอาจารย์ชี้มาตลอดว่าฐานราก คือหัวใจสำคัญของการพัฒนา

ที่กล่าวมาอย่างย่อที่สุดนี้ นับว่า การดำรงชีวิตของอาจารย์และการทำงานทั้งหมดเป็นแบบอย่างที่ดี ของ “การทำงานเพื่อเพื่อนมนุษย์และโลก”

เรื่องที่ ๒ เก้าอี้ปัญหา จากอาจารย์

จากที่ผมได้มีโอกาสเป็นลูกศิษย์และได้ทำงานกับอาจารย์ ผมได้สังเคราะห์เป็น “เก้าอี้ปัญหาจากอาจารย์” ประกอบด้วย

๑. พลังปัญญาและพลังศีลธรรม คือ พลังอันยิ่งใหญ่ในการขับเคลื่อนชีวิตและสังคม ซึ่งต้องมีทั้งสองพลังนี้ควบคู่กัน

๒. การทำงานคือ การปฏิบัติธรรม ไม่มีใครเกษียณจากการทำงานเพื่อเพื่อนมนุษย์และ Tan เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ชี้ไว้แล้ว อาจารย์พุทธทาสก็แปลความหมายแนวนี้ และอาจารย์ประเวศก็เป็นอีกท่านหนึ่งที่แปลซ้ำแล้วซ้ำอีก ทำให้เราเห็นว่าการทำงานไม่ว่าจะเป็งานใหญ่หรือเล็ก ก็คือการปฏิบัติธรรม และยังขยายพุทธธรรมให้อยู่ในวิถีการดำรงชีวิตและการทำงานที่ไม่มีใครเกษียณจากการงานเพื่อเพื่อนมนุษย์และโลก

๓. เดินสายกลาง สิ่งนี้สำคัญ โดยอาจารย์ให้ความสำคัญแนวทาง Construction มากกว่า Destruction และไม่เลือกข้อสุดของด้านใดด้านหนึ่ง

๔. หัวใจพระโพธิสัตว์ ส่วนนี้ก็อยู่ในพุทธธรรม “สุทธิ ปัญญา เมตตา ชันติ” เป็นหลักธรรมในการทำงานทั้งที่ยากและง่าย ผมได้ยืมอาจารย์สอนตั้งแต่สมัยทำเรื่อง “ปฏิรูประบบสุขภาพปฏิรูปประเทศ” กับอาจารย์โดยอาจารย์ได้เน้นย้ำ

ให้ยึดหลักธรรมนี้ให้มั่น และอีกท่านหนึ่งที่สอนผมคือ อาจารย์เสม พริ้งพวงแก้ว สอนเหมือนกัน และยังบอกว่า หากเราปรารถนาดี ตั้งใจดี เวลาจะไปทำงานอะไรกับใคร ขอให้เราตั้งใจดี ปรารถนาดี แล้วงานนั้นจะสำเร็จ

อาจารย์ประเวศเป็นตัวอย่างที่ดี มีความบริสุทธิ์สูง มีเมตตาสูงมาก ไม่โกรธ หรือเกลียดผู้ใด ให้มองตามสภาพความเป็นจริง มีขันติสูง ท่านได้สอนผมว่า เมื่อพยายามทำอะไรแล้วยังไม่สำเร็จ ก็ให้อดทน และพยายามทำต่อไป หากพบทางตันไม่สามารถไปได้จริงๆ ก็ให้คิดว่าได้ทำมาเยอะแล้ว ก็ควรพอใจ

๕. เจตีย์แห่งการพัฒนา ส่วนยอดเจตีย์คือ ความเป็นธรรม ส่วนองค์ของเจตีย์คือ ระบบต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง ยุติธรรม และฐานเจตีย์ คือ ชุมชนท้องถิ่น นำมาประกอบเครื่องกัน

พระเจตีย์แห่งการพัฒนา ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งจัดการตนเองได้ เป็นฐานของพระเจตีย์องค์พระเจตีย์คือ ระบบต่างๆ ที่ต้องเชื่อมระหว่างฐานกับยอดระบบและฐานต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ยอดคือความเป็นธรรม (จากบทความ “บนเส้นทางแห่งการจัดการตนเองของแผ่นดินไทย” โดย ศ. นพ.ประเวศ วะสี)

๖. สามเหลี่ยมเวียนอุทา คือยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ยากลำบาก ให้เป็นไปได้ โดยต้องสร้างสมดุลของ ๓ พลังร่วมกัน ได้แก่ พลังความรู้ พลังทางสังคม (ภาคประชาชน) และการเชื่อมโยงกับพลังภาครัฐ (นโยบาย) เพื่อย้าย “ภูเขา” หรือปัญหาใหญ่ที่ซับซ้อนให้เคลื่อนที่ได้ ซึ่งก็คือ ยุทธศาสตร์การทำงานยากให้สำเร็จ

๗. การสานพลังเครือข่ายและความไม่เป็นทางการ I-N-N (Individual-Nodes-

Networks) ตัวอย่างก็คือ งานที่ สช. ทำร่วมกับเครือข่ายต่างๆ

๘. การเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ (Participatory Interactive Learning through Action: PILA) การเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติสำคัญมาก ทำให้การทำงานต่างๆ ได้เพื่อนเพิ่มขึ้น งานสำเร็จมากขึ้น มีความสุขร่วมกันมากขึ้น ซึ่งต้องดำเนินการในระดับคุณภาพด้วย

๙. “การจัดการ” คือ กุญแจสำคัญ อาจารย์ประเวศกล่าวกับคนขับเค็ลื่อนงานให้สำเร็จ ว่า **กุญแจสำคัญ คือการจัดการ โดยทำสิ่งที่เป็นไปได้ ให้เป็นไปได้** ประกอบกับการประกบคู่ผู้มีความสามารถกับคนวัยทำงานอย่างแยบยล ซึ่งในเรื่องนี้ผมสันนิษฐานตอนหลังว่า ผมคงจะถูกจับคู่กับ **อาจารย์ไพโรจน์ นิงสานนท์** อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ทำให้มีโอกาสได้ทำงานต่างๆ และเรียนรู้มากมาย

นี่คือตัวอย่างการจัดการของอาจารย์ประเวศที่จับคนให้เชื่อมกันได้แล้วงานจะเกิดและเดินไปได้สำเร็จ รวมทั้งการมียุทธศิลป์ในการทำงานแบบ **ไม่เป็นทางการในทางการ** ซึ่งความไม่เป็นทางการจะได้งานมากกว่า แต่ต้องอยู่ในทางการด้วย เนื่องจากสังคมไทยมีโครงสร้างทางการอยู่ปฏิเสธไม่ได้

นอกจากนี้ **กุญแจสำคัญยังเป็นเรื่องของความคิดและการทำงานอย่างประณีต และทำด้วยความเพียร**

เรื่องที่ ๓ ถอดรหัส : อาจารย์ ประเวศ วะสี กับการปฏิรูประบบสุขภาพ

ผมขอถอดรหัสจากคำนำหนังสือบันทึกเสี้ยวหนึ่งของการปฏิรูประบบสุขภาพ “ปฏิรูปสุขภาพ: ปฏิรูปชีวิตและสังคม” เล่มที่ ๑

หนังสือเล่มนี้ผมเขียนเป็นซีรีส์ ๔ เล่ม เล่มนี้เป็นเล่มแรก ฝากไว้เป็นฐานความรู้ที่สำคัญ ฝากน้องๆ สช. ได้อ่าน เพื่อให้ทราบฐานคิดเริ่มต้นของการปฏิรูประบบสุขภาพ การมี พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยอาจารย์ประเวศ วะสี กรุณาเขียนคำนำไว้ เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๖ ผมสกัดประเด็นสำคัญ ๑๐ ประเด็น ดังนี้

๑. การปฏิรูประบบสุขภาพเป็นเรื่องสำคัญในประวัติศาสตร์ ดังนั้นสิ่งที่ สช. และเครือข่ายดำเนินการอยู่นั้นเป็นเรื่องสำคัญ

๒. การพัฒนาเหมือนเหรียญสองด้าน “สร้างสุขภาพลดทุกข์” ให้พิจารณาตรงนี้ให้ดี

๓. การแพทย์มีความก้าวหน้า ดี แพงไม่เป็นธรรม ตั้งรับ รักษาโรคทางกายภาพ เกิดวิกฤต จะเห็นว่าวันนี้ประเทศไทยมีระบบหลักประกันสุขภาพที่ดี แต่ยังไม่จบเพียงเท่านั้น ยังมีเรื่องของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย จึงต้องมองระบบที่ใหญ่กว่าระบบการแพทย์

๔. ระบบสุขภาพ มองสุขภาพไว้ใน ๔ มิติ ได้แก่ กาย จิต สังคม และปัญญา ซึ่งอาจารย์ได้ทำทนายไว้ว่า “สุขภาพควรเป็นอุดมการณ์ของชาติ” ให้พวกเราคิดใหญ่ คิดไกล และกล้าจินตนาการ เพื่อให้สามารถพัฒนาต่อไปข้างหน้าได้อีกไกลๆ

๕. การปฏิรูประบบสุขภาพ เป็นการปฏิรูปจุดหมายของมนุษย์ว่า **จะถืออะไรสำคัญที่สุดระหว่าง “เงินกับสุขภาพ”** ถ้าถือเงินเป็นจุดหมาย คนก็แก่งแย่ง ช่างชิง ทำร้ายทำลายกัน ถ้าถือสุขภาพหรือสุขภาพว่าเป็นจุดหมาย เราก็จะกอดคอกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๖. การปฏิรูประบบสุขภาพ ต้องดึงทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมาร่วมคิด ปรับปรุง **เปลี่ยนแปลงระบบชีวิตไปสู่ชีวิตที่เจริญและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ** โดยใช้หลัก **สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ**

๗. พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นกฎหมายแม่บทด้านสุขภาพ ส่วนพระราชบัญญัติอื่นๆ เป็นกฎหมายลูกที่เกี่ยวข้องเฉพาะส่วนต่างๆ ของระบบสุขภาพ แต่ต้องเกื้อกูลกัน ส่วนนี้ขอฝากความท้าทายกับ สช. ว่าสิ่งที่ท่านทำเป็นร่มใหญ่หรือไม่

๘. ต้องมีระบบการเรียนรู้ร่วมกันด้วยการปฏิบัติ โดย “ทุกภาคส่วน ถักทอเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้ทะลุวิกฤตต่างๆ ไปสู่สังคมที่ร่มเย็นเป็นสุขและมีเกียรติ”

๙. หัวใจของการปฏิรูประบบสุขภาพ คือการมีระบบสุขภาพที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์ในยุคที่ยังเป็น สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ (สปรส.) จนพัฒนามาเป็นสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ช่วงแรกๆ นั้น เราเคยทำงานขับเคลื่อนเรื่อง “Humanized Health Care” ร่วมกับ **คุณแม่ชี ศันสนีย์ เสถียรสุด อาจารย์บรรลु ศิริพานิช อาจารย์มงคล ณ สงขลา** และอีกหลายท่าน

๑๐. ท่านอาจารย์ประเวศ วะสี ยังได้กล่าวไว้ว่า **“เป้าหมายการปฏิรูประบบสุขภาพนั้น เพื่อคนทุกคนอยู่อย่างมีความสุข ปลอดภัย มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์”**

สุดท้ายขอฝากเรื่อง **ระบบสุขภาพปฐมภูมิ ต้องกว้างกว่าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)** โดยอาจารย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวไว้ว่า ในระบบสุขภาพยุคใหม่ **ระบบสุขภาพปฐมภูมิ** ควรรวมถึงระบบการดูแลตนเองและครอบครัว ร้านขายยาใกล้บ้าน/ร้านขายยาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข หน่วยพยาบาลชุมชน คลินิกใกล้บ้าน/คลินิกชุมชน ศูนย์แพทย์แผนไทยชุมชน รพ.สต. และศูนย์อนามัยชุมชน โรงพยาบาลชุมชน และระบบสุขภาพดิจิทัล เป็นต้น

นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์
ประธานกรรมการนโยบายด้านการส่งเสริม
ประชาธิปไตย การพัฒนาชุมชน หรือท้องถิ่น
องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะ
แห่งประเทศไทย (ไทยพีบีเอส) และอดีต
ผู้อำนวยการสำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ

เส้นทางจากหมอชนบทกลุ่มมนุษยวิทยา: รำลึกถึงอาจารย์ประเวศ วะสี

สมัยที่ผมเป็นนิสิตแพทย์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผมทำกิจกรรมนักศึกษาเป็นหลัก ทั้งฐานะประธานสภานิสิตฯ และนายกองค์การบริหารสโมสรนิสิตฯ ผมรู้จักงานของอาจารย์ประเวศ วะสี ผ่านงานเขียนเพื่อสังคมของท่าน โดยที่ไม่เคยได้พบกับท่านเลย

เมื่อเรียนจบจากคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผมตัดสินใจไปใช้ทุนเป็นแพทย์ฝึกหัดที่จังหวัดนครราชสีมา (โคราช) เพราะได้ยินว่าที่นี่มีรุ่นพี่เก่งๆ คอยสอนงาน เนื่องด้วยสมัยเรียนผมมักทำกิจกรรมจนไม่ค่อยได้เข้าเรียน ผมจึงมาเริ่มเรียนรู้การเป็นหมออย่างแท้จริงในช่วงเป็นแพทย์ฝึกหัดนี้เอง

หลังจบจากการเป็นแพทย์ฝึกหัด ผมได้ไปทำงานที่โรงพยาบาลอำเภอชุมพวง ที่นั่นผมได้พบกับ **นพ.รวิพันธ์ ศิริกนกวิไล (หมอโต)** ซึ่งเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลชุมพวงในขณะนั้น การเดินทางไปอำเภอชุมพวงในสมัยนั้นค่อนข้างลำบากมาก แพทย์ฝึกหัดส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยเลือกไป แต่หมอโตใช้วิธีเชิงรุกโดยส่ง “หมอป๋อง” **พญ.บุษกร อนุชาติวรกุล** มาชวนพวกเราถึงที่ สุดท้ายกลุ่มผมจึงตัดสินใจไปปฏิบัติงานที่ชุมพวงด้วยกันรวม ๓ คน

เมื่อพบอาจารย์ประจำเขต ผมรายงานตัวว่า
มาทำงานตามคำสั่งของท่าน แต่อาจารย์กลับ
ตอบว่า **“ผมไม่ได้สั่ง และถึงผมสั่ง
คุณก็ไม่ต้องเชื่อ ให้ตัดสินใจเอง”** คำพูดนี้
สำคัญมากครับ ท่านไม่ได้สอนให้เราเชื่อตามคำสั่ง
แต่สอนให้เราไตร่ตรองด้วยตัวเอง...

จุดเปลี่ยนสำคัญ: ภูมิปัญญาชาวบ้านและมานุษยวิทยา

การทำงานที่โรงพยาบาลชุมชนพวงเปิดโอกาสให้ผมได้คลุกคลีกับชุมชนอย่างมาก บางครั้งต้องเข้าไปทำงานในหมู่บ้านและค้างคืนครั้งละ ๗ วัน หมอได้สนับสนุนให้ผมทำงานชุมชนเต็มทีเพราะมีหมอท่านอื่นดูแลงานในโรงพยาบาลอยู่แล้ว การทำงานกับชุมชนทำให้ผมสนใจภูมิปัญญาชาวบ้านและการแพทย์พื้นบ้านอย่างจริงจัง เช่น การใช้ “ว่านงู” รักษาแผล หรือการนำพิธีกรรม “รำผีฟ้า” มาประยุกต์ใช้กับผู้ป่วย แม้หมอมองทั่วไปจะมองว่าเป็นเรื่องแปลก แต่สำหรับผมมันคือการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านที่มีค่ามาก

ความสนใจในตัวเองที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ผมมีโอกาสนำเสนอเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านในงานประชุมที่ **อาจารย์เสรี พงศ์พิศ** จัดขึ้น และนั่นเป็นครั้งแรกที่ผมได้พบกับอาจารย์ประจำเขต ในวันนั้น **อาจารย์อดิน รพีพัฒน์** ก็ได้นั่งฟังอยู่ด้วย ท่านรับฟังเรื่องราวของผมอย่างตั้งใจโดยไม่ขัดจังหวะอะไรเลย พร้อมแนะนำให้ผมศึกษาต่อในเรื่องที่ทำให้ลึกลับ

เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ผมเห็นว่า บุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตของเราได้โดยไม่ต้องทำอะไรมากเลย เพียงแต่ให้โอกาสให้เราได้บอกเล่าเรื่องราวที่เราตั้งใจทำ ตั้งใจรับฟังสิ่งที่เราเล่า เห็นคุณค่าในสิ่งที่เราทำ การให้โอกาสนั้นสามารถเปลี่ยนชีวิตคนได้จริง

คำสอนที่เปลี่ยนชีวิต: “ไม่ต้องเชื่อ แต่ให้ตัดสินใจเอง”

หลายเดือนต่อมา **นพ.สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ** ไทรศัพทมาชวนผมไปช่วยงานที่กระทรวงสาธารณสุข โดยบอกว่าเป็น “คำสั่ง” ของอาจารย์ประจำเขต ตอนนั้นผมไม่อยากเข้ากระทรวง เพราะกำลังสนุกกับงานชุมชน จึงไปปรึกษาหมอโต หมอโตถามผมว่าอยากไปหรือเปล่า ผมบอกว่า ไม่อยากไป ไปทำงานในกรุงเทพฯ มันลำบาก โดยเฉพาะการเดินทาง รถติด หมอโตพูดสั้นๆ ว่า “ถ้ากลัวลำบากก็อย่าไปทำ” คำพูดนั้นทำให้ผมตัดสินใจจัดกระเป๋าเข้ากรุงเทพฯ ทันที

มรดก
ความคิด
สู่อนาคต

๑.
การตั้งคำถาม
“Why not?”
(ทำไมไม่เป็นอย่างอื่น?)

๒.
แนวคิด
ปฏิบัตินิยม
(Pragmatism)

๓.
ความท้าทาย
ของการสืบทอด
มรดก
ความคิด

เมื่อพบอาจารย์ประจำเขต ผมรายงานตัวว่ามาทำงานตามคำสั่งของท่าน แต่อาจารย์กลับตอบว่า “ผมไม่ได้สั่ง และถึงผมสั่ง คุณก็ไม่ต้องเชื่อ ให้ตัดสินใจเอง” คำพูดนี้สำคัญมากครับ ท่านไม่ได้สอนให้เราเชื่อตามคำสั่ง แต่สอนให้เราไตร่ตรองด้วยตัวเอง เรื่องนี้ถูกย้ำเตือนอีกครั้งเมื่อทางมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้ติดต่อมาให้ช่วยเขียนเนื้อหาหลักสูตรเรื่อง “แนวคิดไทย” โดยอ้างว่าอาจารย์ประจำเขตแนะนำมา ผมตัดสินใจรับเขียนเพราะส่วนหนึ่งก็อยากเผยแพร่เรื่องแนวคิดการเจ็บไข้ได้ป่วยตามคติไทยอยู่แล้ว พอเขียนเสร็จไปบอกอาจารย์ประจำเขต ท่านก็บอกว่า ใครเอาชื่ออาจารย์ไปอ้างก็ไม่ต้องทำตามที่อ้างก็ได้ ให้คิดเอาเองว่าควรทำหรือเปล่า อันนี้คือคุณูปการสำคัญที่เตือนให้เราคิดและเลือกทางเดินของตัวเอง

สู่เส้นทางนักมานุษยวิทยาการแพทย์

เมื่อมาทำงานในกระทรวงสาธารณสุข อาจารย์ได้สนับสนุนให้ผมได้ทำงานสนับสนุนการวิจัยพฤติกรรมสุขภาพพร้อมกับ **อาจารย์ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์** และเมื่อท่านมีโอกาสไปประชุมที่ประเทศอิตาลี ท่านได้พบกับ **ศาสตราจารย์อาเธอร์ คลายน์แมน (Arthur Kleinman)** นักมานุษยวิทยาการแพทย์คนสำคัญ อาจารย์เล่าว่าท่านแกล้งพาอาจารย์คลายน์แมนเดินหลงทางหลังมื้ออาหาร เพื่อให้มีเวลาอธิบายเรื่อง การวิจัยพฤติกรรมสุขภาพในประเทศไทยและเล่าเรื่องการทำงานของผมให้ฟัง จนศาสตราจารย์อาเธอร์ตอบรับให้ผมไปเรียนต่อ โดยอาจารย์ประจำเขตเขียนจดหมายแนะนำตัวให้ผม อาจารย์บอกว่า การเขียนจดหมายแนะนำตัวนั้นไม่ควรเน้นว่าเป็นคนเก่ง มีความรู้ความสามารถ แต่ต้องเน้นย้ำว่าเมื่อได้ไปเรียนแล้ว จะมีโอกาสนำความรู้กลับมาทำประโยชน์และขับเคลื่อนสังคมอย่างไร ผมยังจดจำเรื่องนี้และใช้เป็นหลักในการเขียนจดหมายแนะนำให้กับคนที่จะไปเรียนต่อเสมอจนถึงทุกวันนี้ นี่ทั้งหมดนี้คือที่มาที่ทำให้หมอมองคนหนึ่งได้กลายเป็นนักมานุษยวิทยาการแพทย์จนถึงทุกวันนี้

๓ มรดกความคิดสู่อนาคต

ผมขอสรุปมรดกความคิดของอาจารย์ประจำเขตเพื่อการทำงานในปัจจุบันไว้ ๓ ประการครับ

๑. การตั้งคำถาม “Why not?” (ทำไมไม่เป็นอย่างอื่น?)

อาจารย์สอนให้เราลองข้ามคำถามคำว่า “ทำไม” (Why) ไปสู่คำถามว่า “ทำไมไม่ทำแบบอื่น?” (Why not) เช่น การพัฒนาจากที่เคยเป็น

แบบบนลงล่าง ทำให้ไม่พัฒนาจากฐานราก หรือการปฏิรูประบบสุขภาพ จากเดิมที่มักขับเคลื่อนโดยหน่วยงานภาครัฐ ทำให้ไม่ใช้ภาคประชาชนเป็นพลังในการขับเคลื่อนระบบสุขภาพ การถามว่า Why not? นี้ทำให้เกิดความเป็นไปได้ใหม่ๆ เพราะเห็นข้อจำกัดของวิธีคิดแบบเดิม เกิดการวิพากษ์และตีความใหม่ ความรู้จะงอกงามได้ไม่ใช่จากการผลิตซ้ำ แต่เกิดจากการนำมาตีความเชิงวิพากษ์ และกล้าที่จะคิดต่าง เราควรตั้งคำถาม Why not? กับสิ่งต่างๆ รวมทั้งกับความคิดของอาจารย์ประเทศด้วย เช่น สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา อาจตั้งคำถามว่าทำไมไม่เป็นสี่เหลี่ยม เพราะสถานการณ์หรือบริบทต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เป็นต้น

๒. แนวคิดปฏิบัตินิยม (Pragmatism)

อาจารย์ประเทศเน้นการลงมือทำเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ต่อสังคม มากกว่าการถกเถียงกันแค่เรื่องอุดมการณ์ แนวคิดปฏิบัตินิยมหรือสัมฤทธิ์คตินิยมนี้ทำให้การขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงระบบสุขภาพเกิดผลลัพธ์ที่ชัดเจนโดยไม่เข้าไปเป็นคู่ขัดแย้งในเชิงอุดมการณ์โดยไม่จำเป็น เป้าหมายสำคัญคือการแก้ปัญหาความทุกข์ยากของสังคมให้ได้ผล อันนี้คล้ายกับแนวคิดเรื่อง Pragmatic solidarity ของพอล ฟาร์มเมอร์ (Paul Farmer) ที่เสนอว่า คนทำงานแต่ละคนอยู่ในบริบทของปัญหาที่แตกต่างกัน บางคนต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ช่วยแม่คลอดลูกที่ชายแดน บางคนเน้นการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง แม้โครงสร้างจะต้องแก้ แต่แม่ก็ต้องช่วยเหลือถ้ารอให้การปฏิรูปโครงสร้างสำเร็จก่อน แม่อาจเสียชีวิตก่อนก็ได้ การช่วยเหลือทางมนุษยธรรมจึงจำเป็นและไม่ควรต้องมา

ขัดแย้งกันในเชิงอุดมการณ์ การปฏิรูประบบสุขภาพในแนวปฏิบัตินิยมสามารถเดินหน้าได้ไม่ว่าจะเป็นยุคเผด็จการหรือยุคประชาธิปไตย แต่ในสภาวะที่สังคมแบ่งขั้วทางความคิดอย่างรุนแรง แนวคิดที่กลางๆ ที่ไม่เลือกข้างก็อาจเป็นปัญหาได้ หากเราจะเดินหน้าต่อไปอาจต้องตั้งคำถามว่า ในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป บทเรียนที่ผ่านมาจะช่วยให้เราทำงานต่อไปอย่างไรให้ได้ผล

๓. ความท้าทายของการสืบทอดมรดกความคิด

ในสถานการณ์ปัจจุบัน การสานต่อแนวคิดการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานด้านการปฏิรูประบบสุขภาพ โดยเฉพาะองค์กร ส. ต้องเผชิญความท้าทาย ๓ ด้าน คือ:

ความต่อเนื่องเชิงสถาบัน: องค์กรมีปรัชญาแนวคิดหรืออุดมคติที่ถูกวางรากฐานไว้และมีความต้องการที่จะรักษาความบริสุทธิ์ของแนวคิดให้เกิดความต่อเนื่องเชิงสถาบัน (Institutional continuity) ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ การผูกขาดทางแนวคิดที่ทำให้เกิดการกีดกันคนนอก การทำงานจะถูกจำกัดอยู่แค่ในกลุ่มลูกศิษย์วงใน

ความหลากหลายทางความคิดแบบประชาธิปไตย: สังคมที่นับวันยังมีความแตกต่างหลากหลาย ความต่อเนื่องเชิงสถาบันจะถูกท้าทายให้ต้องเปิดรับมุมมองที่แตกต่างในแง่นี้ การสานต่ออาจไม่ได้หมายถึงการผลิตซ้ำแนวคิดที่อาจารย์ประเทศนำเสนอ แต่อาจเป็นการตีความใหม่อย่างวิพากษ์ (Critical interpretation) จากมุมมองที่หลากหลายที่ทำให้แนวคิดที่นำเสนอถูกปรับเปลี่ยนให้ร่วมสมัยและใช้ได้จริงในบริบทใหม่

อำนาจรัฐราชการแบบรวมศูนย์: การดำรงอยู่ของกลไกการขับเคลื่อนระบบสุขภาพกำลังถูกท้าทาย จากการขยายตัวของรัฐราชการที่มีลักษณะรวมศูนย์มากขึ้น และจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการที่จะทำงานและรับมือกับการเมืองของราชการ (Bureaucratic politics) ที่เข้มแข็งมากขึ้นในช่วงที่ผ่านมา

ทั้ง ๓ ข้อนี้คือโจทย์สำคัญสำหรับคำถามที่ว่า เราจะทำงานอย่างไรให้รักษาอุดมการณ์ของการทำงานเพื่อสังคม ท่ามกลางความหลากหลายและอำนาจรัฐรวมศูนย์

เครื่องมือการทำงาน “MANOP”

ผมขอปิดท้ายด้วย ๕ เครื่องมือถอดรหัสจากสไตล์การทำงานของอาจารย์ประเทศ เป็น ๕ ทักษะสำคัญที่จำเป็นสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่มีตัวย่อเป็น MANOP:

Meeting (การประชุมพบปะ): การพบเจอกันอย่างมีเป้าหมาย ไม่จำเป็นต้องเป็นทางการเสมอไป แค่พบปะกันออนไลน์หรือทานข้าวร่วมกัน แต่ต้องเป็นการประชุมที่ดี เหมือนที่อาจารย์ประเทศเคยบอกว่าการทำงานที่ดีเริ่มจากการประชุมที่ดี (Convene a good meeting)

Aggregate (การประมวลผล): ความสามารถในการสังเคราะห์ความรู้ผู้คน ทรัพยากรที่กระจุกกระจายให้กลายเป็นสิ่งที่ใช้การใช้งานและขับเคลื่อนได้

Network (การสร้างเครือข่าย): การเชื่อมโยงทุกภาคส่วนให้เป็นเครือข่ายที่สนับสนุนกัน การทำงานเครือข่ายนี้ต้องไม่เอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง จึงเป็นการทำงานโดย “ใช้อัตตาให้น้อยที่สุด” เพื่อให้เครือข่ายเติบโตเองตามธรรมชาติ

Organize (การจัดตั้ง): การจัดรูปขบวนและรูปแบบองค์กรใหม่ๆ ให้เท่าทันความท้าทายในปัจจุบัน ข้อนี้อาจถือว่ามีค่ามากในปัจจุบัน กระบวนการที่ไร้การจัดตั้งจะไม่มีพลังอำนาจใดๆ ในสังคม

Publish (การสื่อสารเผยแพร่): การสื่อสารความคิดอย่างต่อเนื่อง จะเป็นการตีพิมพ์บทความวิชาการ การเขียนหนังสือ การโพสต์เนื้อหาเผยแพร่ทางสื่อสาธารณะอย่างต่อเนื่อง บางครั้งในประเด็นสำคัญก็อาจจำเป็นต้องมีการพูดซ้ำๆ เพื่อให้สังคมเข้าถึงแก่นแท้

ข้อคิดเหล่านี้อาจเป็นประโยชน์กับการทำงานต่อไปครับ

พ.ว.ชัย โชควิวัฒน์

คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

และกรรมการ IVTสุขภาพเพื่อประชาชน IVTพื้นที่ ๑๓

๑๙ ปี สช. วันนี้ตั้งใจมาฟัง และร่วมรำลึกถึงปรัชญาความคิดของ อาจารย์ประเวศ วะสี หลังจากฟังแล้ว บันทึกได้ ๓ เรื่อง

๑. อาจารย์ผู้ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ตอนที่ผมเป็นนักเรียนแพทย์ มีอยู่วันหนึ่งเพื่อนผมชื่อสุรพล เห็นอาจารย์ประเวศลงจากรถและหัวของพระพุทธรูปขึ้นตึกอาเนันทมหิตล ปรากฏว่ามีคนใช้ทาลัสซีเมียซึ่งอยู่ที่ตึกนั้น (เพราะไม่มีครอบครัวจะกลับไป) เพื่อนผมเลยถามเด็กคนนั้นว่า “ทำไมไม่ไปช่วยอาจารย์หัวของ?” เด็กคนนั้นตอบกลับมาว่า “อาจารย์ไม่ชอบให้คนอื่นช่วย อาจารย์ชอบแต่จะช่วยคนอื่น” นี่เป็นความประทับใจที่ผมไม่เคยลืมเลยครับ

๒. ที่มาของหนังสือ “บนเส้นทางชีวิต” หนังสือเล่มนี้มีที่มาที่น่าสนใจครับ คือมีนักเขียนท่านหนึ่ง (ที่มีชื่อเสียงมาก) ได้เขียนประวัติของอาจารย์ประเวศเป็นบทความเพื่อเผยแพร่ในนิตยสาร แต่อาจารย์ได้ส่งให้หลายคนช่วยอ่านเพื่อขอคำวิจารณ์ ผมเองก็เป็นหนึ่งในนั้น และผมได้ให้ความเห็นไปว่าสิ่งที่เขียนนั้น “ยังเข้าไม่ถึงตัวอาจารย์ ไม่ลึกซึ้งพอ และไม่ได้พูดถึงสาระที่สำคัญอีกจำนวนมาก”

สุดท้ายเราได้นัดคุยกันที่บ้านพักของผมที่โรงพยาบาลสามพราน และผมให้ความเห็นทำงานชิ้นนี้ยังไม่ควรเผยแพร่ อาจารย์ประเวศจึงตัดสินใจว่า “เอาอย่างนี้แล้วกัน เดี่ยวผมเขียนเอง” จนกลายเป็นที่มาของหนังสือ “บนเส้นทางชีวิต” ที่เขียนลงในนิตยสารหมอชาวบ้าน เดือนละตอนอย่างต่อเนื่อง

“ทำไมไม่ไปช่วยอาจารย์หัวของ?” เด็กคนนั้นตอบกลับมาว่า “อาจารย์ไม่ชอบให้คนอื่นช่วย อาจารย์ชอบแต่จะช่วยคนอื่น” นี่เป็นความประทับใจที่ผมไม่เคยลืมเลยครับ

“ผมมองว่าอาจารย์ประเวศเป็นสุดยอดครูบาอาจารย์ที่เข้าใจวิธีการสื่อสาร เหมือนพระพุทธเจ้าที่จะทรงนึกก่อนเสมอว่าควรจะทำอย่างไรให้กลุ่มผู้ฟังเข้าใจ งานชิ้นนี้สำหรับผมคือ Masterpiece ที่บันทึกเรื่องราวชีวิตที่มีวรรณศิลป์สุดยอด และผมเชื่อว่าควรจะมีการแปลและเผยแพร่ไปทั่วโลก เหมือนที่เชอร์ชิลล์ (Winston Churchill) บันทึกประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ ๒ จนได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรมครับ”

๓. มุมมองเรื่องสันติภาพและ “ความเป็นโพธิสัตว์” มีคนพูดว่าถ้าอาจารย์ประเวศยังมีชีวิตอยู่ถึงวันนี้ ท่านคงเจ็บปวดกับสถานการณ์โลก เช่น เรื่องของโดนัลด์ ทรัมป์ แต่ผมมองว่าไม่ใช่เรื่องแปลกครับ เมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่แล้ว ดร.ยศ สันตสมบัติ เคยเขียนประวัติอาจารย์และเปรียบอาจารย์ว่าเป็นเหมือน “พระโพธิสัตว์” เพราะสิ่งที่อาจารย์ทำทั้งหมดมีลักษณะของโพธิสัตว์ที่มีธรรมะ (สุทธิ ปัญญา เมตตา ชันติ) และมีความเป็นตัวตนที่เบาบางที่สุด การที่อาจารย์ไม่สามารถหยุดยั้งสงครามได้ แม้จะผันเรื่องสันติภาพ ไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังไม่สามารถยับยั้งสงครามกับพระเจ้าวิชูทกะได้ จนเกิดการฆ่าฟันศากยวงศ์เกือบหมด ดังนั้น อาจารย์ประเวศในฐานะโพธิสัตว์ การที่ทำ (เรื่องสันติภาพ) ไม่สำเร็จจึงไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะเรื่องของสงครามจะอยู่กับมนุษยชาติตลอดไปครับ

คุณศรีนา ปวโรฬารวิทยา อดีตสมาชิกวุฒิสภา

ยอมรับว่ารู้จักชื่อเสียงและผลงานของ นพ.ประเวศ วะสี มานาน และได้สัมผัสความเก่งและแนวคิดที่ลึกซึ้ง และได้รับแรงบันดาลใจให้อยากทำเพื่อสังคมมากขึ้น โดยยึดถือคำสอนของครอบครัวที่ต้องเป็น “คนดี” (ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ รักษาเครดิต ไม่เอาเปรียบคนอื่น) ซึ่งตนเองมองว่าคนเราต้องเป็นทั้ง “คนดีและคนเก่ง” เพราะคนดีที่ไม่เก่งอาจเป็นภาระ ส่วนคนเก่งที่ไม่ดีอาจทำลายผู้อื่น พร้อมเน้นย้ำเรื่อง “สุขภาพดี มีความสุข” เป็นเป้าหมายหลัก

พญ.จันทพงษ์ วะสี ภรรยาของ ศ.เกียรติคุณ นว.ประเวศ วะสี

ขอขอบคุณทุกท่านในที่นี้ นะคะ และขอบคุณทุกท่านที่เป็นอภิชาติศิษย์ของอาจารย์หมอประเวศ วะสี นะคะ ซึ่งในหนังสือของอาจารย์สุรเกียรติ์ อาจารย์พุดถึงว่าอาจารย์อยากเห็นสันติภาพโลก แต่อาจารย์จากไปเสียก่อน ไม่อย่างนั้นอาจารย์คงจะต้องคิดหนักทีเดียวว่าจะให้การบ้านใครไปทำสันติภาพโลก

ขออนุญาตเรียนให้ทราบว่าในฐานะคนใกล้ชิด คิดว่าอาจารย์เป็นสมบัติของบ้านเมือง แล้วเวลาที่อาจารย์กลับมาถึงบ้านตอนเย็น เราไม่เคยถามนะคะว่าอาจารย์เหนื่อยไหม เราถามเพียงแต่ว่าหิวไหมคะ เพราะว่าถ้าเหนื่อยก็เป็นหน้าที่ของเค้าที่จะต้องไปจัดการกับตัวเอง แต่ที่ว่าถ้าหิวเราก็พร้อมที่จะจัดอาหารมาช่วยเสริมพลังกำลังให้

วันนี้ขอบคุณทุกท่านในที่นี้ และขออวยพรให้ความฝันของพวกเรา ความหวังของพวกเรา เป็นความจริงนะคะ 🙏

វ.ក. ២៥៥៧

វ.ក. ២៥៦១

វ.ក. ២៥៦៦

វ.ក. ២៥៦២

វ.ណ. ២៥៦៣

វ.ណ. ២៥៦៤

វ.ណ. ២៥៦៥

เปิดมุมมองใหม่ในการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนเข้มแข็ง

3-4 กรกฎาคม 2566

พ.ศ. ๒๕๖๖

พ.ศ. ๒๕๖๖

พ.ศ. ๒๕๖๗

พ.ศ. ๒๕๖๘

การเดินทาง,
ของชีวิตที่สอดรับ
กับบรรทัด
ประวัติศาสตร์
สาสูงไทย

ของ 'นมอประเวศ-นมออำพล'

ตลอดระยะเวลาการดำรงชีวิตของ ศ. นพ.ประเวศ วะสี ได้พ้องพาดกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และการพัฒนาประเทศมากมาย อาจารย์ประเวศเป็นทั้งแกนหลักและผู้สนับสนุน แม้จะเป็นผู้ที่อยู่นอกวงการสาธารณสุขหรือสายงานทางสุขภาพ แต่ก็คงคุ้นชินกับชื่อองค์กร หรือชุดคำเหล่านี้

ระบบบัตรทอง องค์กรตระกูล ส. หมอชาวบ้าน หลักการสร้างนำซ่อม สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ชมรมแพทย์ชนบท สุขภาวะ ๔ มิติ ฯลฯ

เหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างบางส่วน-บางมิติ ที่อาจารย์ประเวศมีส่วนผลักดันให้เกิดขึ้น ซึ่งแม้เป็นเพียงแค่เส้นเดียวที่กล่าวถึง หากแต่มีคุณประโยชน์อันนับต่อประชาชนคนไทย

บุคคลที่มีประวัติชีวิตส่วนตัวพองพาน และเกี่ยวพันไปกับอาจารย์ประเวศ ซึ่งสอดคล้องกับบรรทัดประวัติศาสตร์ด้านสาธารณสุขของไทย ผ่านการทำงานขับเคลื่อนสิ่งต่างๆ ร่วมกัน คือ **นพ.อำพล จินดาวัฒนะ** อดีตประธานชมรมแพทย์ชนบทในยุคแรกๆ และอดีตเลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) คนแรก ผู้บุกเบิกและก่อร่างสร้าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งดำรงตำแหน่งปี ๒๕๕๑-๒๕๕๙

นพ.อำพล ย้อนความถึงอาจารย์ประเวศว่า ได้รู้จักและทำงานกับอาจารย์ประเวศมาราว ๕๐ ปี โดยชีวิตการทำงานของ นพ.อำพล เริ่มต้นจากการเป็นนักเรียนแพทย์ที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ม.มหิดล ซึ่งในช่วงเวลานั้นแม้จะยังไม่ได้สัมผัสกับอาจารย์ประเวศโดยตรง แต่ก็เริ่มได้ยินชื่อเสียงนามของอาจารย์มาบ้างแล้ว

การปฏิสัมพันธ์ในฐานะศิษย์ที่มีต่ออาจารย์ประเวศผ่านตัวหนังสือ เริ่มต้นขึ้นหลังจากออกไปทำงานเป็นแพทย์ในชนบท กล่าวคือเมื่อทำงานไป มีประสบการณ์พบเจอปัญหาอุปสรรคในพื้นที่ หรือมีความคิดความเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ก็มักจะเขียนจดหมายไปยังวารสารและนิตยสารต่างๆ เช่น “หมอชาวบ้าน” สื่อสิ่งพิมพ์ที่ให้ความรู้การดูแลรักษาสุขภาพด้วยตนเอง ซึ่งเริ่มต้นเผยแพร่ฉบับแรกเมื่อ ๑ พ.ค. ๒๕๒๒ โดยมีอาจารย์ประเวศเป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้ง ซึ่งหลายครั้งมักจะได้รับคำชี้แนะต่างๆ ตอบกลับจากอาจารย์ประเวศ

“สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่า อาจารย์ประเวศ เป็นบุคคลที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการดูแลประชาชนในชนบทตั้งแต่ไหนแต่ไรมา และไม่ว่าลูกศิษย์ลูกหาจะไปอยู่ที่ไหน อาจารย์ก็คงจะมีสายตาที่คอยสอดส่องมองไปยังลูกศิษย์ทั่วทั้งแผ่นดิน” นพ.อำพล กล่าว

ในเวลาต่อมา นพ.อำพล ได้มีโอกาสเข้ามาเป็นกรรมการชมรมแพทย์ชนบท ก่อนที่จะรับตำแหน่งเป็นประธานชมรมฯ ในเวลาต่อมา ซึ่งช่วงนั้นอาจารย์ประเวศกำลังอยู่ในบทบาทสำคัญในการดูแลเรื่องการพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุข ซึ่งมหาวิทยาลัย (ผู้ผลิต) กับกระทรวงสาธารณสุข (ผู้ใช้) มีความร่วมมือกัน

ในฐานะแพทย์รุ่นใหม่ทำงานอยู่ในพื้นที่ อาจารย์ประเวศได้ให้โอกาส นพ.อำพล เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมศึกษาวิจัยสถานการณ์ของแพทย์ที่อยู่ในโรงพยาบาลอำเภอ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเรียกว่าโรงพยาบาลชุมชน) กว่า ๒๐๐ แห่งทั่วประเทศ ก่อนจะค่อยๆ เพิ่มขึ้นตามลำดับในเวลาต่อมา

“ผมมาเรียนรู้ที่หลังว่าสิ่งเหล่านี้เป็นวิธีการทำงานอย่างหนึ่งของอาจารย์ประเวศ นั่นก็คือการดึงคนรุ่นใหม่ทำงานอยู่ในพื้นที่จริง และกำลังมีไฟ มาทำงานร่วมกับคณะกรรมการและคณะทำงานต่างๆ ที่เป็นครูอาจารย์ เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ซึ่งถือเป็นการจับคู่การทำงานร่วมกันระหว่างคนรุ่นใหม่กับผู้อาวุโสที่มีปัญญาและบารมี หลักคิดการทำงานของอาจารย์ประเวศ ทำให้ผมได้มีโอกาสเข้ามาทำงาน เรียนรู้สิ่งต่างๆ กว้างและลึกซึ้งมากขึ้นเรื่อยๆ หากลองไปถามหลายคนที่เคยมีโอกาส

ใกล้ชิดหรือเคยทำงานกับอาจารย์ประเวศ ก็จะทำให้พบว่าอาจารย์มักจะให้โอกาส ให้ความไว้วางใจในการทำงานสำคัญๆ กับคนรุ่นใหม่อยู่เสมอ” นพ.อำพล เล่า

เมื่อประสบการณ์ในราชการเพิ่มมากขึ้น จากแพทย์ที่ทำงานอยู่ในระดับพื้นที่ นพ.อำพล ได้เข้าสู่บทบาทการทำงานในกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) พร้อมกับเพื่อนพี่น้องอีกหลายๆ คน เมื่อต้องเข้ามาทำงานในส่วนกลาง ซึ่งมีโครงสร้างการทำงานแบบราชการแนวตั้ง ผิดแผกแตกต่างไปจากระบบการทำงานที่แพทย์ชนบทคุ้นเคย นั่นก็คือการมีพื้นที่และมีอิสระในการทำงานเป็นของตนเองมากกว่า จึงนำมาซึ่งปัญหาความอึดอัด

สิ่งเหล่านี้นำมาสู่การเปิดเวทีพูดคุย ร่วมกันเกิดการก่อตั้ง “กลุ่มสามพราน” นพ.อำพล เป็นคนหนึ่งที่เข้าร่วมด้วย โดยอาจารย์ประเวศ เป็นผู้เสนอให้จัดเป็นเวทีวิชาการที่ทุกคนสามารถเข้ามาประชุมร่วมกันสร้างสรรค์ เป็นพื้นที่สร้างปัญญา เรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติของแต่ละคน ให้ความคิดความเห็น คำแนะนำกันและกัน ไม่ใช่เวทีเคลียร์ปัญหาข้อขัดแย้งใดๆ

การประชุมนัดแรกเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในเดือน ส.ค. ๒๕๒๙ และหลังจากนั้นก็มีการประชุมมาอย่างต่อเนื่องในทุกๆ เดือน

“อาจารย์ประเวศจะนั่งหัวโต๊ะ เป็นประธานในการรับฟัง มีการกำหนดให้มีผู้นำเสนองานที่ต้องการคำปรึกษาหารือ ไม่ใช่คำสั่งการ เป็นการพูดคุย ใครมีประเด็นอะไร หรือกำลังทำงานหรือโครงการอะไรอยู่ก็มานำเสนอมาปรึกษากัน ซึ่งอาจารย์และกัลยาณมิตรที่อยู่ในวงประชุมก็ช่วยกันชี้แนะ ช่วยให้คำแนะนำ

แต่ละคนที่มานำเสนอก็กลับไปติดต่อเอาเอง จะทำหรือไม่ทำในสิ่งที่ได้รับการแนะนำมาก็ไม่ได้มีการบังคับกัน มีการไปช่วยกันทำ ไปขยายผลให้กว้างออกไป บางครั้งก็เชิญผู้รู้ด้านต่างๆ มาให้ความรู้ วงประชุมนี้ได้กลายเป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนความรู้ ปัญญา และสร้างกัลยาณมิตรต่อกัน อาจารย์ประเวศให้ความสำคัญกับเวทีนี้เป็นอย่างมาก อาจารย์แทบไม่เคยขาดการประชุมเลยเป็นเวลาหลายสิบปี จนกระทั่งมีอายุสูงวัยมาก อาจารย์จึงค่อยๆ ถอยห่างไป” นพ.อำพล ฉายภาพ

ในปี ๒๕๓๔ นพ.สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จ.ขอนแก่น และ นพ.อำพล ได้ร่วมกันเป็นผู้นำทีมทำงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายหมออนามัยกว่า ๑ หมื่นแห่งทั่วประเทศ จัดทำวารสาร “หมออนามัย” เพื่อสนับสนุนการพัฒนาหมออนามัย และสถานีอนามัยทั่วประเทศ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ สธ. ได้เริ่มต้น “โครงการทศวรรษแห่งการพัฒนาสถานีอนามัย” หรือ “โครงการทศอ.” อาจารย์ประเวศก็เป็นหนึ่งในผู้ใหญ่ที่มองเห็นถึงความสำคัญของบุคลากรสาธารณสุขแนวหน้าเหล่านี้

อาจารย์ได้ให้คำขวัญสำคัญไว้ว่า “รักประชาชน รักหมออนามัย”

ทั้งนี้ วารสารหมออนามัยสามารถเดินทางได้ยาวไกลถึง ๒๐ ปี ก่อนจะปิดตัวลง ส่วนเครือข่ายหมออนามัยได้พัฒนาเรื่อยมาเป็น “เครือข่ายหมออนามัยอคาดีมี” ในห้วงเวลาต่อมา โดยหมอประเวศ ยังคงเป็นผู้สนับสนุนทั้งกำลังใจ และสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง

...อาจารย์ประเวศเป็นบุคคลที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษาประชาชนในชนบท ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา และไม่ว่าลูกศิษย์ลูกหาจะไปอยู่ที่ไหน อาจารย์ก็คงจะมีสายตาคอยสอดส่องมองไปยังลูกศิษย์ทั่วทั้งแผ่นดิน

กาลเวลาเดินผ่านไปอีกราว ๑ ทศวรรษ ในปี ๒๕๔๓ นพ.อำพล พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ด้านบริหาร มาเป็นตำแหน่งทางวิชาการประเทศ ก็กำลังอยู่ในช่วงของบรรยากาศการผลักดันการปฏิรูประบบสุขภาพ ที่เชื่อว่าสุขภาพไม่ใช่แค่เรื่องทางการแพทย์ หรือ “มด หมอ หยูก ยา” เท่านั้น แต่เป็นเรื่องของคนทั้งสังคมที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างระบบสุขภาพที่ดี โดยใช้ทิศทางการ “สร้างนำซ่อม”

“ตอนนั้นอาจารย์ประเวศเดินมาบอกผมว่า อำพล อาทิตย์หน้าเขาจะมีการประชุมเรื่องปฏิรูประบบสุขภาพกันที่สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) อำพลว่างไหม ถ้าพอว่างให้เข้ามาร่วมประชุมหน่อย”

อาทิตย์ถัดมา ผมก็เข้าไปร่วมฟังการประชุม ในระหว่างการประชุมอาจารย์ประเวศก็เขียนโน้ตใส่กระดาษหน่อยๆ ว่า “งานนี้สุวิทย์กับอำพลต้องทำ” อาจารย์เขียนมาแค่นี้เอง เราจะ

ทำหรือไม่ทำ อาจารย์ก็ไม่ได้ว่าอะไร

“ในที่สุด ผมกับคุณหมอสุวิทย์ ก็ได้มาร่วมกันเป็นแกนนำขับเคลื่อนเรื่องนี้ ตั้งแต่การเริ่มร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการปฏิรูประบบสุขภาพ ตั้งสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ (สปรส.) ภายใต้ สวรส. สร้างกระบวนการขับเคลื่อนการปฏิรูประบบสุขภาพ เป้าหมายคือการออกกฎหมาย พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ โดยคาดว่าจะใช้เวลาทำความเข้าใจและขับเคลื่อนทางสังคมสัก ๒-๓ ปี ก่อนออกกฎหมายว่าสุขภาพไม่ใช่เรื่อง มด หมอ หยูก ยา อย่างเดียว แต่เป็นเรื่องสุขภาพที่สังคมต้องเข้ามาช่วยกันสร้าง หรือจะพูดอีกอย่างก็คือกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ มันก็คือการก่อสร้างสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ หรือ สช. ขึ้นมาเพื่อเป็นกลไกแกนทำงานต่อเนื่องระยะยาว ซึ่งก็เป็นหนึ่งในการหนุนเสริมของอาจารย์ประเวศที่ต้องการให้เกิดขึ้น” นพ.อำพล ย้อนความ

นพ.อำพล กล่าวว่า ผลจากการผลักดันเรื่องดังกล่าวได้ทำให้เข้าใจหลักการ สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา อย่างเป็นรูปธรรม ว่าการขับเคลื่อนเรื่องใหญ่ๆ ในระดับประเทศ เพียงแค่ฝ่ายภาครัฐและฝ่ายการเมืองนั้น ไม่สามารถทำให้สำเร็จลุล่วงได้ จะต้องเข้ามาเชื่อมโยงกับฝ่ายวิชาการในฐานะผู้สร้างองค์ความรู้ และเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวของสังคมในวงกว้างด้วย

ความตั้งใจเดิม นพ.อำพล ตั้งใจที่จะผลักดันการทำงานเหล่านี้ให้สำเร็จเป็นรูปธรรมภายในระยะเวลา ๓ ปี ทว่า ด้วยสภาวะของประเทศที่กำลังติดขัดด้วยปัญหาทางการเมือง ทำให้ต้องใช้เวลาราว ๗ ปี พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ จึงสำเร็จลุล่วงในปี ๒๕๕๐ เมื่อผลักดันภารกิจเสร็จสิ้นแล้ว ก็สามารถกลับไปทำงานต่อใน สธ. ได้ เพราะยังเหลืออายุราชการอีกหลายปี

แต่ทว่าหลายๆ คนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอาจารย์ประเวศ บอกว่า

“อำพล ถ้าเราทำอะไรดีๆ ในเชิงระบบและโครงสร้างขึ้นมาสำเร็จแล้วเราไม่ดูแลต่อ ปล่อยให้คนอื่นๆ ที่อาจไม่เข้าใจเข้ามาทำเลย อาจทำให้สิ่งที่ทำมาเสียหายไปเลยก็ได้ อาจารย์บอกว่ามันอาจจะพิการตั้งแต่กำเนิด ผมจึงต้องตัดสินใจลาออกจากราชการแล้วมาสมัครทำหน้าที่เป็นเลขาธิการ สช. (เลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ) อยู่ ๒ สมัย เพื่อมาเช็ดหน้าหน่วยงาน ระบบและงาน

ให้เข้าที่เข้าทางตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย เพื่อการปฏิรูประบบสุขภาพ ซึ่งเหมือนภารกิจที่ยังต้องเดินทางไกล (Long march) ต่อไป” นพ.อำพล กล่าว

“อาจารย์ประเวศ เคยเขียนไว้เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๔๖ ในคำนำหนังสือ “ปฏิรูปสุขภาพ ปฏิรูปชีวิตและสังคม” (เล่มที่ ๑) ที่ผมเขียน ว่า

“สุขภาพหรือสุขภาพะ ควรเป็นอุดมการณ์ของชาติ การปฏิรูประบบสุขภาพ คือการปฏิรูปอุดมการณ์ของมนุษย์ ว่าควรถืออะไรสำคัญสูงสุด ถ้าถือสุขภาพหรือสุขภาพะสำคัญสูงสุด เราก็กอดคอกัน ไม่ทิ้งกัน แต่ถ้าถือเงินสำคัญสูงสุด เราก็จะทอดทิ้งกันและเสียสุขภาพะ การปฏิรูประบบสุขภาพจึงควรดึงทั้งหมดมาร่วมคิดร่วมปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบชีวิต ไปสู่การมีชีวิตที่เจริญและมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความสุข ปลอดภัย มีเกียรติ และมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์”

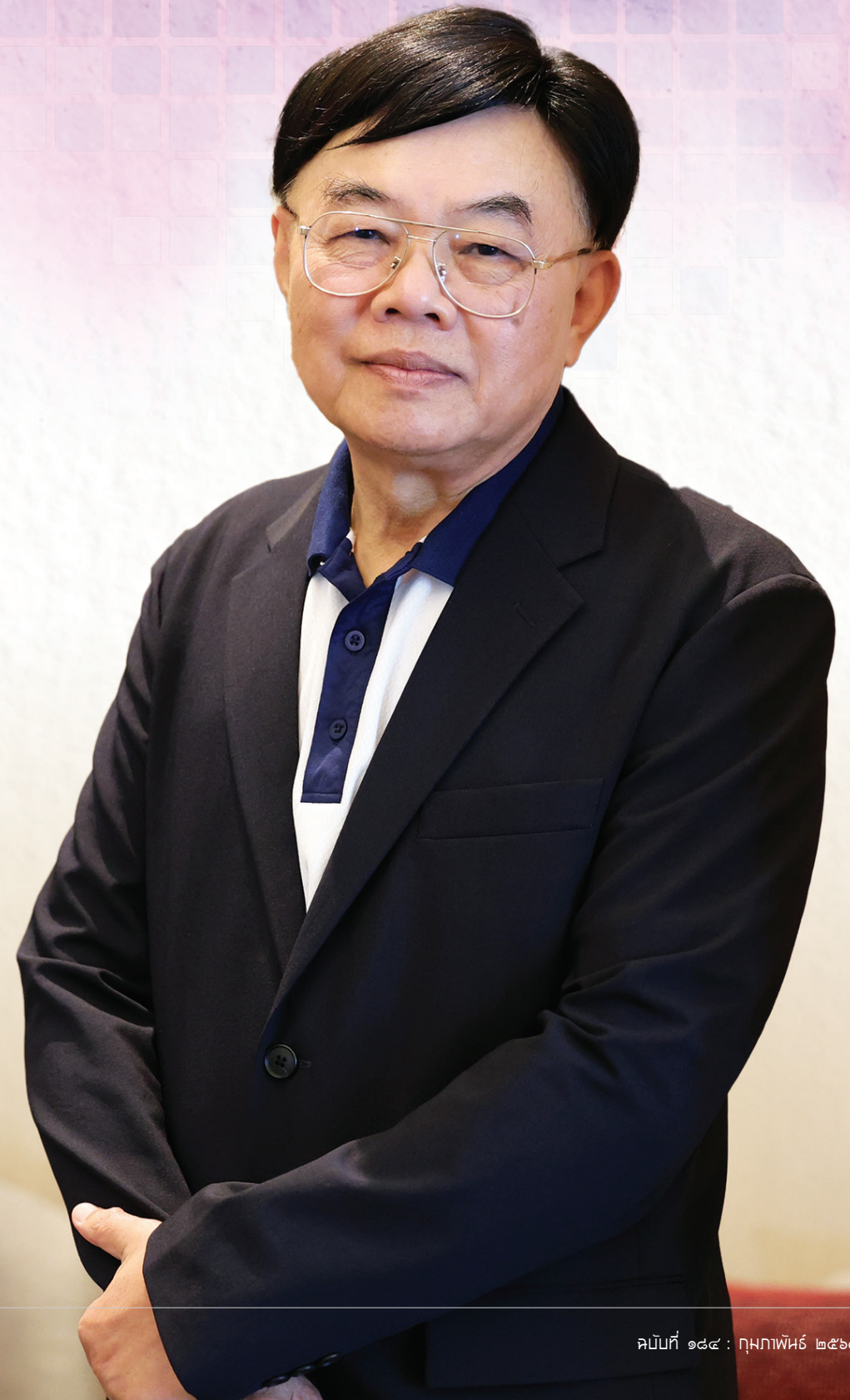
มาจนถึงวันนี้ อายุของ สช. กำลังจะเดินทางเข้าสู่ปีที่ ๑๙ อาจารย์ประเวศ ท่านจากไปแล้ว เพื่อให้การทำงานของ ศสช. และ สช. เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ตั้งต้น นพ.อำพล เห็นว่า สช. ควรเชื่อมโยงสานพลังทุกภาคส่วน เพื่อทบทวนเจตนารมณ์และทิศทางการทำงานปฏิรูประบบสุขภาพสำหรับอนาคต ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด เพื่อสุขภาพะของประชาชนและสังคมไม่ใช่เพียงการทำงานประจำเท่านั้น ☺

เรื่องเล่าจากลูกศิษย์ 30 ปี กับผู้เป็นแรงบันดาลใจ 'สังคมสุขภาวะดี' คือปลายทางที่อยากเห็น

นพ.พลเดช ปิ่นประทีป อดีตเลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๒ เป็นหนึ่งในบุคคลที่ได้มอบตัวน้อมใจฝากตนเป็นลูกศิษย์ของ ศ. นพ.ประเวศ วะสี และได้ทำงานใกล้ชิดกับอาจารย์ประเวศมาอย่างต่อเนื่องถึง ๓๐ ปี จนซึมซับรับเอาวิธีคิดในการทำงาน การวางตัว และการจัดการปัญหาในชีวิตจริง รวมถึงการใช้เลนส์เดียวกันกับอาจารย์ประเวศในการมองปรากฏการณ์ และวิธีการแก้ไขปัญหาให้สังคม

ดังนั้น หากจะหาใครสักคนที่บอกเล่าถึงคุณูปการของอาจารย์ประเวศได้อย่างถึงน้ำถึงเนื้อที่สุด นพ.พลเดช ย่อมเป็นหนึ่งในนั้น

นพ.พลเดช เริ่มต้นเล่าว่า หากย้อนไปตั้งแต่ช่วงชีวิตที่เริ่มเป็นนักเรียนแพทย์ อยู่ที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ในเวลานั้นยังไม่รู้จักกับราษฎรอาวุโสอย่างอาจารย์ประเวศ

ทว่า ความสัมพันธ์ที่ดูเหมือนจะห่างไกลนี้ กลับเริ่มต้นแน่นแฟ้นขึ้นจากการที่อาจารย์ได้มาเป็นประธานในพิธีมงคลสมรสของตนกับภรรยา ในปี ๒๕๒๖ ด้วยเพราะเจ้าสาวรู้จักท่านอาจารย์มาก่อน ตั้งแต่ครั้งเป็นผู้นำนักศึกษา ซึ่งคำอวยพรของประธานในพิธีวันนั้น สั้น กระชับ ทว่าตราตรึงมาถึงวันนี้

“เราทั้ง ๒ เคยเป็นนักปฏิวัติมาแล้ว ก็ขอให้ เป็นกำลังของสังคมต่อไป”

เวลาผ่านไปเพียงแค่วันที่ขวบปี นพ.พลเดช ขณะดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาล ชุมชน และต่อมาเป็นผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านเวชกรรมป้องกัน ประจำสำนักงานควบคุมโรคติดต่อ เขต ๙ ใน จ.พิษณุโลก ณ ช่วงเวลานั้น นพ.ประเวศ ได้กลายเป็นครูบาอาจารย์ที่ นพ.พลเดช ถอดความรู้และเก็บเกี่ยวแนวคิดออกมาสู่การปฏิบัติแบบครูพักลักจำ กล่าวคือ ติดตามบทความทุกชิ้น ทุกข่าวความเคลื่อนไหวของอาจารย์ประเวศ ทั้งในมิติทางสังคม การเมืองรวมทั้งพุทธวิธี ฯลฯ

องค์ความรู้เหล่านั้นค่อยๆ ซึมซับเข้าไปในตัวเอง จนกระทั่งเข้าใจในเจตนารมณ์และจุดมุ่งหมายที่อาจารย์ประเวศต้องการนำเสนอต่อสังคมและประเทศชาติ ต่อมาในปี ๒๕๓๘ จึงมี

โอกาสเรียนเชิญท่านไปแสดงปาฐกถาพิเศษในเวที “สองแควเสวนา” ให้แก่ประชาคมพิษณุโลก และได้ดูแลท่านอย่างใกล้ชิด จนกระทั่งต่อมาเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ “ต้มยำกุ้ง”

นพ.พลเดช เล่าย้อนว่า ในปี ๒๕๔๐ อาจารย์ประเวศ สั่งให้ นพ.สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ ไปทาบตามตนจากพิษณุโลกให้มาช่วยดูแลมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDF) ที่มีอาจารย์ประเวศ เป็นประธาน โดยมี นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม เป็นประธานสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) และ ดร.เอนก นาคะบุตร เป็นเลขาธิการมูลนิธิและสถาบัน ควบกัน

ทว่า ผลจากการเกิดวิกฤติต้มยำกุ้ง ได้ทำให้รัฐบาลในเวลานั้นต้องไปกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) มาแก้ปัญหาเป็นจำนวนมาก โดยถูกตั้งเงื่อนไขว่ารัฐบาลจะต้องนำเงินก้อนหนึ่งที่ได้รับจากการกู้ มาทำโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund : SIF) เป็นเงินจำนวน ๕,๐๐๐ ล้านบาท ระยะเวลาโครงการ ๔ ปี โดยตั้งกองทุน SIF ไว้ที่ธนาคารออมสิน และแต่งตั้งให้นายไพบูลย์ ไปดำรงตำแหน่งเป็นผู้จัดการใหญ่ของธนาคารออมสิน และให้ ดร.เอนก ไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองทุน SIF ส่งผลให้ตำแหน่งประธานและเลขาธิการสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เป็นอันต้องว่างลงพร้อมกัน

ด้วยเหตุนี้ อาจารย์ประเวศ จึงมอบหมายให้ นพ.สงวน และ นพ.พลเดช มาทำหน้าที่เป็นประธานและเลขาธิการ เพื่อสานต่อภารกิจ

เมื่อย้อนกลับมามองกรอบคิดที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ ที่อาจารย์เคยให้แนวทางไว้ นั่นก็คือ **“หลักของความสมดุล”** ระหว่าง **๑. รัฐ หรือราชการ ๒. กุบ หรือภาคธุรกิจ ๓. สังคม** หากหลักความสมดุล ๓ ส่วนนี้ขาดหายไปก็จะยิ่งทำให้ประเทศอยู่ในปัญหา...

“ผมจำได้ว่าวันแรกที่เริ่มทำงาน มีการนั่งบริพัตรร่วมกันเพียง ๓ คน ภายในห้องเล็กๆ ซึ่งมีไวต์บอร์ดอยู่ตรงกลาง มีอาจารย์ประจำเขต พี่สงวน และตัวผม การพูดคุยในวันนั้นท่านอาจารย์ประจำเขตมอบหลักการสำคัญ ๓ ประการให้แก่ผม ว่า ๑. ต่อไปนี้พลเดชต้องคิดงานใหญ่ อย่าคิดเล็ก ๒. เงินทุนสนับสนุนจาก CIDA หดลงแล้ว ต้องจัดการตนเอง ๓. ห้ามทำเอง เพราะจะทำได้น้อยและไม่สำเร็จ โดยตั้งเป้าหมายทำให้ประชาชน ๘ หมื่นหมู่บ้าน ๘,๐๐๐ ตำบลหายจนให้ได้”

“ด้วยความที่ศรัทธาในตัวอาจารย์ อยู่แล้ว ผมจึงเชื่อว่าโจทย์ที่อาจารย์ให้มานั้น เป็นเรื่องดีต่อบ้านเมือง แม้จะทำสำเร็จได้ยากแต่ก็น่าท้าทายอย่างยิ่ง เพราะคำว่าการคิดใหญ่คือต้องคิดทำทั้งประเทศ แล้วเงินสนับสนุนก็หมดแล้ว เรายังไม่มีอำนาจรัฐในมือ แล้วจะทำกันอย่างไร อาจารย์ประจำเขตย้ำว่า ต้องใช้การขบคิดและทำงานเชิงยุทธศาสตร์ แล้วต้องหาพันธมิตรมาร่วมกันให้มากและหลากหลาย ยิ่งไม่มีอำนาจไม่มีเงิน ก็ยิ่งต้องมีเพื่อนมาก ต้องมีบารมี ต้องมีเครือข่าย ทั้งหมดนี้ คือสิ่งที่ผมได้เรียนรู้วิถีคิด วิถีทำงานจากอาจารย์ประจำเขตโดยตรงเป็นครั้งแรก” นพ.พลเดช ย้อนความ

เมื่อชีวิตได้โคจรมาทำงานร่วมกับผู้เป็นแรงบันดาลใจแบบเต็มตัว นพ.พลเดช ได้ดูแลมูลนิธิและสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาให้กับท่านมาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา ๒๐ ปี ก่อนที่จะลาออกในปี ๒๕๖๑ ในช่วงสมัยที่ได้เข้ามารับตำแหน่งเป็น เลขาธิการ

คสช. โดยยังคงภารกิจและเป้าหมายงานพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น และประชาสังคมตามที่ได้รับมอบหมาย ผ่านบทบาทและสถานภาพต่างๆ ตลอดมา

ตลอดระยะเวลาที่ทำงานกับ นพ.พลเดช ในบทบาทที่หลากหลาย ทำให้ยิ่งได้ใกล้ชิด ได้สัมผัสถึงวิถีคิดในการทำงาน การมองชีวิต การมองโลกและปัญหาบ้านเมืองของท่านอาจารย์มากขึ้นตามลำดับ เพราะมีโอกาสได้เจอท่านอาจารย์เกือบทุกอาทิตย์ ตอนพบว่าเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาอะไรก็ตาม ท่านมักจะรับมือด้วยความมีสติ ปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ด้วยแนวคิดเชิงบวก ลูกศิษย์ลูกหาคนใดก็ตามที่ประสบปัญหาในชีวิตและการทำงาน เมื่อเดินทางมาขอปรึกษากับอาจารย์ประจำเขต ก็มักจะคลายความทุกข์ มีความสบายใจ ความสุข สงบ ร่มเย็น เพราะอาจารย์เป็นผู้ที่มีเมตตาธรรม และปัญญาธรรมที่สูงมาก ทำให้ตัวเราเองได้มีโอกาสเรียนรู้ และซึมซับในสิ่งที่ท่านทำให้อู โดยไม่รู้ตัว

เมื่อย้อนกลับมามองกรอบแนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ อาจารย์ให้หลักของความสมดุลระหว่าง ๓ พลัง คือ ๑. พลังภาครัฐ หรือราชการ ๒. พลังภาคทุน หรือธุรกิจ ๓. พลังภาคสังคม หากขาดความสมดุล ๓ ส่วนนี้ จะทำให้ประเทศเกิดเป็นปัญหา มีสภาวะความขัดแย้ง ซึ่งอาจารย์ได้พร่ำชื่ออยู่เสมอว่า ประเทศไทยนับตั้งแต่เริ่มต้นมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ นับวันจะสูญเสียหลักสมดุล ๓ ส่วนนี้มากขึ้นเรื่อยๆ

“สาเหตุเพราะรัฐกับธุรกิจนับวันมีแต่จะเข้มข้นและเติบโตเพิ่มขึ้นๆ แล้วมารวม

สมคบกันเพื่อเอาทรัพย์สินของคนทั้งประเทศไปเปลี่ยนเป็นเงินของคนส่วนน้อย แต่สังคมกลับถูกทอดทิ้ง ถูกแย่งชิงทรัพย์สินไป ทำให้อ่อนแอลงไปเรื่อยๆ ตรงนี้คือความเสียสมดุลที่อาจารย์ประเวศหมายถึง ดังนั้นแนวคิดของท่านคือ จะทำอย่างไรให้ประเทศเกิดความสมดุลใหม่ และการสร้างความสมดุล จะไปห้ามรัฐและทุนไม่ให้มีความแข็งแรง ย่อมทำไม่ได้และไม่ควรทำ แต่ต้องทำให้สังคมแข็งแรงขึ้นมาโดยเร็วและมั่นคงที่สุด ให้เทียบเคียงกับภาครัฐและทุน ประเทศต้องการความเข้มแข็งไปด้วยกันโดยสมดุล ซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยวิธีการที่เป็นอริ ต่อด้าน ค่าทอ แย่งชิง หรือ โคนล้ม เพราะวิธีเช่นนั้นมันจะทำให้อำนาจรัฐและอำนาจทุน หันกลับมาต่อด้านและทำลายเราในท้ายที่สุด”

“แต่เครื่องมือสำคัญที่จะทำให้สังคมแข็งแรง คือพลังพลเมืองตื่นรู้ และกัมมันตะซึ่งเป็นภาษาบาลีที่แปลว่าการทำจนสำเร็จ เน้นนอนว่าการทำให้สังคมเข้มแข็งตามความหมายนี้ ย่อมไม่ใช่การลงไปทำคนเดียว แต่ต้องทำร่วมกัน และที่สำคัญคือ ต้องดึงภาครัฐและภาคทุน ภาคเอกชน มาทำด้วยกันอย่างเป็นพันธมิตร จึงจะทำให้ปลายทาง คือ รัฐ ทุน สังคม ได้เรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ปรับตัวเข้าหากัน และเข้มแข็งไปพร้อมๆ กันได้” นพ. พลเดช กล่าว

นพ.พลเดช กล่าวต่อไปด้วยว่า

สิ่งที่อาจารย์ประเวศต้องการเห็น หรือความฝันที่ต้องการให้พวกเราช่วยกันขับเคลื่อนไป ก็คือ สังคมไทยมีสุขภาวะที่ดี พร้อมสมบูรณ์ ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ ได้แก่ กาย จิต สังคม และปัญญาหรือจิตวิญญาณ ไม่ใช่ความหมายอย่างแคบแค่เรื่องสุขภาพทางกายเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปแทบจะครบทุกมิติ โดยทุกกระทรวง ทุกหน่วยงานสามารถที่จะเข้ามาขับเคลื่อนให้สังคมเกิดสุขภาวะดี ได้ด้วยกันทั้งหมด

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนสังคมสุขภาวะดี จะต้องให้น้ำหนักและความสำคัญของความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ท้องถิ่นเข้มแข็ง และสังคมเข้มแข็งหรือประชาสังคม ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ ชุมชนจะ

ต้องมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการประชุมร่วมกันเป็นเงื่อนไข เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และนำมาสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองอยู่เสมอ โดยในช่วงแรกของกระบวนการ อาจไม่ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในทันทีทันใด แต่หากกระทำอย่างสม่ำเสมอไปเรื่อยๆ ก็จะก่อให้เกิดเป็นความเข้มแข็งในระดับชุมชน ที่เติบโตไปพร้อมๆ กัน จนท้องถิ่นและสังคมมีความเข้มแข็งในภาพรวม และมีสุขภาวะที่ดีได้

นพ.พลเดช กล่าวมาถึงบริบทในปัจจุบันว่า สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) นั้นอยู่ในสถานะที่จะช่วยทำให้การขับเคลื่อนปณิธาน หรือความฝันของอาจารย์ประเวศสามารถที่จะเติบโต และออกมาได้

“เพราะ สช. เป็นองค์กรที่มี พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ รองรับ ซึ่งเปรียบเสมือน พ.ร.บ. แม้ในด้านสุขภาพ สุขภาวะ และยังมีกฎหมายของ สสส. สปสช. และองค์กรตระกูล ส. อื่นๆ ที่เปรียบเสมือน พ.ร.บ. ลูก ที่มีพันธกิจสำคัญในการสร้างสังคมสุขภาวะที่ดีเช่นเดียวกัน แม้ว่า สช. จะมีงบประมาณน้อยกว่าเพื่อนบ้าน สช. อาจจะถูกเล็กคืบแคบ แต่มันก็อบอุ่น เพราะฉะนั้น สช. ต้องเล่นบทบาทที่เปรียบเสมือนการเป็นพี่สาวคนโต ที่จะคอยทำงานร่วมหรือสนับสนุนให้น้องๆ เข้ามามีบทบาทต่างๆ ในการผลักดันวาระสังคมสุขภาวะดีในที่สุด” นพ.พลเดช กล่าวสรุปในตอนท้าย

สานต่อ 'จิตอาสา-สันติสุข'

สืบต่อ 'แนวคิดอาจารย์'

จุดร่วมสำคัญประการหนึ่งของคนจำนวนไม่น้อยที่แวดล้อม เป็นลูกศิษย์ลูกหา หรือมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับ ศ. นพ.ประเวศ วะสี ล้วนแล้วแต่มีชุดประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน ประการหนึ่งคืออุดมการณ์และแนวคิดการทำเพื่อคนส่วนใหญ่ อีกประการคือการประกอบวิชาชีพแพทย์ ซึ่งมีพื้นฐานจากการอยู่ในชนบท

ความคล้ายคลึงกันจากชุดประสบการณ์นำไปสู่รากฐานการมองปัญหาสุขภาพที่เชื่อมโยงกับมิติทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความเหลื่อมล้ำ การแก้ไขจึงต้องมากกว่ามิติของการรักษาแบบ มด หมอ หยูก ยา หากแต่ต้องมองระบบสุขภาพเป็นองค์รวม ต่อเนื่องประจากรุ่นสู่รุ่น ไปสู่ความเข้มแข็งในภาพใหญ่

เช่นเดียวกับ นพ.ประทีป ธนกิจเจริญ อดีตเลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งดำรงตำแหน่งวาระปี ๒๕๖๒-๒๕๖๖ ที่ตลอดเส้นทางชีวิตการทำงาน ได้เชื่อมโยงและพ้องพานกับนิยามที่กล่าวไปข้างต้น และถึงแม้ว่า นพ.ประทีป จะจำกัดความว่าตัวเองเป็น “บุคคล

แถวสอง” ในวงล้อมความสัมพันธ์กับ นพ.ประเวศ หากแต่ก็สามารถสะท้อนความเป็นอาจารย์ประเวศได้อย่างไม่มีตกหล่น

“เมื่อเปรียบเทียบความสนิทกับอาจารย์ประเวศ ระหว่างผมกับลูกศิษย์คนอื่นๆ ที่มีโอกาสใกล้ชิดมากกว่า ผมถือว่าอยู่ในแถวที่สอง” นพ.ประทีป ระบุ และเล่าย้อนกลับไปในปี ๒๕๒๐ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีโอกาสพบกับ นพ.ประเวศ โดยขณะนั้น นพ.ประทีป เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล (นักศึกษาแพทยศาสตรบัณฑิต ปี ๓ และ ๔ เรียนพรีคลินิกที่คณะวิทยาศาสตร์)

“ผมได้รับมอบหมายจากอาจารย์ท่านหนึ่งให้ไปสัมภาษณ์ชีวิตส่วนตัวของอาจารย์ประเวศ โดยอาจารย์ท่านนั้นแจ้งว่า บทสัมภาษณ์นี้จะถูกนำไปประกอบเพื่อเสนอให้อาจารย์ประเวศรับรางวัลแมกไซไซ และในปี ๒๕๒๔ ท่านก็ได้รับรางวัลจริงๆ” นพ.ประทีป ย้อนอดีต และว่า ก่อนหน้านั้นรู้จัก นพ.ประเวศ ในมุมของการเป็นอาจารย์ผู้หลักผู้ใหญ่ และเป็นแพทย์ด้านโลหิต

ต้อง
เปิดกว้าง
วิพากษ์
วิจารณ์ได้

วิทยาชั้นนำของประเทศไทย

การสัมภาษณ์เริ่มขึ้น ณ แผนกโลหิตวิทยา โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเป็นสถานที่ทำงานของ นพ.ประเวศ โดยการพูดคุยในครั้งนี้ ทำให้รู้จัก อาจารย์ประเวศมากขึ้น

“ตอนแรกก็ถามเรื่องชีวิตส่วนตัว เรื่องพ่อแม่ ครอบครัว ชีวิตและการเติบโตของอาจารย์ อาจารย์ ก็งงๆ แล้วก็หัวเราะ ท่านก็พูดอย่างเอ็นดูนะว่า ทำไม ไม่ถามถึงเรื่องการทำงาน เพราะปกติไม่ค่อยได้พูด ถึงเรื่องส่วนตัวกับใคร” นพ.ประทีป เล่าบรรยากาศ และเล่าต่อไปว่า แม้จะเป็นเรื่องที่ นพ.ประเวศ ไม่ค่อยเปิดเผย แต่ที่สุดแล้วท่านก็ให้สัมภาษณ์ โดยเรื่องที่ถือเป็นหนึ่งในแรงบันดาลใจสำคัญคือ “การต่อสู้ชีวิต” เพราะสามารถพูดได้ว่า นพ.ประเวศ มาจากครอบครัวที่ยากจน แต่ท่านตั้งใจเรียน และได้ทุนมาตลอด และได้รับทุนมูลนิธิอานันทมหิดล จนสามารถไปศึกษาต่อต่างประเทศ ซึ่งนอกจากการต่อสู้ชีวิตแล้ว การมีรากฐานมาจากความยากจนทำให้อาจารย์ประเวศมีความอดทน และทุกคนเข้าถึงได้

“การสัมภาษณ์ในวันนั้น ชัดเจนว่าอาจารย์อยากเห็นการเปลี่ยนแปลง อยากพัฒนาประเทศให้ดีขึ้น” นพ.ประทีป สรุปความ

เวลาผ่านไปราวทศวรรษ เส้นทางของ นพ.ประทีป มาบรรจบกับ นพ.ประเวศ บ้างเป็นครั้งคราว ส่วนหนึ่งคือการร่วมประชุมกลุ่มสามพรานซึ่งมีการประชุมครั้งแรกราวปี ๒๕๒๙ แต่ด้วยการเป็นนักศึกษาแพทย์ในยุคคนเดือนตุลา จึงมีโอกาสได้ทำกิจกรรมและได้ร่วมเป็นผู้นำนักศึกษา ตลอดจนทำงานใกล้ชิดกับรุ่นพี่ คือ **นพ.สงวน นิตยารัมภ์พงศ์** ผู้บุกเบิกระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (ขณะนั้น นพ.ประทีป เป็นรองนายกสโมสรนักศึกษา ส่วน นพ.สงวน เป็นประธาน) รวมถึง **นพ.สุรพงษ์ สืบวงศ์ลี, นพ.พรหมมินทร์ เลิศสุริเยเดช** ฯลฯ

ช่วงแรกของการเป็นแพทย์ นพ.ประทีป ได้ทำงานที่โรงพยาบาลราชสีห์ อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ ร่วมกับ นพ.สงวน ซึ่งในขณะนั้น อ.ราชสีห์ ถือเป็นจุดศูนย์กลางของนักเรียนใหม่ทางสังคม เอ็นจีโอ แพทย์นักพัฒนา ซึ่งจำนวนไม่น้อยก็เป็นลูกศิษย์ใกล้ชิดของ นพ.ประเวศ

กระทั่งราวปี ๒๕๓๒-๒๕๓๓ นพ.สงวน เข้า

กระทรวงสาธารณสุข (สธ.) ในตำแหน่งผู้อำนวยการกองแผนงาน สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข นพ.ประทีป จึงถูกดึงตัวมาเป็นหัวหน้าฝ่ายควบคุมกำกับและประเมิน กองแผนงาน กองสาธารณสุขภูมิภาค

“ช่วงปี ๒๕๓๓-๒๕๓๔ ผมถูกดึงตัวมาทำเรื่องทศวรรษแห่งการพัฒนาสถานีอนามัย ขณะนั้นประเทศไทยมีความต้องการปฏิรูปใหญ่ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนากำลังคน โดยหนึ่งในเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารกับหมออนามัยทั่วประเทศก็คือ “วารสารหมออนามัย” ซึ่งอาจารย์ประเวศท่านเป็นประธานคณะกรรมการอำนวยการวารสารหมออนามัย ส่วนผมเป็นบรรณาธิการ” นพ.ประทีป ระบุ

นพ.ประเวศ ต้องการที่จะทำให้วารสารหมออนามัย เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เผยแพร่ และพัฒนาองค์ความรู้ต่างๆ ให้กับเจ้าหน้าที่อนามัยที่มีอยู่กว่าหมื่นคนทั่ว

ประเทศ ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้ นพ.ประทีป ได้มีโอกาสใกล้ชิด และคลุกคลีทำงานร่วมกับ อาจารย์ประเวศอย่างเป็นทางการ

“ตอนมีการประชุมคณะกรรมการครั้งแรก อาจารย์ประเวศนั่งหัวโต๊ะ แล้วพูดคำที่สำคัญมากต่อที่ประชุมว่า รักประชาชน รักหมออนามัย และหลังจากนั้น อาจารย์ก็เน้นย้ำคำนี้อยู่บ่อยครั้งเพื่อตอกย้ำในหลักการว่า หากรักประชาชนก็ต้องรักหมออนามัย ซึ่งถือเป็นการให้เกียรติ ให้คุณค่ากับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมออนามัย ผู้ซึ่งเป็นด่านหน้าในการดูแลประชาชนอยู่ทั่วประเทศในเวลานั้น” นพ.ประทีป ย้อนความถึงการให้ความสำคัญของ นพ.ประเวศ

ในปี ๒๕๓๗ มีคำสั่งให้นพ.ประทีป ไปดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลอำนาจเจริญ ซึ่งเป็นจังหวัดใหม่ และเป็นจังหวัดที่ นพ.ประเวศ เดินทางไปร่วมขับเคลื่อนความเข้มแข็งในมิติต่างๆ อยู่บ่อยครั้ง นพ.ประทีป เป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้

สิ่งที่อาจารย์อยากเห็นและต้องการ
ให้มีการสานต่อ **กิจจานุกิจอาสา
ประชาริปไตยและการปฏิรูปจาก
ฐานราก และสันติประชารัฐ
โดยเฉพะงานจิตอาสา**นั้น
ท่านอยากให้มีอาสาสมัครแบบ
เพื่อนช่วยเพื่อน **ดูแลผู้บ่่วย
ครอบคลุมทุกพื้นที่ทั่วประเทศ**
เรื่องนี้ท่านอยากทำให้สำเร็จมาก...

“ธรรมนูญอำนาจเจริญ” เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็น
ธรรมนูญจังหวัดฉบับแรกของไทยที่ประชาชน
ได้ลุกขึ้นมากำหนดทิศทางและอนาคตของ
ตัวเอง คือการมุ่งสู่เกษตรสีเขียว

ธรรมนูญฉบับนี้ ถือเป็นหน่ออ่อนของ
เครื่องมือการสร้างสุขภาวะ ตาม พ.ร.บ.
สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ในเวลาต่อมา
ซึ่งปัจจุบันธรรมนูญอำนาจเจริญก็ยังมี
เคลื่อนไหวอยู่

นพ.ประเวศ มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนและผลักดัน รัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๔๐ ซึ่ง
ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมอย่างสูงสุด
และในปี ๒๕๔๓-๒๕๔๔ นพ.ประเวศ และ
นพ.สงวน ลูกศิษย์คนสำคัญ ได้ร่วมกัน
ผลักดันกฎหมายหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ
จนกระทั่งสำเร็จเกิดเป็น พ.ร.บ.หลักประกัน
สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๕ มีการตั้ง
สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ
(สปสช.) มาขับเคลื่อนภารกิจ โดยมี นพ.สงวน
เป็นเลขาธิการ สปสช. คนแรก ส่วน
นพ.ประทีป ดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการ

นพ.ประทีป บอกว่า ตลอดระยะเวลา
ที่ผ่านมา ทั้งที่ได้สัมผัสกับ นพ.ประเวศ
โดยตรงตามวาระต่างๆ และได้สัมผัสผ่าน
แนวคิด ตลอดจนผ่านการทำงานร่วมกับ
ลูกศิษย์ของ นพ.ประเวศ ชัดเจนเป็นอย่างยิ่ง
ว่า นพ.ประเวศ มีหลักคิดพื้นฐานที่หลอมรวม
จาก ๓ องค์ประกอบ

๑. พื้นฐานชีวิตของ นพ.ประเวศ มา
จากชนบท จึงมีความคิดการพัฒนาจาก
ฐานรากและเพื่อคนส่วนใหญ่ ๒. นพ.ประเวศ
เป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นผู้ค้นพบกลไกทาง
พันธุศาสตร์ในโรคทาลัสซีเมีย และเป็นผู้
บุกเบิกงานด้านโลหิตวิทยา ของประเทศไทย

ทำให้อาจารย์เป็นคน คิดทุกอย่างเป็นระบบ
เป็นเหตุเป็นผล ๓. นพ.ประเวศ คึกขารธรรมะ
พระไตรปิฎก มาตั้งแต่เด็ก จึงมีฐานความคิด
ในเชิงพุทธธรรม

ทั้งหมดจึงนำมาสู่หัวใจหรือแก่นความ
คิดที่ นพ.ประเวศ นำเสนอ นั่นคือ “สามเหลี่ยม
เข็ญอนญเขา”

“อาจารย์เห็นว่าหากจะผลักดันให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงใดๆ จะต้องมีความคิดในการ
ทำอย่างเอาจริงเอาจัง กับ ๓ กำลังสำคัญ
ได้แก่ ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ และ
ภาคการเมือง ที่จะต้องทำงานสอดประสาน
และขับเคลื่อนไปด้วยกัน ไม่แยกกันเป็น
เอกเทศ” นพ.ประทีป กล่าว

สำหรับผลงานของ นพ.ประเวศ
สามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่
๑. สาธารณสุขเพื่อคนส่วนใหญ่ ๒. การ
พัฒนาชนบท ๓. การปฏิรูปการเมือง ๔.
สันติสุข-สันติภาพ

ในเรื่องสาธารณสุขเพื่อคนส่วนใหญ่
ถือว่า นพ.ประเวศ ทำสำเร็จตั้งแต่การ
สาธารณสุขมูลฐาน การระบาดวิทยา การ
ปฏิรูปการผลิตและการกระจายแพทย์เพื่อ
ชนบท ทศวรรษแห่งการพัฒนาสถานีอนามัย
ตลอดจนการก่อตั้งองค์กรตระกูล ส. เพื่อวาง
รากฐานของประเทศ เช่น สถาบันวิจัยระบบ
สาธารณสุข (สวรส.) ที่ก่อกำเนิดขึ้นในปี
๒๕๓๕ ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญที่ทำให้เกิด
การศึกษา วิจัย เกี่ยวกับความรู้ในระบบ
สุขภาพ ในมิติต่างๆ จนทำให้ในอีก ๙ ปี
ต่อมา ก่อเกิดหน่วยงานอย่างสำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
(สสส.) ในปี ๒๕๔๔ เกิด สปสช. ในปี ๒๕๔๕
และเกิดสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่ง

ชาติ (สช.) ในปี ๒๕๕๐ ตามลำดับ

ในเรื่องการพัฒนาชนบท นพ.ประเวศ ได้ผลักดันการเกิดสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ในปี ๒๕๒๗ โดยมุ่งหวังที่จะให้เป็นหน่วยงานสำคัญในการเป็นคลังสมองของประเทศเพื่อศึกษาวิจัยด้านเศรษฐกิจ ในเวลาต่อมาได้ก่อตั้งสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) ในปี ๒๕๓๓ เพื่อเป็นสถาบันศึกษาวิจัยทางด้านสังคม การก่อตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในปี ๒๕๔๓

ในเรื่องการปฏิรูปการเมือง นพ.ประเวศ ได้ผลักดันให้เกิดการจัดทำรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๔๐ โดยได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คปป.) ตั้งแต่ปี ๒๕๓๗ เพื่อวางกรอบการจัดทำรัฐธรรมนูญ ตลอดจนคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง (คปก.) ในปี ๒๕๓๘

สุดท้ายคืองานด้านสันติสุข-สันติภาพ ที่เกิดเป็นงานมิตรภาพบ่าบัด งานจิตอาสา แนวคิดพุทธธรรมโลก ที่จะนำไปสู่การใช้ศาสนาเพื่อสร้างเวทีสันติภาพของโลก ซึ่งยังเป็นสิ่งที่ต้องช่วยกันสานต่อให้สำเร็จ

“สิ่งที่อาจารย์อยากเห็นและต้องการให้มีการสานต่อ คืองานจิตอาสา ประชาธิปไตย และการปฏิรูปจากฐานราก และสันติประชาธรรม โดยเฉพาะงานจิตอาสาที่ท่านอยากให้มีอาสาสมัครแบบเพื่อนช่วยเพื่อน ดูแลผู้ป่วยครอบคลุมทุกพื้นที่ทั่วประเทศ เรื่องนี้ท่านอยากทำให้สำเร็จมาก คุณหมอสงวนเคยมาบอกกับผมเองว่า อาจารย์ประเวศเชิญชวนให้แก่วางมือจากงานเรื่องระบบหลักประกันสุขภาพเพื่อไปทำให้สังคมเกิดสันติภาพ-สันติสุข จากคนที่มีจิตใจอาสาทั่วทั้งประเทศ ซึ่งอาจารย์

มองว่าจำเป็นสำหรับประเทศไทยมากและเป็นงานใหญ่ที่ต้องทำ ซึ่งทำให้ในช่วงท้ายของชีวิตคุณหมอสงวน ท่านได้ตัดสินใจออกมาขับเคลื่อนเรื่องนี้อย่างเต็มที่” นพ.ประทีป กล่าว

ดอกผลที่เกิดขึ้นคือ “มูลนิธิมิตรภาพบ่าบัด” ที่ นพ.สงวน เป็นผู้วางรากฐานไว้จนกลายเป็นวิถีใหม่ของการดูแลผู้ป่วยเรื้อรัง ณ โรงพยาบาลหรือหน่วยบริการ โดยจัดให้มีพื้นที่เพื่อการดูแลเยียวยารักษาจิตใจด้วยความเอื้ออาทร เพราะผู้ป่วยด้วยโรคเรื้อรัง ไม่ได้ต้องการเพียงยาหรือการตรวจรักษาเท่านั้น แต่สิ่งที่ต้องการมากกว่าคือกำลังใจที่จะเป็นพลังต่อสู้กับโรคร้ายได้ พลังของมิตรภาพที่มาจากครอบครัว ผู้ดูแล แพทย์ พยาบาล ผู้ให้บริการ รวมถึงมิตรสหายที่รายรอบตัว

ถามถึงสิ่งที่ สช. และภาคีหน่วยงานต่างๆ ควรดำเนินการ นพ.ประทีป บอกว่า ควรสานต่องานตามภารกิจ สืบทอดแนวคิด และเชิดชูผลงาน โดยระยะเวลาอันใกล้คือร่วมกันจัดงาน ๑๐๐ วัน ในวันที่ ๑๗ พ.ค. ๒๕๖๙ ให้มีเนื้อหาดังกล่าวกว่า ส่วนระยะถัดไปยังควรให้มีการจัดงานปาฐกถาระดับชาติ ในหัวข้อที่อาจเกี่ยวข้องกับแนวคิด ชีวิต และผลงานของอาจารย์ประเวศ รวมไปถึงการจัดตั้ง “สถาบันวะสี” หรือหอจดหมายเหตุ เพื่อเป็นสถานที่รวบรวมแนวคิด ชีวิต และผลงานของ นพ.ประเวศ ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

รวมทั้งร่วมกันเสนอชื่อ นพ.ประเวศ ไปยังองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) เพื่อพิจารณาประกาศยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลก เนื่องจากสิ่งที่ นพ.ประเวศ ได้ทำมาตลอดชีวิต มีความเป็นสากล และเกิดประโยชน์มหาศาล

อย่างไรก็ตาม แนวคิด ทฤษฎี และวิธีการขับเคลื่อนวาระทางสังคม ในมิติต่างๆ ที่อาจารย์ประเวศเคยถ่ายทอด และได้ทำให้ดูเป็นแบบอย่างนั้น ควรจะต้องเปิดพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์ ถกเถียงได้ เพื่อนำไปปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของยุคสมัยของตนเอง

“สิ่งต่างๆ ที่อาจารย์ประเวศเคยสร้างแนวทางเอาไว้ ต้องไม่ใช่สิ่งที่ถูกแช่แข็ง หรือตะตองไม่ได้ แต่จะต้องทำให้ตำราเหล่านั้นมีชีวิต สามารถทบทวน ปรับปรุง ประกอบสร้างใหม่ได้ จึงจะทำให้แนวคิดของอาจารย์ประเวศยังคงร่วมสมัยอยู่เสมอ” นพ.ประทีป กล่าว ●

ชมคลิป

ติดตามมติสภาสุขภาพแห่งชาติ

การตายดี...ที่บ้าน ของ นพ.ประเวศ วะสี

ในโลกที่ความตายมักถูกมองว่าเป็นเรื่องน่ากลัว และต้องยื้อไว้ให้ถึงที่สุด... จะเป็นอย่างไรหากเราสามารถเปลี่ยน “วาระสุดท้าย” ให้กลายเป็นการเดินทางที่งดงามสงบ และเต็มไปด้วยความหมายได้ด้วยตัวเอง?

คลิปวิดีโอนี้จะพาคุณไปสัมผัสกับเรื่องราวอันทรงพลังจากงาน Death Fest 2026 ซึ่งถ่ายทอดประสบการณ์จริงของ ศ.เกียรติคุณ นพ.ประเวศ วะสี ราชกรอวุโสและปราชญ์ของสังคมไทย ผู้ที่เตรียมตัวเผชิญกับความตายอย่างมีสติมาตั้งแต่อายุ ๗๙ ปี

นี่ไม่ใช่แค่เรื่องของ “ความตาย” แต่คือบทเรียนสำคัญเรื่อง “การใช้ชีวิต” ให้มีคุณค่าจนถึงลมหายใจสุดท้าย เพื่อให้การจากไป เป็นไปอย่างสมศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์

รับชมเรื่องราวบทเรียนชีวิตครั้งสุดท้ายของท่านได้ที่ Death Fest 2026 การตายดี...ที่บ้านของ นพ.ประเวศ วะสี

สิ่งที่อยาก ให้สานต่อ

การบ้าน ๓ หมอ อำพล-สมศักดิ์-สุเทพ

อำพล - สมศักดิ์ - สุเทพ

สช. กับ P⁴ (Participatory Public Policy Process)

เราแปล Public Policy = นโยบายสาธารณะ หลายคนไม่เข้าใจ เปลี่ยนเป็น **นโยบายแห่งชาติ** จะดีไหม

สช. + ส. ทั้งหมด ร่วมกันจัด

การประชุมแห่งชาติ หรือ P⁴ ดีไหม เชิญนายกรัฐมนตรีเป็นประธานเปิดการประชุม

∴ นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน **สช.** โดยตำแหน่ง แต่ก็ไม่เคยมีนายกฯ คนไหนใช้ **สช.** ให้เป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนนโยบาย ∴ คงเข้าใจคำว่าสุขภาพในทางแคบ

ควรสร้างความเข้าใจใน Ottawa Charter ที่ว่า

Healthy Public Policy

Theme การประชุม

๑ มหาวิทยาลัย / ๑ จังหวัด / ๑ นโยบาย

เพื่อนำมหาวิทยาลัยทั้งหมดให้ทำงานเชิงพื้นที่และนโยบาย

เชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยควรตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาพื้นที่อำเภอละ ๑ แห่ง โดยตั้งอยู่ที่และทำงานร่วมกับโรงพยาบาลชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาพื้นที่อย่างบูรณาการกันให้สุดหล้าฟ้าเขียวทั้ง ๘๐๐ อำเภอ ทั่วประเทศ ๑ มหาวิทยาลัย / ๑ นโยบาย

สช. และคณะทำรายการนโยบายแห่งชาติสัก ๒๐ เรื่อง ให้มหาวิทยาลัยเลือกเอาว่าต้องการขับเคลื่อนนโยบายใด

โดย **สช.** และคณะสร้างผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนาระบบนโยบายสักจำนวนหนึ่ง และผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้ไปช่วยมหาวิทยาลัยในการพัฒนานโยบาย

เช่นนี้ จะร่วมกับ **สช.** ขับเคลื่อนนโยบายแห่งชาติทุกประเด็นไปพร้อม ๆ กัน โดยแต่ละประเด็น มี ๑ มหาวิทยาลัยเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน

การบ้าน ๓ หมอ อำพล-สมศักดิ์-สุเทพ

ประเทศจะมีพลังขับเคลื่อน P⁴ ทุกคนทุกฝ่ายจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ โดยมีระบบและโครงสร้าง

การมีระบบและโครงสร้าง จะทำให้ประเทศไทยลงตัวทุกประเด็นรวมทั้งการเมืองด้วย เพราะการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของระบบนโยบาย

นี้เป็นเรื่องใหญ่มาก

ผมอยากยกตัวอย่างง่าย ๆ ให้เห็นว่าถ้าเราต้องการอะไรที่บินได้ ก็ต้องออกแบบระบบและโครงสร้างของเครื่องบิน และนำชิ้นส่วนมาประกอบตามโครงสร้างจนครบเป็นองค์รวมคือเครื่องบิน ก็ **เกิดคุณสมบัติใหม่อันมหัศจรรย์ คือ บินได้** ในขณะที่ไม่มีชิ้นส่วนใดที่บินได้เลย ต้องการองค์รวมจึงบินได้

ในระบบเครื่องบินมีเครื่องยนต์ที่ระเบิดพลังอย่างแรงขับเคลื่อนเครื่องบิน การระเบิดในเครื่องยนต์รุนแรงมาก และเมื่ออยู่ในระบบก็ไม่เป็นอันตรายแก่ผู้ใด แต่เป็นแรงขับเคลื่อน แต่ถ้าการระเบิดนี้อยู่นอกระบบ มันคือลูกระเบิด

ประเทศไทยเต็มไปด้วยลูกระเบิด เพราะขาดระบบและโครงสร้าง

มหาวิทยาลัยยังรู้แต่เชิงเทคนิค ซึ่งเป็นความรู้ ยังไม่ใช่ปัญญา มหาวิทยาลัยต้องไปให้ถึงปัญญา ซึ่งมี ๔ คือ

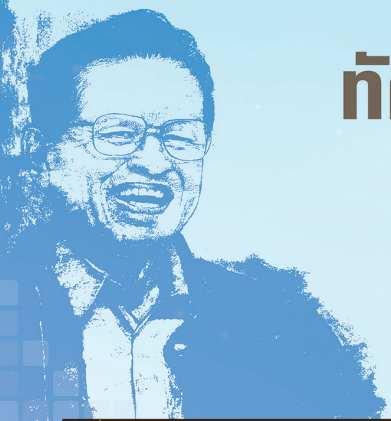
- ปัญญาเชิงทักษะ
- ปัญญาเชิงระบบและการจัดการ
- ปัญญาเชิงนโยบาย
- จิตตปัญญา

องค์กรตระกูล ส. ร่วมกันสามารถพลิกโฉมประเทศไทย และพลิกโฉมโลกได้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

รัก

ประเวศ วะสี

ทักษะ : เครื่องมือใหม่ ที่จะทำให้รัฐบาล ประสบความสำเร็จ

เครื่องมือใหม่ที่จะทำให้รัฐบาลประสบความสำเร็จ

ประเวศ วะสี

การอภิปรายที่ผ่านมา แสดงให้เห็นความซับซ้อนของสถานการณ์ปัจจุบัน ที่โยงใยยาวไกลและซับซ้อนเป็นระบบซับซ้อน (Complexity system) ในระบบอย่างนี้เครื่องมือเก่า ๆ ใช้ไม่ได้ผล ไม่ว่าจะใครมาเป็นรัฐบาลก็จะแก้ปัญหาไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นคนรุ่นใหม่หรือรุ่นเก่า

กระบวนการที่จะได้ผลคือ P⁴ หรือ Participatory Public Policy Process เป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม จึงเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ระบบนโยบายสาธารณะ มีความเป็นระบบครบวงจร ๑๒ ขั้นตอน ต้องทำให้ครบวงจร ๑๒ ขั้นตอนจึงจะสำเร็จ ถ้าทำเป็นส่วน ๆ หรือบางส่วนจะไม่มีวันสำเร็จ ถ้าทำครบวงจร ๑๒ ขั้นตอนก็สำเร็จทุกเรื่อง เรียกว่า "สัมฤทธิ์ศาสตร์" (Delivery Science)

เครื่องมือที่จะช่วยนายกรัฐมนตรีให้มีความสำเร็จมีอยู่แล้ว คือ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ หรือ สช. ถูกออกแบบมาให้ เป็นเครื่องมือของนายกรัฐมนตรี โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ คสช. ทำหน้าที่ขับเคลื่อนระบบนโยบาย ขณะนี้มีนายแพทย์สุเทพ เพชรหมาก เป็นเลขาธิการ คสช. ยังสามารถระดมกำลังจากพี่น้องตระกูล ส. เช่น สสส. สปสช. มาร่วมขับเคลื่อน P⁴ ซึ่งสำคัญที่สุดของชาติ นายกรัฐมนตรีควรชวนเลขาธิการ คสช. รวมทั้งองค์กรตระกูล ส. พุดคุยถึงเรื่อง P⁴ สช. สามารถช่วยจัดตั้ง PMDU หรือ Prime Minister Delivery Unit หรือ หน่วยสัมฤทธิ์ศาสตร์ของนายกรัฐมนตรี ที่จะช่วยนำนโยบายไปสู่ความสำเร็จ

ความสำเร็จของรัฐบาลในปัจจุบัน ไม่ว่าจะใครจะเป็นนายกรัฐมนตรีมีความสำคัญในการป้องกันความโกลาหลใหญ่อีก ๔ - ๕ ปีข้างหน้า

ทักษะ : เครื่องมือใหม่ ที่จะทำให้รัฐบาล ประสบความสำเร็จ

Prasert Ax
บันทึก

เครื่องมือใหม่ ที่จะทำให้รัฐบาลประสบความสำเร็จ

ประเวศ วะสี

การอภิปรายที่ผ่านมา แสดงให้เห็นความซับซ้อนของสถานการณ์ปัจจุบัน ที่โยงใยยาวไกลและซับซ้อนเป็นระบบซับซ้อน (Complexity system) ในระบบอย่างนี้เครื่องมือเก่า ๆ ใช้ไม่ได้ผล ไม่ว่าจะใครมาเป็นรัฐบาลก็จะแก้ปัญหาไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นคนรุ่นใหม่หรือรุ่นเก่า

กระบวนการที่จะได้ผลคือ P⁴ หรือ Participatory Public Policy Process เป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม จึงเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ระบบนโยบายสาธารณะ มีความเป็นระบบครบวงจร ๑๒ ขั้นตอน ต้องทำให้ครบวงจร ๑๒ ขั้นตอนจึงจะสำเร็จ ถ้าทำเป็นส่วน ๆ หรือบางส่วนจะไม่มีวันสำเร็จ ถ้าทำครบวงจร ๑๒ ขั้นตอนก็สำเร็จทุกเรื่อง เรียกว่า "สัมฤทธิ์ศาสตร์" (Delivery Science)

พรแสวง

เครื่องมือที่จะช่วยนายกรัฐมนตรีให้มีความสำเร็จมีอยู่แล้ว คือ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ หรือ สช. ถูกออกแบบมาให้ เป็นเครื่องมือของนายกรัฐมนตรี โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ คสช. ทำหน้าที่ขับเคลื่อนระบบนโยบาย ขณะนี้มีนายแพทย์สุเทพ เพชรหมาก เป็นเลขาธิการ คสช. ยังสามารถระดมกำลังจากพี่น้องตระกูล ส. เช่น สสส. สปสช. มาร่วมขับเคลื่อน P⁴ ซึ่งสำคัญที่สุดของชาติ นายกรัฐมนตรีควรชวนเลขาธิการ คสช. รวมทั้งองค์กรตระกูล ส. พุดคุยถึงเรื่อง P⁴ สช. สามารถช่วยจัดตั้ง PMDU หรือ Prime Minister Delivery Unit หรือ หน่วยสัมฤทธิ์ศาสตร์ของนายกรัฐมนตรี ที่จะช่วยนำนโยบายไปสู่ความสำเร็จ

ความสำเร็จของรัฐบาลในปัจจุบัน ไม่ว่าจะใครจะเป็นนายกรัฐมนตรีมีความสำคัญในการป้องกันความโกลาหลใหญ่อีก ๔ - ๕ ปีข้างหน้า

ปฐมบทแห่งอุดมการณ์ : จาก "หมอรักษาคน" สู่ "ราษฎรอาวุโส"

เส้นทางชีวิตของ ศ.นพ. ประเวศ วะสี

เริ่มต้นจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน บิดาเป็นชาวบ้านป่า
กาญจนบุรี ช่วงวัยเยาว์ชีวิตท่านฝ่าความยากลำบาก
มาโดยตลอด จนกระทั่งเมื่ออายุ 10 ปี บิดาพาออกจากป่า
ไปตั้งเมืองกาญจนบุรี เพื่อสมัครเรียนมัธยมปีที่ 1

ช่วงเรียนหนังสือที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ต้องอาศัย
กินอยู่หลับนอนที่โรงเรียนพาณิชยการพระนคร โดยใช้โต๊ะ
นักเรียนมาเรียงต่อกันเป็นเตียงนอน ด้วยความมุ่งมั่น
ในวิชาชีพแพทย์จากศิริราช เมื่อเรียนจบแพทย์แล้วท่านได้
ทุนอานันทมหิดลไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ
ด้วยความขยันหมั่นเพียรจนเป็นที่ปรากฏ หนังสือของ
โรงเรียนแพทย์ที่สหรัฐอเมริกามีบันทึกประวัติของสาขา
วิชาโลหิตวิทยาไว้ตอนหนึ่งว่า "นายแพทย์ประเวศ วะสี

จากประเทศไทย ทำงาน 7 วัน 7 คืนต่อสัปดาห์" และช่วงที่ศึกษาในสหรัฐอเมริกาท่านสามารถตีพิมพ์
บทความทางวิชาการในวารสารชั้นนำระดับโลก ได้ถึง 6 เรื่อง ในขณะที่คนทั่วไปจะมีบทความวิชาการ
ตีพิมพ์ด้วยความยากลำบากเพียง 1 บทความ

ท่านเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่สร้างชื่อเสียงในระดับสากลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง "โรคราลัสซีเมีย"
ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของคนไทยในขณะนั้น งานวิจัยของท่านไม่ได้หยุดแค่ในห้องแล็บ แต่ลงลึกไปถึงการ
ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์จนได้รับรางวัลแมกไซไซ สาขาบริการสาธารณะ ในปี พ.ศ. 2524

ท่านตระหนักดีว่า "ลำพังการรักษาโรคที่ตัวบุคคล ไม่สามารถแก้ปัญหาคความทุกข์ยากของราษฎร
ได้อย่างยั่งยืน" ท่านจึงเริ่มขยับจากงานวิจัยทางชีววิทยาสู่การสร้างองค์ความรู้ทางสังคมจนสามารถ
บุกเบิกการสร้าง "ระบบวิจัย" ของประเทศ เพื่อให้ความรู้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาความยากจน
และความเหลื่อมล้ำจนได้รับบทบาท "ราษฎรอาวุโส" ผู้ใช้ปัญญาเป็นอาวุธในการนำทางสังคมไทย

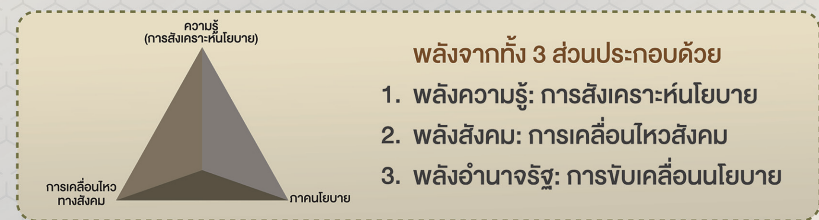
ปฏิรูปโครงสร้างสุขภาพ : สร้าง "สุขภาพะ" ที่ยั่งยืนเพื่อคนไทย

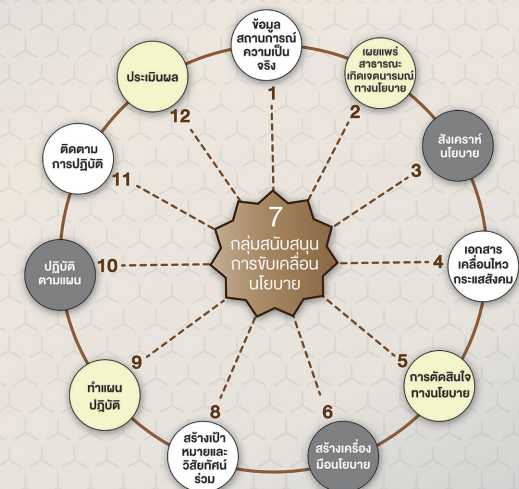
หนึ่งในผลงานที่เป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทย คือ การผลักดันแนวคิด
"นิยามใหม่ของสุขภาพ" ท่านย้ำเสมอว่าสุขภาพไม่ใช่แค่เรื่องของกายไม่เจ็บป่วย
แต่คือ "สุขภาพะ" ที่สมบูรณ์ทั้ง 4 มิติ
ได้แก่ กาย จิต ปัญญาและสังคม แนวคิดนี้เป็นหัวใจสำคัญที่นำไปสู่
การก่อตั้งหลายองค์กรในปัจจุบัน ตั้งแต่ขบวนการแพทย์ชนบท ถึงองค์กรตระกูล ส.

ท่านมีบทบาทสำคัญในการผลักดัน พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550
ซึ่งก่อให้เกิด "สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)"
เพื่อเป็นกลไกของการพัฒนาและขับเคลื่อน
"นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ" โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า "สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา"
ภูเขา หมายถึง สิ่งยาก

สามเหลี่ยม ก็คือ การบรรจบกันของความรู้ (นโยบายที่สังเคราะห์มาด้วยดี)
+ การขับเคลื่อนสังคมสู่การขับเคลื่อนนโยบาย

"สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา" เป็นคัมภีร์หลักในการขับเคลื่อนนโยบาย ที่ทั้ง 3 ส่วน
ต้องทำงานสอดประสานกัน ซึ่งการขับเคลื่อนนโยบายและการทำงานให้สำเร็จ
มี 12 ขั้นตอน โดยมีกลุ่มสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบาย
หรือ "กลุ่มสัมฤทธิศาสตร์" เป็นกลุ่มที่ใช้ศาสตร์ให้เกิดความสำเร็จ

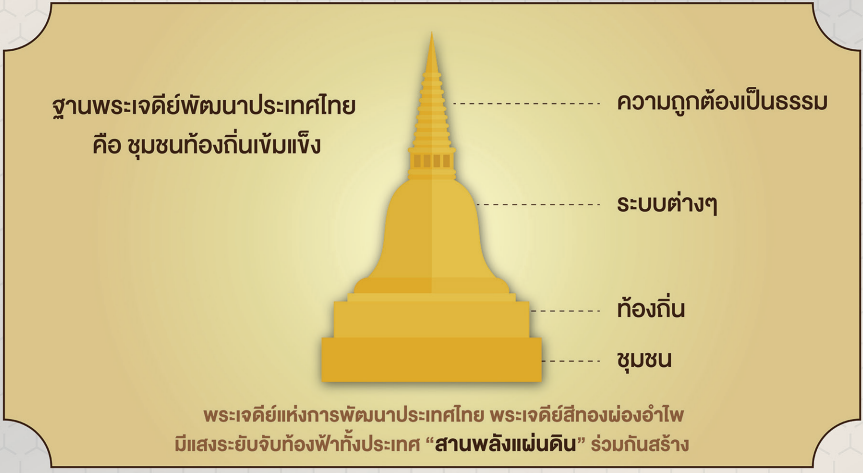

สร้างชุมชนเข้มแข็ง สู่ประเทศไทย แผ่นดินसानติสุข

ท่านให้ข้อคิดว่า ทางสายกลางเป็นทางสายปัญญา
ไม่คิดแบ่งข้างแบ่งข้างและคิดเชิงปฏิปักษ์ต่อกัน
แต่ใช้ความเมตตาและความเป็นเหตุเป็นผล

การสานพลัง แผ่นดินเป็นเรื่องของบ้านเมืองทั้งหมด
ที่คนไทยทุกคนสามารถมีส่วนร่วมสร้างประเทศไทย
ที่น่าอยู่ที่สุดเป็นแผ่นดินसानติสุข

“ สังคมเข้มแข็งเป็นปัจจัยให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี
และศีลธรรมดี ชุมชนเป็นฐานของประเทศ ถ้าฐาน
ของประเทศเข้มแข็งจะรองรับประเทศทั้งหมดให้มั่นคง
ยุทธศาสตร์ที่รองรับเป้าหมายประเทศไทย มั่นคง
มั่งคั่ง ยั่งยืน คือ ยุทธศาสตร์สังคมเข้มแข็ง-ชุมชนเข้มแข็ง ”

สังคมอนาคตควรเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล
โดยมีรูปธรรมเป็นชุมชนเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกัน
ทั้งในชนบทและในเมือง

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
นพ.สุเทพ เพชรมาก
กลุ่มงานสื่อสารสังคม สช.

เจ้าของ
ที่ปรึกษา
บรรณาธิการ

กองบรรณาธิการ
ยุวลักษณ์ เหมะวิบูลย์
นิรชา อัครวีรากล
วันเพ็ญ ทินนา
ชูชาติ ตริวีรถยานนท์
ชนัญชิตา จันทร์หมื่น

ที่อยู่สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
ชั้น ๓ อาคารสุขภาพแห่งชาติ
๘๘/๓๙ หมู่ ๔ ถ.ติวานนท์ ๑๔
ต.ตลาดขวัญ อ.เมือง จ.นนทบุรี ๑๑๐๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๘๓๒ ๙๐๑๓ แฟกซ์ ๐ ๒๘๓๒ ๙๐๐๑
อีเมล nhco@saraban.mail.go.th
เว็บไซต์ www.nationalhealth.or.th
เฟซบุ๊ก www.facebook.com/NHCO.thai

ผลิต
บริษัท แจ่มแจ่มกรุ๊ป จำกัด

ติดต่อกองบรรณาธิการ
บริษัท แจ่มแจ่มกรุ๊ป จำกัด
๓๕๓/๔๔๕ หมู่บ้าน The Connect
๗/๑ ถ.เทิดราชัน แขวงสีกัน เขตดอนเมือง
กทม. ๑๐๒๑๐
โทรศัพท์ ๐๘ ๗๑๗๑ ๘๙๔๔

มรดกความคิด ก้าวสู่ออนาคตคุณภาพไทย

ในวัยที่ล่วงเลย แต่ไฟแห่งการเรียนรู้
และความหวังเห็นสังคมสันติสุขของท่านไม่เคยดับลง
ท่านยังคงเขียนหนังสือ ปาฐกถา
และเป็นที่ปรึกษาให้แก่องค์กรต่างๆ
วิถีชีวิตของท่านเป็นแบบอย่างของ
"ความเรียบง่าย"

และใช้ชีวิตอย่างมีสติ ท่านสอนเสมอเรื่องการพัฒนา
"ปัญญา" และการมี **"สัมมาทิฐิ"**

คือ การมองโลกตามความเป็นจริงและมีความเมตตาเป็นที่ตั้ง

**มรดกที่ท่านทิ้งไว้ไม่ใช่ทรัพย์สิน
แต่เป็นมรดกความคิด
ของการสร้าง "สังคมสุภาพะ"**

ท่าน คือ สะพานเชื่อมระหว่างรุ่นสู่รุ่น
อนาคตคุณภาพไทย จึงเป็นภาพฝันสำคัญ
ที่คนรุ่นปัจจุบันต้องช่วยกันสานต่อให้ปรากฏเป็นจริง

